

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

№ 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Голова редакційної ради:

Палінчак Микола Михайлович, доктор політичних наук, професор, голова Закарпатського відділення Центру українсько-європейського наукового співробітництва.

Головний редактор:

Стеблюк Світлана Василівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Редакційна колегія:

Бондарчук Наталія Яківна, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Ганссен Наталя, кандидат наук, професор з питань освіти для осіб з особливими потребами, Університет Норд, Бодо, Норвегія;

Гузак Олександра Юріївна, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Маріонда Іван Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Попадич Олена Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Сивохоп Едуард Миколайович, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету здоров'я та фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Сідун Лариса Юріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Стойка Олеся Ярославівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Товт Валерій Адальбертович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Утьосова Олена Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Фізеши Октавія Йосипівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет

Хома Ольга Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет;

Хома Тетяна Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Чекан Оксана Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівський державний університет.

Яцина Олена Федорівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри наук про здоров'я, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий журнал «Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи» заснований ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у 2023 році. Періодичність: 4 рази на рік.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», протокол № 7 від 28 травня 2024 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 25242-15182P від 23.09.2022

Офіційний сайт видання: <http://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ

Буховець Б. О., Бондаренко О. В. ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ, ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTI ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ РІВНОВАГИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В ПРОЦЕСІ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	7
Коваль В. В., Чернозуб А. А., Альошина А. І., Сніжко Ю. А., Тхорева І. В., Дерлюк О. І., Гусєва І. Б. ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕХНІКИ ВИКОНАННЯ ВПРАВ У СИЛОВОМУ ФІТНЕСІ, ВРАХОВУЮЧИ ФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ АДАПТАЦІЇ ОСІБ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ДО НАВАНТАЖЕНЬ.....	12
Козар Ю. Ю., Цан Є. А., Савельєв О. Р. ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РЕАБІЛІТАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ.....	19

РОЗДІЛ 2

ОСВІТА ТА ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Chornous V. P. FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ORIENTATION FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES.....	24
---	----

РОЗДІЛ 3

СПЕЦІАЛЬНА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Кляп М. І. РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	29
Sorochan M. P., Shevchenko L. S., Pylypenko Ya. R. APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF THEORETICAL AND PRACTICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT.....	35
Стеблюк С. В. ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	43
Чекан О. І. РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ПІДТРИМЦІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УКРАЇНІ.....	48

РОЗДІЛ 4

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Блажко В. О. МУЛЬТИМЕДІЙНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ.....	55
Бурцева О. Г. ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ВЧИТЕЛЯМИ МАТЕМАТИКИ НА УРОКАХ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	60
Попович О. М., Ющик Л. В. МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ.....	66
Федорович А. В., Береза С. Б. ОСНОВНІ ЗАСОБИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ.....	78

Хома О. М. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	83
Хома Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	88

CONTENTS

SECTION 1

HEALTH-PRESERVING TECHNOLOGIES

Bukhovets B. O., Bondarenko O. V.

FACTOR ANALYSIS OF INDICATORS OF PHYSICAL DEVELOPMENT, PHYSICAL FITNESS AND FUNCTIONAL EQUILIBRIUM STATUS AS PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF APPLICATION OF PHYSICAL AND HEALTH TECHNOLOGY FOR SCHOOLCHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENT ADAPTIVE PHYSICAL EDUCATION.....7

Koval V. V., Chernozub A. A., Alosyna A. I., Snizhko Yu. A., Tkhoreva I. V.,

Derliuk O. I., Husieva I. B.

THE PROBLEM OF OPTIMIZING THE TECHNIQUE OF PERFORMING EXERCISES IN STRENGTH FITNESS TAKING INTO ACCOUNT THE PHYSIOLOGICAL PROCESSES OF ADAPTATION OF PERSONS OF DIFFERENT AGE GROUPS TO LOADS.....12

Kozar Yu. Yu., Tsan Ye. A., Saveliev O. R.

THE IMPACT OF MODERN TECHNOLOGIES ON MILITARY REHABILITATION.....19

SECTION 2

EDUCATION AND PEDAGOGICAL SCIENCES

Chornous V. P.

FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ORIENTATION FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES..... 24

SECTION 3

SPECIAL AND INCLUSIVE EDUCATION

Kliap M. I.

REGIONAL ASPECTS OF EDUCATION FOR CHILDREN WITH HEARING DISABILITIES: HISTORY AND PRESENT..... 29

Sorochan M. P., Shevchenko L. S., Pylypenko Ya. R.

APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF THEORETICAL AND PRACTICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT..... 35

Stebliuk S. V.

HEALTH PROTECTING TECHNOLOGIES IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT.....43

Chekan O. I.

THE ROLE OF DIGITALIZATION IN SUPPORTING INCLUSIVE EDUCATION FOR PRESCHOOL CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS IN UKRAINE..... 48

SECTION 4

THEORY AND TEACHING METHODS

Blazhko V. O.

MULTIMEDIA PRESENTATIONS AS A MEANS OF FORMING STUDENTS CLIP THINKING..... 55

Burtseva O. H.

USE OF MEDIA EDUCATIONAL TECHNOLOGIES BY MATHEMATICS TEACHERS IN THE LESSONS TO STIMULATE STUDENTS' COGNITIVE ACTIVITY.....60

Popovych O. M., Yushchuk L. V.

THE MOTIVATIONAL COMPONENT OF PREPARING FUTURE EDUCATORS FOR PARTNERSHIP INTERACTION WITH PARENTS OF EARLY CHILDHOOD CHILDREN.....66

Fedorovych A. V., Bereza S. B.

BASIC MEANS OF EDUCATIONAL ACTIVITY IN PENITENTIARY INSTITUTIONS.....78

Khoma O. M. FORMATION OF THE CULTURE OF WRITTEN COMMUNICATION AMONG YOUNGER SCHOOLCHILDREN.....	83
Khoma T. V. PECULIARITIES OF THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE FOR THE PROFESSIONAL ACTIVITY.....	88

РОЗДІЛ 1 ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 373.015:796-056.262

DOI 10.32782/ped-uzhnu/2024-3-1

Буховець Боженна Олегівна,

ORCID ID: 0000-0003-2386-3995

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
викладач кафедри гімнастики та спортивних єдиноборств
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені Костянтина Ушинського»*

Бондаренко Ольга Вадимівна,

ORCID ID: 0000-0002-0769-6683

*кандидат біологічних наук, доцент
кафедри гімнастики та спортивних єдиноборств
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені Костянтина Ушинського»*

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ, ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ РІВНОВАГИ, ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В ПРОЦЕСІ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

FACTOR ANALYSIS OF INDICATORS OF PHYSICAL DEVELOPMENT, PHYSICAL FITNESS AND FUNCTIONAL EQUILIBRIUM STATUS AS PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF APPLICATION OF PHYSICAL AND HEALTH TECHNOLOGY FOR SCHOOLCHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENT ADAPTIVE PHYSICAL EDUCATION

У статті розкрито питання зниження рухової активності школярів із порушенням зору, що обумовлює наявність низьких показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціональної рівноваги як передумову розробки концепції застосування фізкультурно-оздоровчої технології для школярів із порушенням зору в процесі адаптивного фізичного виховання, що підтверджено факторним аналізом. Сформульовано актуальність проблеми, мету та завдання дослідження. Метою статті стало розкрити передумови розробки концепції застосування фізкультурно-оздоровчої технології для школярів із порушенням зору в процесі адаптивного фізичного виховання. Завданнями дослідження стали: здійснити факторний аналіз показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану рівноваги школярів із порушенням зору. Факторний аналіз проводився за даними дослідження на загальній вибірці школярів 10–13 років із порушенням зору (47 осіб). За результатами факторного аналізу в групах отримано структури, що складалися з трьох факторів.

Величина КМО виявляла на прийнятну адекватність вибірок для факторного аналізу (КМО>0,5), а критерій Бартлетта ($p<0,01$) у всіх випадках свідчив про доцільність цієї процедури в силу корельованості факторів. Сумарна інформативність всіх чинників становила у різних випадках від 0,743 до 0,837, тобто виділені фактори пояснювали приблизно 74 – 84 відсотків сумарної дисперсії ознак, що вважається прийнятним результатом. Факторна структура у сукупності пояснювала 80,7% всієї варіативності ознак.

Перший фактор «Координація та розвиток рівноваги» (36,56%) був біполярним та відображав здатність досліджуваних розвивати фізичну координацію. Другий фактор «Параметри тіла» (25,37%) вказував на від'ємний зв'язок між перевищенням вікових норм у розвитку тіла школярів та їхньою фізичною підготовленістю. Третій фактор «Сила та спритність» (18,77%) складався з полюсів додатних та від'ємних навантажень, що відображав значущість розвитку сили, спритності та аеробної витривалості школярів. В науковому дослі-

джені було розкрито, що найбільш значущими аспектами фізичного розвитку школярів із порушенням зору є: удосконалення координації та рівноваги, контроль фізичних параметрів тіла, збільшення рухової активності та удосконалення фізичної підготовки. Представлені дані можливо розглядати, як одну з передумов для розробки та впровадження концепції застосування фізкультурно-оздоровчої технології для школярів із порушенням зору в процесі адаптивного фізичного виховання.

Ключові слова: школярі, факторний аналіз, фізична підготовленість, фізичний розвиток, рівновага, порушення зору.

The article discusses the issue of reducing the motor activity of schoolchildren with visual impairment, which determines the presence of low indicators of physical development, physical fitness and functional balance, as a prerequisite for the development of the concept of the use of physical culture and health technology for schoolchildren with visual impairment in the process of adaptive physical education, which is confirmed by factor analysis. The relevance of the problem, goal and task of the research is formulated.

The purpose of the article was to reveal the prerequisites for the development of the concept of the use of physical culture and health technology for schoolchildren with visual impairment in the process of adaptive physical education. The tasks of the research were: to carry out a factor analysis of indicators of physical development, physical fitness and functional state of balance of schoolchildren with visual impairment. Factor analysis was carried out based on the data of the study on the general sample of schoolchildren aged 10-13 with visual impairment (47 people). Based on the results of the factor analysis in the groups, structures consisting of 3 factors were obtained.

The value of KMO indicated the acceptable adequacy of samples for factor analysis ($KMO > 0.5$), and Bartlett's test ($p < 0.01$) in all cases indicated the feasibility of this procedure due to the correlation of factors. The total informativeness of all factors was in different cases from 0.743 to 0.837, that is, the selected factors explained approximately 74-84 percent of the total variance of the features, which is considered an acceptable result. The factor structure as a whole explained 80.7% of all the variability of the signs. The first factor «Coordination and balance development» (36.56%) was bipolar and reflected the ability of the subjects to develop physical coordination. The second factor «Body parameters» (25.37%) indicated a negative relationship between exceeding the age norms in the development of the body of schoolchildren and their physical fitness. The third factor «Strength and dexterity» (18.77%) consisted of the poles of positive and capacity loads, which reflected the importance of the development of strength, dexterity and aerobic endurance of schoolchildren. It was revealed in the scientific study that the most significant aspects of the physical development of schoolchildren with impaired vision are: improvement of coordination and balance, control of physical parameters of the body, increase of motor activity and improvement of physical. The presented data can be considered as one of the prerequisites for the development and implementation of the concept of the use of physical culture and health technology for schoolchildren with visual impairment in the process of adaptive physical education.

Key words: schoolchildren, factor analysis, physical fitness, physical development, balance, visual impairment.

Постановка проблеми. Зниження рухової активності школярів із порушенням зору обумовлює наявність низьких показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціональної рівноваги при порівнянні з їхніми відносно здоровими однолітками [1, с. 70]. Для покращення фізичного стану школярів із порушенням зору необхідно відмітити значущість реалізації процесу адаптивної фізичної культури [4, с. 371]. Зниження рухової активності школярів внаслідок порушення зору є вимушеним та носять стійкий характер. Це обумовлює низький рівень фізичної підготовленості школярів із порушенням зору в порівнянні з їхніми відносно здоровими однолітками [9, с. 151]. Значущість реалізації процесу адаптивної фізичної культури для школярів із порушенням зору не може бути недооціненими, так як її засоби не мають аналогів за силою впливу на показники фізичної підготовленості [10, с. 1099].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки сучасні науковці відмічають стрімку тенденцію до збільшення кількості

школярів із порушенням зору. Аналіз даних наукових досліджень підтверджує, що достатній рівень фізичної підготовленості школярів із порушенням зору є потребою в повсякденному житті. Науковці відмічають, що для школярів із порушенням зору заняття фізичними вправами є необхідними для покращення рівня фізичної підготовленості [2, с. 34]. Однак необхідно зазначити, що представлені програми адаптивного фізичного виховання для школярів із порушенням зору не побудовані відповідно до сучасних реалій організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, а саме не передбачають комплекси фізичних вправ для домашнього застосування та в умовах дистанційного навчання тощо [3, с. 102; 7].

В ході сучасного наукового дослідження були виявлені суттєві відмінності в показниках фізичного розвитку школярів із порушенням зору в порівнянні з даними досліджень минулих років [8, с. 69]. Можливо припустити, що виявлені відмінності можуть бути обумовлені: особливими умовами сьогодення школярів, малорушливим способом життя та прогресуванням аномалій

розвитку зорового аналізатора [5, с. 82]. Все вище перераховане стало однією з передумов для обґрунтування щодо розробки концепції застосування фізкультурно-оздоровчої технології для школярів із порушенням зору в процесі адаптивного фізичного виховання [6, с. 111; 8, с. 70].

Мета статті – на основі факторного аналізу розкрити передумови розробки концепції застосування фізкультурно-оздоровчої технології для школярів із порушенням зору в процесі адаптивного фізичного виховання.

Завдання: здійснити факторний аналіз показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану рівноваги школярів із порушенням зору.

Методи дослідження – факторний аналіз. За процедуру факторного аналізу було обрано метод головних компонентів із нормалізацією Кайзера та Варімакс-обертанням. Вихідною основою стали матриці інтеркореляцій між 14 показниками, за якими виявлено кореляційні зв'язки достатньої інтенсивності. метод головних компонентів із варімаксним нормалізованим обертанням, що максимізує дисперсію. Остаточою до переліку таких показників надійшли маса тіла, довжина тіла та об'єм грудної клітки (ОГК) в абсолютних та сигмальних одиницях вимірювання, результати виконання тестів з човникового бігу, стрибку в довжину з положення стоячи, піднімання тулубу з в.п. лежачи, нахилу тулубу вперед з в.п. сидячи, стрибків на скакалці, випробувань на рівновагу (баланс Берга, «Фламінго»).

Виклад основного матеріалу. Факторний аналіз показників фізичного розвитку, фізичної

підготовленості та функціонального стану рівноваги школярів із порушенням зору мав на меті виявлення ключових факторів, які найбільш суттєво проявляються в фізичного розвитку, фізичної підготовленості та здатності утримувати рівновагу за умов депривації зору. Він проводився за даними дослідження на загальній вибірці школярів 10–13 років із порушенням зору (47 осіб).

За результатами факторного аналізу в групах отримано структури, що склалися з трьох факторів. Величина КМО виявляла на прийнятну адекватність вибірок для факторного аналізу ($KMO > 0,5$), а критерій Бартлетта ($p < 0,01$) у всіх випадках свідчив про доцільність цієї процедури в силу корельованості факторів. Сумарна інформативність всіх чинників становила у різних випадках від 0,743 до 0,837, тобто виділені фактори пояснювали приблизно 74–84 відсотків сумарної дисперсії ознак, що вважається прийнятним результатом.

Всі ознаки однозначно співвідносилися з високим факторним навантаженням тільки з одним з чинників. Більшість ознак по іншим факторам мала незначні факторні навантаження. А отже, отримані факторні структури були досить простими та зрозумілими для інтерпретації факторів. Засновуючись на результаті факторного аналізу у загальній вибірці школярів 10-13 років, назвемо та пояснимо кожен із знайдених факторів та їх значущість для розвитку школярів із порушенням зору (табл. 1).

Факторна структура у сукупності пояснювала 80,7% всієї варіативності ознак. Перший фактор «Координація та розвиток рівноваги» (36,56%) є біполярним. На одному полюсі знаходяться

Таблиця 1

Найбільш суттєві фактори фізичного розвитку, фізичної підготовленості та стану рівноваги школярів 10–13 років із порушенням зору (n=47)

Показник	Факторне навантаження	Фактор; % від загальної дисперсії	Показник	Факторне навантаження
ОГК, видих, см	0,95	Координація та розвиток рівноваги; 36,56%	Рівновага	-0,84
ОГК, вдих, см	0,94			
ОГК, σ	0,83			
Стрибки на скакалці	0,79			
Зріст стоячи, см	0,78			
Маса тіла, σ	0,92	Параметри тіла; 25,37%	Нахил тулуба вперед	-0,82
Маса тіла, кг	0,82		Піднімання тулуба	-0,57
Зріст, σ	0,68			
Стрибок у довжину	0,88	Сила та спритність; 18,77%	Човниковий біг	-0,82
Екскурсія	0,46			

Примітки: наведені лише значущі факторні навантаження; структура отримана на основі 6 обертань за методом Варімакс з нормалізацією Кайзера; $r_{кр} (47; 0,01) = 0,37$.

показники ОГК на вдиху та видиху у абсолютних одиницях вимірювання та сигмах відповідно до статево-вікових норм, результатів виконання стрибків на скакалці та вимірювання довжини тіла у см. На другому – показник рівноваги. Як бачимо, цей фактор об'єднує показники, пов'язані з фізичною координацією та розвитком рівноваги.

Тобто, за умови розвинутої здатності школярів до збалансованих фізичних рухів та утримання рівноваги під час виконання різних завдань, можна досягти покращення фізичної підготовленості та розвитку фізичних навичок школярів із порушенням зору. З іншого боку, школярі з порушенням зору можуть мати певні обмеження у відчутті та координації рухів через бракування візуального контролю. Тому цей фактор може відображати їхню здатність розвивати фізичну координацію та утримання рівноваги через інші сенсорні системи, такі як слух, дотик та кінестетичне відчуття.

Другий фактор «Параметри тіла» (25,37%) також містить два полюси. На додатному полюсі знаходяться показники маси тіла у кг та у сигмальних оцінках, а також зросту у сигмах відносно віку та статі. Від'ємний полюс представлений результатами тестів з нахилу тулуба вперед та з піднімання тулуба з вихідного положення лежачи. Фактор вказує на від'ємний зв'язок між перевищенням вікових норм у розвитку тіла школярів та їхньою фізичною підготовленістю до виконання вправ на гнучкість і витривалість. А отже, фізичні параметри тіла школярів із порушенням зору суттєво пов'язані з їхнім рівнем фізичної активності та фізичної підготовленості.

Третій фактор «Сила та спритність» (18,77%) складається з полюсів додатних та від'ємних навантажень. Полюс додатних навантажень містить результати виконання тесту «Стрибок у довжину з місця» та вимірювання екскурсії грудної клітини, а від'ємний полюс – результати за тестом «човниковий біг». Цей фактор відображає значущість розвитку сили, спритності та аеробної витривалості школярів для збільшення їхньої фізичної активності та покращення фізичної підготовленості. Ці фактори допомагають розкрити важливість

розвитку координаційних навичок та фізичної підготовленості школярів 10–13 років, які здатні допомогти компенсувати труднощі зорового контролю у виконанні різних фізичних завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведення факторного аналізу показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану рівноваги дозволяє зробити такі попередні висновки: по-перше, на загальній виборці школярів підліткового віку з порушенням зору показало, що перше місце за значущістю для фізичного розвитку цих школярів займає вдосконалення координації та рівноваги.

На другому місці знаходиться необхідність контролю фізичних параметрів тіла, невідповідність яких статево-віковим нормам гальмує розвиток гнучкості та витривалості. Останній аспект фізичного розвитку цієї категорії школярів розкриває важливість розвитку сили, спритності та аеробної витривалості для збільшення фізичної активності та покращення фізичної підготовленості школярів із порушенням зору.

По-друге, можна виділити спільні фактори у структурі школярів підліткового віку в цілому. До них відносяться: 1) розвиток антропометричних параметрів тіла; 2) фізична підготовка та рухова активність; 3) розвиток рівноваги.

Розкрито шляхом факторного аналізу, що найбільш значущими аспектами фізичного розвитку школярів із порушенням зору є удосконалення координації та рівноваги, контроль фізичних параметрів тіла, збільшення рухової активності та удосконалення фізичної підготовки.

Перспективою подальших наукових досліджень є визначення специфічних факторів, які притаманні окремо школярам відповідно до вікової групи. Можливо припустити, що ці фактори вкажуть на необхідність спрямовувати тренувальні та коректувальні заходи для обґрунтування та розробки концепції застосування фізкультурно-оздоровчої технології для школярів із порушенням зору в процесі адаптивної фізичної культури для представників певного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисова Ю. Ю., Власюк О. О., Новак Т. Я. Оцінка фізичного розвитку школярів 7–17 років. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. № 3(162). 2023. С. 69–73.
2. Буховець Б. О., Дишель Г. О. Порівняльний аналіз показників фізичного розвитку школярів із сенсорною депривацією відносно їхніх здорових однолітків як передумова для обґрунтування та розробки авторської програми. *Olympticus* № 1. 2024. С. 32–36.
3. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плянди», 2017. 206 с.

-
4. Огорелкова Л. Загальні та індивідуальні особливості керування процесом фізичного виховання дітей-інвалідів по зору. Молода спортивна наука України. Вип. 7. Т. 1. 2004. С. 370–372.
  5. Рядова Л. Дослідження показників функціонального стану тактильного аналізатора у дітей середнього шкільного віку з вадами зору. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. № 6. 2019. С. 81–83.
  6. Савлюк С. До питання фізичної підготовленості молодших школярів із депривацією зору в процесі фізичного виховання. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*. № 2. 2016. С. 108–115.
  7. Шеремет Б. Г., Начінова О. В., Дашковська А. В., Міхєєва Н. І. Навчальні програми для 5–9 (10) класів спеціальних навчальних закладів для сліпих та слабозорих дітей, 2014 Одеса.
  8. Bukhovets B., Kashuba V., Dolinskiya B., Romanenko S., Prokofieva L. Analysis of anthropometric indicators of visually impaired children in relation to their healthy peers and according to subgroups of a special medical group. *Fizicna Reabilitacia ta Rekreativno-Ozdorovci Tehnologii*. Vol. 9. No 2. 2024. S. 66–73.
  9. Bukhovets B. O., Kashuba V. O., Kucherenko G. V. Comparative analysis of anthropometric indicators of 11-year-old children with visual impairment in comparison to their healthy peers. *Rehabilitation & Recreation*. Vol. 18. No 1. 2024. S. 148–156.
  10. Kashuba V., Savliuk S. Biological preconditions for the development of the formation concept of spatial organization of body of the children with vision deprivation. *Journal of Education, Health and Sport*. № 7(7). 2017. S. 1095–1112.

Коваль Вадим Вадимович,

ORCID ID: 0009-0000-4659-8819

кандидат педагогічних наук ,

*декан факультету здоров'я фізичної культури і спорту
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Чернозуб Андрій Анатолійович,

ORCID ID: 0000-0001-6293-8422

доктор біологічних наук, професор,

*професор кафедри спорту та фізичної культури
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Альошина Алла Іванівна,

ORCID ID: 0000-0001-6517-1984

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор,

*завідувач кафедри теорії спорту та фізичної культури
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Сніжко Юлія Анатоліївна,

ORCID ID: 0009-0008-8669-1098

викладач кафедри «Фізичної культури і спорту»

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Тхорева Інна Василівна,

ORCID ID: 0009-0007-8218-1982

викладач кафедри «Теорії і методики фізичного

виховання та адаптивної фізичної культури»

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Дерлюк Олександр Іванович,

ORCID ID: 0009-0007-5500-6062

проректор з адміністративно-господарської частини

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Гусєва Ірина Борисівна,

ORCID ID: 0009-0008-6492-6220

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕХНІКИ ВИКОНАННЯ ВПРАВ У СИЛОВОМУ ФІТНЕСІ, ВРАХОВУЮЧИ ФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ АДАПТАЦІЇ ОСІБ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ДО НАВАНТАЖЕНЬ

THE PROBLEM OF OPTIMIZING THE TECHNIQUE OF PERFORMING EXERCISES IN STRENGTH FITNESS TAKING INTO ACCOUNT THE PHYSIOLOGICAL PROCESSES OF ADAPTATION OF PERSONS OF DIFFERENT AGE GROUPS TO LOADS

Мета дослідження. Розробити систему удосконалення техніки виконання вправ в силовому фітнесі з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи до навантажень

Методи дослідження. Використовуючи інтегральний комплекс сучасних методів систематизації, узагальнення та обробки інформації проводили порівняльний аналіз результатів наукових робіт з тематики досліджень. Проводили опитування 350 тренерів з силового фітнесу та бодібілдингу в 160 фітнес-центрах України щодо визначення основних проблем в процесі практичної реалізації «базової» техніки виконання силових вправ представниками різних вікових груп.

Результати. Результати опитування свідчать, що складність проблем пов'язаних з обґрунтуванням необхідності використання в процесі занять силовим фітнесом саме «базової» техніки під час виконання вправ, пов'язана з їх особливістю. Так, в процесі використання вправ з вільною вагою обтяження, нерівномірність розвитку задіяних груп м'язів для стабілізації положення тіла та одночасної протидії зовнішньому опору, підвищує ризик травмування та передчасне виснаження енергоресурсів. При цьому тривале виконання ізольованих вправ на тренажерах призведе до недостатнього рівня розвитку груп м'язів стабілізаторів, які вкрай необхідні під час базових вправ. На основі аналізу результатів сучасних наукових робіт встановлено, що до основних факторів, які впливають на корекції техніки виконання вправ в силовому фітнесі, відносять траєкторію, амплітуду руху та тривалість їх фаз на тлі зміни положення тіла. Розроблені основні характеристики техніки виконання вправ для осіб різних вікових груп в процесі занять силовим фітнесом з урахування їхніх фізіологічних особливостей адаптації нервово-м'язової системи до навантажень.

Висновки. Розроблена нами система корекції техніки виконання вправ в силовому фітнесі, дозволяє в найкоротший термін часу визначити основні шляхи її удосконалення враховуючи фізіологічні процеси адаптації осіб різних вікових груп до навантажень

Ключові слова: силовий фітнес, техніка, корекції, вікові групи, фізіологічні процеси адаптація.

The purpose of the research. Develop a system for improving the technique of performing exercises in strength fitness, taking into account age-related physiological processes of adaptation of the neuromuscular system to loads.

Research methods. Using an integral complex of modern methods of systematization, generalization and processing of information, a comparative analysis of the results of scientific works on the subject of research was carried out. We conducted a survey of 350 strength fitness and bodybuilding trainers in 160 fitness centers of Ukraine to determine the main problems in the process of practical implementation of the "basic" technique of performing strength exercises by representatives of different age groups.

The results. The results of the survey show that the complexity of the problems associated with justifying the need to use the "basic" technique during strength training during exercise is related to their particularity. Thus, in the process of using exercises with free weights, the uneven development of the involved muscle groups to stabilize the body position and simultaneously resist external resistance increases the risk of injury and premature depletion of energy resources. At the same time, long-term performance of isolated exercises on simulators will lead to an insufficient level of development of stabilizer muscle groups, which are extremely necessary during basic exercises. Based on the analysis of the results of modern scientific works, it was established that the trajectory, amplitude of movement and the duration of their phases against the background of changes in body position are among the main factors that influence the correction of the technique of performing exercises in strength fitness. The main characteristics of the technique of performing exercises for people of different age groups in the process of strength fitness are developed, taking into account their physiological features of adaptation of the neuromuscular system to loads.

Conclusions. The system of correction of the technique of performing exercises in strength fitness, developed by us, allows in the shortest possible time to determine the main ways of its improvement, taking into account the physiological processes of adaptation of persons of different age groups to loads

Key words: strength fitness, technique, corrections, age groups, physiological processes, adaptation.

Постановка проблеми. Сучасна система підготовки в силових видах спорту передбачає постійне удосконалення не лише структури та змісту тренувального процесу за рахунок розробки інноваційних моделей занять з використанням

різноманітних режимів силового навантаження, але й одночасно направлена на розробку інтегральних механізмів корекції та контролю за технікою виконання вправ, варіативності поєднання відповідних методів та принципів тренування, що

дозволить більш поглиблено підійти до вирішення проблеми відповідності параметрів зовнішнього подразника індивідуальним функціональним можливостям організму спортсменів [1, 3, 5, 8, 12].

Пріоритетність використання під час тренувального процесу в більшості силових видах спорту «базової» (стандартної) техніки виконання вправ, є одним із ключових факторів необхідних для підвищення рівня результативності в період змагальної діяльності [2, 8, 10]. Дослідники з силових видів спорту (пауерліфтинг, важка атлетика) в своїх роботах [1, 7, 11, 18] стверджують, що більшість силових вправ незалежно від їх характеру та напрямку (базові чи ізолюючі), які використовують спортсмени в тренувальній діяльності, за показниками амплітуди, траєкторії руху, швидкістю виконання та положенням тіла повинні повністю відповідати «базовій» техніці виконання змагальних вправ. При цьому низка науковців [3, 5, 9, 15] вважає, що в умовах занять силовим фітнесом та бодібілдингом, питання пріоритетності використання саме «базової» техніки виконання вправ втрачає свою актуальність та доцільність. Виявлена різниця в поглядах щодо доцільності використання відповідної техніки виконання вправ в різних силових видах спорту, серед провідних науковців вивчаючих процеси удосконалення адаптаційних резервів організму в умовах силових навантажень, в першу чергу пов'язана з метою тренувального процесу та особливостями змагальної діяльності [2, 4, 7, 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджуючи питання доцільності та ефективності використання в процесі занять силовим фітнесом та бодібілдингом «базової» техніки виконання основних силових вправ, переважно мова йде про вправи з вільною вагою обтяження, науковці [1, 5, 7, 8, 11, 17] демонстрували в своїх роботах достатньо різні результати, аналіз яких викликає більше запитань чим відповідей стосовно перспективи вирішення даної проблеми.

В процесі досліджень низка науковців [1, 11, 16] стверджує, що виконання практично всіх вправ з повною амплітудою з фіксацією в пікових точках з дотримання «стандартного», згідно вимог проведення змагань в пауерліфтингу, положення частин тіла дозволить максимально задіяти значну кількість груп м'язів агоністів, синергістів та стабілізаторів. Дані дослідники стверджують, що виконання силових вправ в таких умовах, дозволить в процесі тренувальної діяльності позитивно вплинути на зростання максимальної сили та збільшення м'язової маси тіла. При цьому ряд

авторів [2, 3, 8, 13], посилаючись на результати своїх досліджень, доводять, що використання подібної техніки підвищує ризик травматизму, особливо за рахунок високої швидкості інерційного руху обтяження. В даних умовах також виникає проблема рекрутування максимальної кількості м'язових рухових одиниць (РО), переважно швидких (FR та FF) під час скорочення, особливо виконуючи ексцентричну фазу руху, внаслідок того, що в умовах «стандартної техніки» вона триває не більше 2–3 с [4, 6]. Внаслідок зменшення активності рухових м'язових одиниць типу (FR та FF) в умовах силових навантажень, процеси гіпертрофії гліколітичних м'язових волокон типу ПВ також уповільнюються [4, 9].

Проведений аналіз сучасних фундаментальних наукових робіт з даної тематики [1, 5, 7, 9, 11] вказує на те, що в процесі удосконалення тренувального процесу в силовому фітнесі та бодібілдингу, переважна увага приділялась проблемам оптимізації техніки виконання силових вправ, ефективності пріоритетного використання вправ на тренажерах чи з вільною вагою обтяження. При цьому проблема оптимізації техніки виконання вправ в силовому фітнесі враховуючи фізіологічні процеси адаптації осіб різних вікових груп до навантажень – не досліджувалась зовсім.

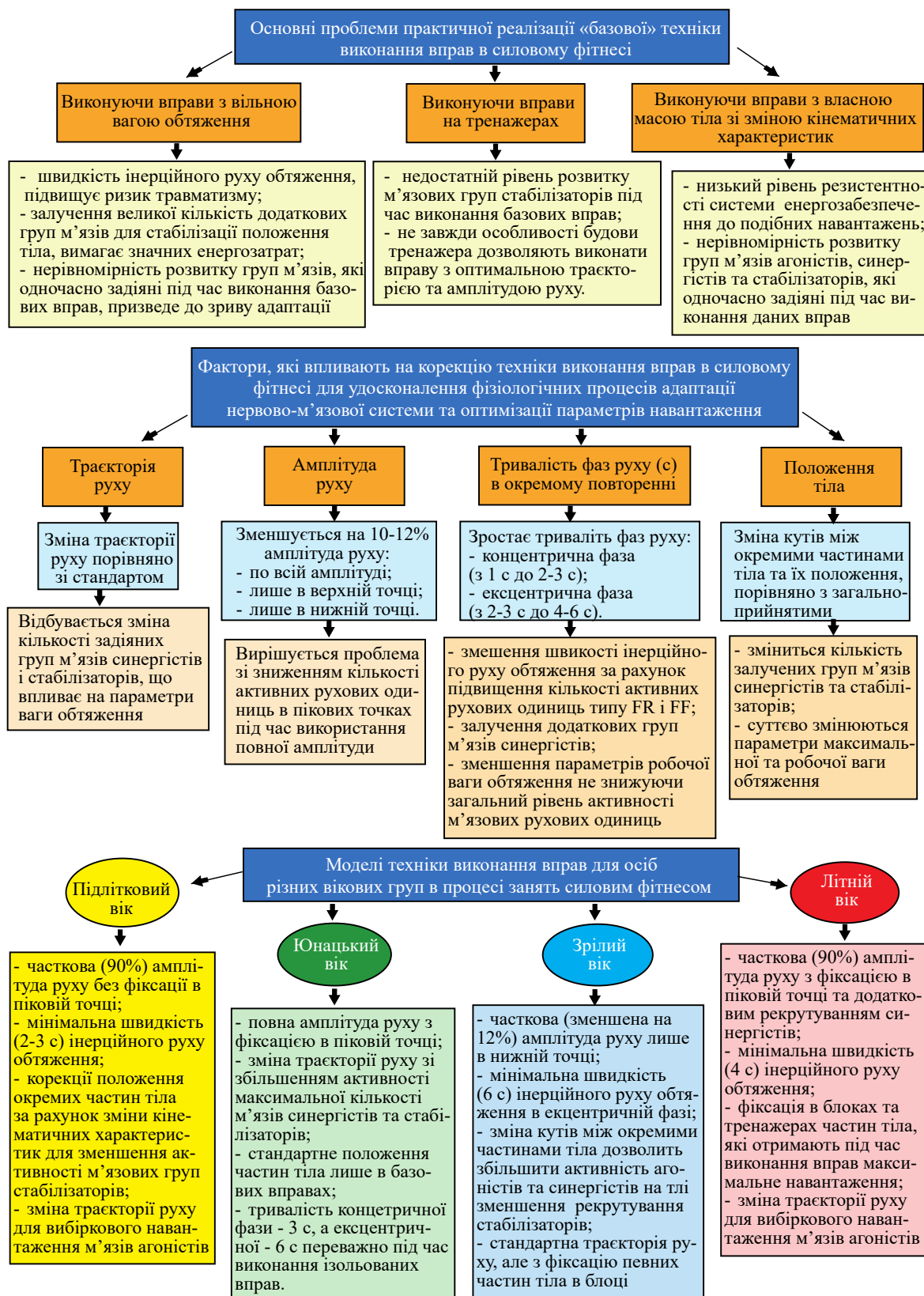
Мета статті. Розробити систему удосконалення техніки виконання вправ в силовому фітнесі з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи до навантажень.

Методи дослідження. Використовуючи інтегральний комплекс сучасних методів систематизації, узагальнення та обробки інформації проводили порівняльний аналіз результатів наукових робіт з тематики досліджень. В першу чергу використовувались бази даних Scopus, Web of Science та PubMed за останні 5 років. Було проаналізовано більше 100 наукових робіт з тематики дослідження. В списку літератури представлено 17 основних фундаментальних робіт, аналіз результатів яких дозволив визначити актуальність проблеми та сформулювати мету, обґрунтувати необхідний спектр методів дослідження.

В опитуванні взяли участь 350 тренерів з силового фітнесу та бодібілдингу, які мають тренерський стаж роботи більше 10 років. Онлайн-опитування проводилось в 160 фітнес-центрах України щодо визначення основних проблем в процесі практичної реалізації «базової» техніки виконання силових вправ представниками різних вікових груп.

Виклад основного матеріалу. На рис. 1 представлена розроблена нами система удосконалення техніки виконання вправ в силовому фітнесі з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи до навантажень.

з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи до навантажень.

Рис. 1. Система удосконалення техніки виконання вправ у силовому фітнесі з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи до навантажень

В процесі розробки представленої системи використовувались результати сучасних фундаментальних робіт провідних науковців світу з досліджуваної тематики, виявлені в процесі проведеного нами онлайн-опитування 350 тренерів з силового фітнесу та бодібілдингу дані, а також результати власного практичного та науково-дослідного досвіду авторів статті.

Запропонована система удосконалення техніки виконання вправ в силовому фітнесі з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації відображає алгоритм послідовних дій, практична реалізація якого дозволяє вирішити основну мету дослідження:

– визначення основних проблем практичної реалізації «базової» техніки виконання вправ у силовому фітнесі;

– виявити фактори, які впливають на корекцію техніки виконання вправ в силовому фітнесі для удосконалення фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи та оптимізації параметрів навантаження;

– розробити моделі техніки виконання вправ для осіб різних вікових груп у процесі занять силовим фітнесом.

Досліджуючи питання щодо визначення основних проблем практичної реалізації «базової» техніки у силовому фітнесі, було виявлено, що низка науковців [3, 7, 9] та 87,5% опитуваних нами тренерів вважають, що в першу чергу вони залежать від особливостей використовуваних в процесі тренувань типів силових вправ.

Так, до основних проблем, які знижують ефективність вправ з вільною вагою обтяження за умовами використання «базової» техніки їх виконання, відносять: високий ризик травмування внаслідок надто великої для активації максимальної кількості м'язових рухових одиниць типу FR та FF під час ексцентричної фази руху швидкість інерційного руху обтяження та нерівномірному розвитку певних груп м'язів одночасно задіяних під час виконання базових вправ; значні енергозатрати внаслідок залучення великої кількості груп м'язів стабілізаторів для фіксації положення тіла долаючи протидію зовнішньому подразнику.

В процесі дослідження основних причин, які призводять до зниження ефективності реалізації вправ на тренажерах за умов використання «базової» техніки, були виділені наступні фактори: відсутність універсальних для людей з різними антропометричними даними (зріст, довжина рук, різний рівень розвитку груп м'язів на правих та лівих кінцівках) тренажерних пристроїв для

виконання вправ з заданої траєкторією та амплітудою руху; низький розвиток більшості м'язів стабілізаторів в процесі виконання базових вправ на тренажерах за рахунок постійної фіксації певних частин тіла в блоках.

Досліджуючи спектр проблем, які виникають під час використання «базової» техніки в умовах виконання вправ з власною масою тіла зі змінною кінематичних характеристик, було виявлено достатньо суперечливі погляди між даними представленими в науковій літературі та результатами проведеного нами опитування тренерів з силового фітнесу та бодібілдингу. Встановлено, що однією з найбільш важливих проблем, є низький рівень резистентності системи енергозабезпечення до навантажень силового характеру, особливо з великим обсягом роботи. Одним із ключових факторів виникнення даної проблеми, є нерівномірність розвитку груп м'язів синергістів та стабілізаторів, які одночасно залучаються для подолання зовнішнього подразника виконуючи вправи з власною масою тіла зі змінною кінематичних характеристик, що суттєво впливає на складність реалізації поставлених завдань зі збереженням необхідної траєкторії та амплітуди руху.

В процесі вивчення питання пов'язаного з факторами, які впливають на корекцію техніки виконання вправ в силовому фітнесі для удосконалення фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи та оптимізації параметрів навантаження, ми використовували результати фундаментальних робіт представлених в сучасній науковій літературі [1, 2, 3, 8, 9] та особистий досвід з науково-дослідної діяльності [3, 5, 6]. В процесі аналізу отриманої інформації було встановлено, що до основних факторів, які впливають на корекцію техніки виконання вправ в силовому фітнесі відносять траєкторію та амплітуду руху, положення тіла та його частин під час виконання силових навантажень, а також тривалість концентричної та ексцентричної фаз руху.

Встановлено, що зміна стандартної траєкторії руху під час виконання силових вправ впливає на кількість одночасно задіяних груп м'язів синергістів та стабілізаторів, а також на активність роботи системи енергозабезпечення та параметри обсягу і інтенсивності навантаження. Незначне (на 10–12% від максимального) зменшення амплітуди руху під час виконання вправ, дозволить вирішити одну із актуальних в фітнесі та бодібілдингу проблем пов'язаних зі зниженням кількості активних рухових м'язових одиниць в пікових точках під час використання

повної амплітуди. Збільшення в 2–3 рази тривалості концентричної та ексцентричної фаз руху позитивно вплине на зменшення швидкості інерційного руху обтяження та одночасно дозволить підвищити кількість активних рухових м'язових одиниць типу FR та FF. При цьому збільшення тривалості фаз руху під час виконання вправи, призведе до зменшення кількості повторень в окремому сеті та параметрів робочої ваги обтяження, але загальний рівень активності задіяних м'язових рухових одиниць типу FF не буде зменшуватись. Зміна кутів між окремими частинами тіла спортсменів, що змінює загальне його положення під час виконання вправи, суттєво вплине за співвідношення залучених м'язів синергістів та стабілізаторів, а також параметри максимальної та робочої ваги обтяження.

На заключному етапі в процесі розробки запропонованої нами системи удосконалення техніки виконання вправ в силовому фітнесі було представлено моделі виконання вправ з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи до навантажень.

Враховуючи фізіологічні особливості процесів адаптації організму підлітків до силових навантажень, в основі запропонованої нами моделі техніки виконання вправ представлено наступні параметри: доцільність використання часткової (90% від максимальної) амплітуди руху без фіксації в верхній піковій точці, що сприятиме зменшенню робочої ваги обтяження при збільшенні кількості активних рухових м'язових одиниць типу FF; підвищення контролю швидкістю інерційного руху обтяження за рахунок збільшення тривалості ексцентричної фази до 2–3 с; змінюючи положення окремих частин тіла за рахунок корекції кутів зменшується кількість залучених м'язів стабілізаторів та їх активність, що впливає на процеси економізації системи енергозабезпечення; для більш вираженого навантаження м'язів агоністів змінюється траєкторія руху порівняно зі «стандартною» для силових видів спорту.

Розроблена модель техніки виконання вправ в силовому фітнесі для осіб юнацького віку, враховуючи особливості процесів адаптації їх нервово-м'язової системи до подібних навантажень, мала відповідні характеристики: виконання вправ з повною амплітудою та фіксацією в пікових (нижній та верхній) точках; для збільшення активності та залучення в процесі виконання дії максимальної кількості груп м'язів синергістів та стабілізаторів відбувається суттєва зміна траєкторії руху; стандартне положення тіла зберігається

лише під час виконання базових вправ з вільною вагою обтяження; під час виконання ізольованих вправ тривалість концентричної фази руху підвищується в три рази, що максимально підвищить кількість активних м'язових рухових одиниць переважно типу FF.

Запропонована чоловікам зрілого віку як першого, так і другого періоду модель техніки виконання вправ в силовому фітнесі, з урахуванням їх рівня резистентності до силових навантажень та фізіологічні адаптаційні резерви організму, мала наступні параметри: використовувалась часткова (зменшена на 10–12%) амплітуда руху, але лише в нижній піковій точці з метою протидії прояву фази розслаблення м'язів, що дозволить зменшити параметри робочої ваги обтяження при ідентичній тривалості м'язового напруження в окремому сеті; збільшено мінімальний період тривалості ексцентричної фази руху до 6 с, що прискорить енергетичне виснаження м'язів агоністів та синергістів незважаючи на те, що загалом функціональний стан залишатиметься стабільним; зміна кутів між окремими частинами тіла дозволить підвищити активність груп м'язів агоністів та синергістів на тлі зменшення рекрутування стабілізаторів; вправи на тренажерах виконуються зі стандартною амплітудою, але за умови часткової фіксації певних частин тіла в блоках.

Для чоловіків літнього віку нами розроблена модель техніки виконання вправ в силовому фітнесі, яка враховує не лише механізми адаптації організму до стресового подразника, але й можливі прояви активації компенсаторних реакцій та процеси реадaptaції нервово-м'язової та інших систем в умовах даної м'язової діяльності. Дана модель містить наступні характеристики: практично всі вправи виконуються на тренажерних пристроях з метою залучення мінімальної кількості груп м'язів стабілізаторів для зниження енергетичних затрат; використовується часткова (90% від максимальної) амплітуда з фіксацією в пікових точках для додаткового рекрутування синергістів, що дозволить до 30% зменшити параметри робочої ваги обтяження не зважаючи на збільшення кількості активних рухових м'язових одиниць; відбувається практично постійна фіксація в блоках та тренажерах частин тіла, які отримують під час виконання силових вправ максимальне навантаження, що дозволить суттєво підвищити кількість м'язів агоністів та синергістів, а також активність їхніх рухових м'язових одиниць типу FR та FF.

Висновок. Запропонована нами система удосконалення техніки виконання вправ у силовому фітнесі з урахуванням вікових фізіологічних процесів адаптації нервово-м'язової системи до навантажень, враховуючи результати робіт провідних науковців з силового фітнесу, бодібілдингу та особистий науково-дослідний досвід авторів, можливо, є одним із перспективних, безпечних шляхів підвищення їх функціональних можливостей та рівня

резистентності організму до подібного стресового подразника з мінімальним ризиком травматизму.

Перспективи подальших досліджень.

В подальшому планується проведення експериментальних досліджень щодо практичної реалізації розроблених для чоловіків різних вікових груп моделей техніки виконання вправ у процесі занять силовим фітнесом з метою підвищення адаптаційних резервів їхнього організму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Balachandran A., Wang Y, Szabo F, Watts-Batley C, Schoenfeld B, Zenko Z, Quiles N. Comparison of traditional vs. lighter load strength training on fat-free mass, strength, power and affective responses in middle and older-aged adults: A pilot randomized trial. *Exp Gerontol.* 2023; 178:112219. <https://doi.org/10.1016/j.exger.2023.112219>.
- Chen C., Nakagawa S. Physical activity for cognitive health promotion: An overview of the underlying neurobiological mechanisms. *Ageing Res. Rev.* 2023; 86:101868. <https://doi.org/10.1016/j.arr.2023.101868>.
- Chernozub A., Titova H., Dubachinskiy O., Bodnar A., Abramov K., Minenko A., Chaban I. Integral method of quantitative estimation of load capacity in power fitness depending on the conditions of muscular activity and level of training. *Journal of Physical Education and Sport.* 2018; 18(1):217-221.
- Chernozub A., Marionda I., Potop V., Syvokhop E., Khoma T., Spivak A., Tvelina A., Voichun H., Kovaleva N. The character of adaptation changes in bodybuilders in conditions of sequential use of isolation and basic exercises. *Journal of Physical Education and Sport.* 2022; 22 (8):1962-1967
- Chernozub A., Manolachi V., Tsos A., Potop V., Korobeynikov G., Manolachi V., Sherstiuk L., Zhao J., Mihaila I. Adaptive changes in bodybuilders in conditions of different energy supply modes and intensity of training load regimes using machine and free weight exercises. *PeerJ.* 2023; 11:e14878 <https://doi.org/10.7717/peerj.14878>
- Chernozub A, Hlukhov I, Drobot K, Synytsia A, Rymyk R, Pyatnychuk H, Leshchak O, Malanyuk L, Potop V. Correlation between load volume and indicators of adaptive body changes in untrained young men participating in fitness. *Journal of Physical Education and Sport.* 2024; 24(2):321-328. <https://doi.org/10.7752/jpes.2024.02038>
- Dieckelmann M, González-González AI, Banzer W, Berghold A, Jeitler K, Pantel J, Pregartner G, Schall A, Tesky VA, Siebenhofer A. Effectiveness of exercise interventions to improve long-term outcomes in people living with mild cognitive impairment: A systematic review and meta-analysis. *Sci. Rep.* 2023; 13:18074. doi: 10.1038/s41598-023-44771-7
- He K, Sun Y, Xiao S, Zhang X, Du Z, Zhang Y. Effects of High-Load Bench Press Training with Different Blood Flow Restriction Pressurization Strategies on the Degree of Muscle Activation in the Upper Limbs of Bodybuilders. *Sensors (Basel).* 2024; 24(2):605. doi: 10.3390/s24020605.
- Latino F, Tafuri F. Physical Activity and Cognitive Functioning. *Medicina (Kaunas).* 2024; 60(2):216. <https://doi.org/10.3390/medicina60020216>.
- Manolachi V, Chernozub A, Potop V, Marionda I, Titova H, Sherstiuk L, Shtefiuk I. The effectiveness of using power fitness training loads to increase adaptive reserves of female athletes in hand-to-hand combat. *Pedagogy of Physical Culture and Sports.* 2022; 26(5):319-326.
- Mitsuya H, Nakazato K, Hakkaku T, Okada T. Hip flexion angle affects longitudinal muscle activity of the rectus femoris in leg extension exercise. *Eur J Appl Physiol.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s00421-023-05156-w>.
- Noteboom L, Nijs A, Beek P, Helm F, Hoozemans M. A Muscle Load Feedback Application for Strength Training: A Proof-of-Concept Study. *Sports (Basel).* 2023; 11(9):170. <https://doi.org/10.3390/sports11090170>.
- Potop V, Manolachi V, Chernozub A, Kozin V, Syvokhop E, Spivak A, Sharodi V, Jie Z. Changes in circumference sizes of bodybuilders using machine and free weight exercises in combination with different load regimes. *Health, Sport, Rehabilitation.* 2023; 9(2): 74-85. <https://doi.org/10.34142/HSR.2023.09.02.06>.
- Rukstela A, Lafontant K, Helms E, Escalante G, Phillips K, Campbell B. Bodybuilding Coaching Strategies Meet Evidence-Based Recommendations: A Qualitative Approach. *J Funct Morphol Kinesiol.* 2023; 8(2):84. doi: 10.3390/jfmk8020084.
- Schoenfeld B, Ogborn D, Piñero A, Burke R, Coleman M, Rolnick N. Fiber-Type-Specific Hypertrophy with the Use of Low-Load Blood Flow Restriction Resistance Training: A Systematic Review. *J Funct Morphol Kinesiol.* 2023 8(2):51. <https://doi.org/10.3390/jfmk8020051>.
- Shirai T, Uemichi K, Takemasa T. Effects of the order of endurance and high-intensity interval exercise in combined training on mouse skeletal muscle metabolism. *Am J Physiol Regul Integr Comp Physiol.* 2023; 325(5):593-603. <https://doi.org/10.1152/ajpregu.00077.2023>.
- Yamasaki T. Preventive Strategies for Cognitive Decline and Dementia: Benefits of Aerobic Physical Activity, Especially Open-Skill Exercise. *Brain Sci.* 2023; 13:521. doi: 10.3390/brainsci13030521.

Козар Юрій Юрійович,
ORCID ID: 0000-0002-6424-6419
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри поліклінічної терапії, сімейної,
військової медицини та фармакології, клінічної фармакології
ДЗ «Луганський державний медичний університет»

Цан Єлизавета Андріївна,
ORCID ID: 0000-0002-3989-4596
студентка 5 курсу медичного факультету
ДЗ «Луганський державний медичний університет»

Савельєв Олександр Романович,
ORCID ID: 0000-0002-8132-6269
студент 5 курсу медичного факультету
ДЗ «Луганський державний медичний університет»

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РЕАБІЛІТАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ

THE IMPACT OF MODERN TECHNOLOGIES ON MILITARY REHABILITATION

Ця стаття розглядає вплив сучасних технологій на процес реабілітації військових, що стикаються з травмами від бойових дій або інших обставин. У ній описано різноманітні технології, які використовуються у цій галузі, такі як віртуальна реальність для покращення фізичного та психологічного стану, електронні пристрої та додатки для точного відстеження прогресу під час фізичної терапії, екзоскелети для полегшення відновлення рухливості, телереабілітація для забезпечення дистанційної підтримки та використання штучного інтелекту для оптимізації програм реабілітації. Обговорюються переваги використання цих технологій у військовому контексті, зокрема зменшення часу відновлення та покращення якості життя військовослужбовців. Зазначається важливість інновацій у підтримці здоров'я військових після складних обставин. Технологічні засоби, які використовуються у реабілітації, відкривають нові можливості для поліпшення результатів та забезпечення ефективного відновлення після травматичних подій.

Крім того, сучасні технології дозволяють індивідуалізувати підходи до реабілітації, враховуючи унікальні потреби кожного військовослужбовця. Технології також сприяють збору об'єктивних даних про прогрес військових під час реабілітації, що дозволяє більш точно оцінювати результати та вносити корективи у програми лікування.

Однією з ключових переваг використання сучасних технологій є збільшення мотивації пацієнтів. Віртуальна реальність, інтерактивні додатки та ігрові елементи допомагають зробити процес реабілітації більш захоплюючим і цікавим, що спонукає військових до активної участі в програмах відновлення.

Загалом, впровадження сучасних технологій в процес реабілітації військових є важливим кроком у покращенні якості життя та швидкості відновлення військовослужбовців, які постраждали внаслідок бойових дій чи інших подій. Ці інновації сприяють підвищенню ефективності реабілітаційних заходів і є важливим чинником в підтримці здоров'я та благополуччя військових осіб після складних життєвих обставин.

Ключові слова: військові, реабілітація, сучасні технології, дослідження впливу.

This article examines the impact of modern technologies on the rehabilitation process of military personnel facing injuries from combat or other circumstances. It describes the various technologies used in the field, such as virtual reality to improve physical and psychological health, electronic devices and applications to accurately track progress during physical therapy, exoskeletons to facilitate mobility recovery, telerehabilitation to provide remote support, and the use of artificial intelligence to optimize rehabilitation programs. The benefits of using these technologies in a military context are discussed, including reducing recovery time and improving the quality of life of military personnel. The importance of innovations in maintaining the health of the military after difficult circumstances is noted. Technological tools used in rehabilitation open up new opportunities to improve outcomes and ensure effective recovery after traumatic events.

In addition, modern technologies make it possible to individualize approaches to rehabilitation, taking into account the unique needs of each serviceman. Technologies also facilitate the collection of objective data on the progress of military personnel during rehabilitation, allowing for more accurate assessment of outcomes and adjustments to treatment programs.

One of the key benefits of using modern technologies is increasing patient motivation. Virtual reality, interactive applications, and game elements help make the rehabilitation process more engaging and interesting, encouraging military members to actively participate in recovery programs.

In general, the implementation of modern technologies in the process of military rehabilitation is an important step in improving the quality of life and the speed of recovery of servicemen injured as a result of hostilities or other events. These innovations contribute to increasing the effectiveness of rehabilitation measures and are an important factor in maintaining the health and well-being of military personnel after difficult life circumstances.

Key words: military, rehabilitation, modern technologies, impact research.

Постановка проблеми. Дослідження впливу оздоровчих технологій на реабілітацію військових є актуальним у зв'язку з постійними потребами у покращенні методів лікування та підтримки військовослужбовців, які пережили травми або інші військово-пов'язані захворювання. Застосування сучасних оздоровчих технологій може сприяти швидшій та більш ефективній реабілітації, забезпечуючи військовим повернення до повноцінного життя та служби.

Особлива актуальність цієї теми полягає в таких аспектах:

Підвищений обсяг травм у військових: Збільшення числа військових операцій і конфліктів призводить до збільшення травм серед військовослужбовців. Розвиток ефективних оздоровчих технологій стає критичним для поліпшення реабілітації та підтримки цієї категорії осіб.

Інноваційні методи лікування: Постійний розвиток медичних технологій дозволяє впроваджувати новаторські методи лікування та реабілітації, такі як використання віртуальної реальності, робототехніки, а також передових методів фізичної терапії.

Покращення якості життя військових: Ефективна реабілітація допомагає військовим повернутися до нормального життя, знижує ризик виникнення післятравматичних проблем та покращує їхню якість життя.

Значення психологічного відновлення: Оздоровчі технології також враховують психологічний аспект реабілітації, що допомагає військовим впоратися з травмою або стресом.

Ці фактори підкреслюють важливість подальших досліджень та розробки оздоровчих технологій для підтримки військових у процесі їхньої реабілітації та повернення до активного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день існує значний інтерес до досліджень щодо впливу сучасних технологій на реабілітацію військових. Деякі останні аналізи і публікації надають важливі висновки та відкривають нові можливості в цій області. Нещодавнє дослідження опубліковане у журналі «Journal of Rehabilitation Research & Development» досліджувало

ефективність використання екзоскелетів у реабілітації військових із пораненнями хребта. Дослідження показало значний прогрес у відновленні рухів та мобільності учасників з допомогою спеціально розроблених екзоскелетів.

Крім того, група вчених з Університету Стенфорда провела дослідження, яке демонструє переваги використання віртуальної реальності у лікуванні PTSD у військових. Це дослідження підкреслило, що іммерсивне середовище VR допомагає покращити психічний стан та знижує рівень стресу серед учасників.

У сфері телемедицини, останні дослідження з Єльського університету встановили, що використання телереабілітації для військових з травмами дозволяє забезпечити доступ до спеціалізованих послуг реабілітації навіть на віддалених територіях.

Ці нові дослідження вказують на потенційні можливості сучасних технологій у покращенні реабілітації військових та підкреслюють необхідність подальшого дослідження та розвитку цих інноваційних підходів.

Мета статті полягає у вивченні та аналізі впливу новітніх технологій на процес реабілітації військових, зокрема, у забезпеченні швидшого, ефективнішого та більш індивідуалізованого відновлення фізичних та психологічних функцій. В статті буде досліджено застосування різноманітних технологій, включаючи віртуальну реальність, робототехніку, штучний інтелект та інші інновації, а також їхній вплив на якість життя військових, які постраждали внаслідок бойових дій або інших обставин. Крім того, метою є розгляд етичних, соціальних та економічних аспектів використання таких технологій у реабілітації військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Сучасні технології для реабілітації військових включають широкий спектр інноваційних методів і засобів, спрямованих на покращення фізичного, психологічного та соціального стану військовослужбовців після поранень або інших втрат у здоров'ї. Ось деякі з сучасних технологій реабілітації військових.

Протезування: Використання передових протезних технологій дозволяє забезпечити

військовослужбовцям, які втратили кінцівки, можливість повернутися до активного життя. Сучасні протези використовують технології штучного інтелекту та моторизації для покращення функціональності. Такі протези дозволяють військовослужбовцям відновити рухливість, покращують їхню якість життя і дозволяють повернутися до повсякденних активностей [1 с. 440].

Сучасні технології протезування включають в себе широкий спектр інновацій:

Штучний інтелект (AI): Деякі протези використовують технології штучного інтелекту для аналізу вхідних сигналів від мозку або м'язів, що дозволяє пристрою адаптуватися до індивідуальних потреб користувача та покращує контроль над протезованою кінцівкою [2 с. 330].

Моторизація: Протези з моторизованим керуванням можуть надавати більшу точність і природність рухів, оскільки вони активно використовують механізми моторизації для створення руху.

Електроміографія (EMG): Ця технологія використовується для реєстрації електричних сигналів, що генеруються м'язами при звуженні або розслабленні. Вона дозволяє користувачам контролювати протезовану кінцівку за допомогою м'язових сигналів.

Біонічна технологія: Включає в себе імплантацію мікросенсорів або нейроінтерфейсів для збору і передачі сигналів між мозком і протезом.

3D-друк: Виробництво протезів за допомогою 3D-друку дозволяє створювати індивідуальні, точні та зручні протези з урахуванням анатомічних особливостей користувача. Ці технології сприяють створенню протезів, які максимально відтворюють природні рухи та покращують якість життя осіб з втратою кінцівок [2 с. 335].

Віртуальна реальність (VR): VR використовується для забезпечення іммерсивного середовища для фізичної терапії та психологічного тренування. Військовослужбовці можуть виконувати спеціальні програми у віртуальному середовищі, що допомагає відновлювати рухливість та координацію.

Віртуальна реальність (VR) має широкі застосування для військових у сфері реабілітації та підтримки фізичного та психологічного здоров'я [3, с. 230]. Ось деякі способи, які вона використовується для військових:

Фізична реабілітація: VR дозволяє створити іммерсивні тренувальні програми для військовослужбовців, які відновлюються після поранень або втрат кінцівок. Військові можуть виконувати рухи та вправи у віртуальному середовищі, що сприяє відновленню моторики та функціональності.

Координаційні тренування: VR може допомагати військовим покращити координацію рухів та баланс шляхом інтерактивних вправ і симуляцій.

Психологічна підтримка: Віртуальна реальність використовується для забезпечення психологічної терапії, допомагаючи військовослужбовцям з розладами посттравматичного стресу або іншими психічними проблемами.

Тренування навичок: VR може використовуватися для тренування військових навичок, таких як техніка стрільби, тактичні навички та підготовка до операцій [3 с. 235].

Розваги та відпочинок: Військові також можуть користуватися VR для відпочинку та розваг, зокрема граючи в ігри або використовуючи віртуальні тури і розважальні додатки.

Ці застосування VR допомагають покращити якість життя військовослужбовців під час реабілітації та підтримки їхнього фізичного та психологічного стану.

Екзоскелети – це зовнішні конструкції, які підтримують або замінюють функції м'язів та кісток. Вони використовуються для підтримки військовослужбовців з обмеженою мобільністю та забезпечення їм можливості активної діяльності. Екзоскелети дозволяють підвищити силу і витривалість військовослужбовців під час фізичних завдань, таких як підйом важких навантажень або переміщення на великі відстані. Крім того, вони сприяють швидшому відновленню рухливості та покращенню якості життя осіб з мобільними обмеженнями.

Екзоскелети використовуються для військових з різними цілями:

1. Підвищення фізичної ефективності: Екзоскелети дозволяють військовослужбовцям підвищити свою силу та витривалість, що особливо корисно для виконання важких фізичних завдань, таких як підйом великих ваг або пересування на значні відстані.

2. Підтримка та реабілітація: Екзоскелети допомагають військовослужбовцям з обмеженими можливостями підтримувати мобільність і активність під час реабілітації після травм або операцій.

3. Захист та безпека: Деякі екзоскелети можуть забезпечувати додатковий захист від травм та перевантажень, що може бути корисним на полі бою або під час виконання складних завдань.

4. Підтримка важких робіт: Екзоскелети можуть використовуватися для підтримки військовослужбовців під час виконання важких будівельних або інженерних робіт.

Використання екзоскелетів дозволяє покращити ефективність та безпеку військових під час виконання різноманітних завдань.

Нейрореабілітація використовує сучасні методи стимуляції мозку та нейропластичності для відновлення функцій нервової системи після травм. Ці технології сприяють активації нервових шляхів, сприяють перебудові мозкових з'єднань та сприяють покращенню рухливості та інших неврологічних функцій після ушкоджень. Нейрореабілітація має важливе значення для військовослужбовців, оскільки дозволяє відновити функції нервової системи після поранень або травм. Військові, які мають неврологічні ускладнення через військові дії, можуть скористатися сучасними методами нейрореабілітації для відновлення рухливості, координації та інших нервово-м'язових функцій. Такі методи включають стимуляцію мозку, використання спеціальних апаратів та програм для тренування мозкових функцій. Нейрореабілітація може допомогти військовим повернутися до повноцінного життя після травматичних подій [4, с. 135].

Телемедицина стала невід'ємною частиною медичної допомоги для військовослужбовців, особливо тих, що перебувають віддалено від медичних установ чи знаходяться у зоні бойових дій. Ця інноваційна технологія дозволяє військовим отримувати якісну медичну консультацію та підтримку без прямого фізичного контакту з лікарем.

Телемедицина полягає у використанні спеціальних технологій зв'язку, таких як відеодзвінки і онлайн-платформи, щоб забезпечити віддалене обстеження, діагностику та лікування військовослужбовців. Завдяки цим засобам, лікарі можуть проводити консультації з пацієнтами, визначати діагнози, надавати рекомендації щодо лікування, а також контролювати стан пацієнтів у реальному часі [5, с. 172].

Особлива важливість телемедицини полягає в тому, що вона дозволяє вчасно надавати медичну допомогу у віддалених або важкодоступних місцях, де не завжди можливо швидко доставити військовослужбовця до лікарні. Це особливо корисно для військових, які знаходяться у місійних районах або на військових базах у віддалених регіонах.

Крім того, телемедицина сприяє оптимізації медичних процесів, зменшує витрати на перевезення пацієнтів і час очікування на прийом у лікаря. Вона також підвищує доступність високоякісної медичної допомоги для військових, забезпечуючи їм можливість отримувати своєчасну і професійну медичну підтримку навіть у віддалених локаціях.

Електронні пристрої та додатки для фізичної терапії стали важливими інструментами у реабілітації військових, оскільки вони дозволяють точно відстежувати прогрес і надавати ефективну підтримку під час відновлення після травм або операцій. Сучасні датчики і пристрої вбудовані в спеціальні тренувальні апарати або використовуються як окремі пристрої, що підключаються до смартфонів чи комп'ютерів.

Ці електронні пристрої можуть вимірювати різні показники, такі як діапазон руху, сила м'язів, час виконання вправ і швидкість відновлення. Наприклад, датчики на спеціальних пристроях для реабілітації допомагають військовим контролювати і поліпшувати їхні рухи. Вони можуть надавати зворотний зв'язок про правильність виконання вправ і сприяти підтримці правильної форми для максимального відновлення функцій.

Крім того, деякі додатки для смартфонів або планшетів спеціально розроблені для фізичної терапії. Вони можуть містити інструкції щодо вправ, розклад тренувань, сповіщення про прийом ліків або виконання вправ, а також функції відстеження прогресу та взаємодії з фахівцем з реабілітації в режимі онлайн.

Ці електронні засоби не лише полегшують процес фізичної терапії для військових, але й дозволяють забезпечити індивідуальний підхід до відновлення, зменшуючи час на досягнення покращень і підвищуючи ефективність реабілітаційних заходів. Дані технології стають дедалі більш доступними і використовуються в реабілітаційних центрах для військових з урахуванням їхніх унікальних потреб і обмежень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні технології відіграють критичну роль у покращенні процесу реабілітації військових, які зазнали травм внаслідок бойових дій. Використання віртуальної реальності дозволяє не лише покращити фізичний стан, але й допомагає ветеранам подолати психологічні труднощі, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Використання сучасних технологій у реабілітації військовослужбовців має значний потенціал для покращення результатів і якості відновлення після травматичних подій або воєнних дій. Технології, такі як віртуальна реальність, електронні пристрої для фізичної терапії, біомеханічні пристрої (наприклад, екзоскелети), телереабілітація та інші інноваційні методи, дозволяють індивідуалізувати лікувальні підходи, підвищувати мотивацію лікування та забезпечують більш

ефективне відновлення рухових та психологічних функцій.

Застосування цих технологій може значно зменшити час відновлення та покращити якість життя військових, що постраждали внаслідок бойових дій чи інших травматичних матеріалів.

Перспективи подальших досліджень:

Оптимізація інтеграції технологій: Дослідження взаємодії різних технологічних методів у комплексному підході до реабілітації.

Розробка нових пристроїв та додатків: Створення інноваційних технологій для підвищення точності, зручності та ефективності реабілітаційних заходів.

Створення персоналізованих підходів: Розвиток методів, які дозволяють створювати

індивідуальні програми реабілітації, враховуючи унікальні потреби кожного військовослужбовця.

Дослідження психологічного впливу: аналіз взаємозв'язку між застосуванням технологій і покращенням психічного стану.

Клінічні дослідження та ефективність на довгострокову перспективу: Проведення більш детальних клінічних досліджень для оцінки довгострокових наслідків застосування сучасних технологій у реабілітації військових.

Дослідження в цих напрямках допоможе покращити ефективність та доступність реабілітаційних програм для військовослужбовців та сприяти їх успішному поверненню до активного життя після служби чи травматичних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bensahel N., Barno D. *Adaptation under Fire: How Militaries Change in Wartime*. Oxford University Press, Incorporated, 2020. 440 p.
2. Block R.A., Hancock P.A., Zakay D. How cognitive load affects duration judgments: a meta-analytic review *Acta Psychol*, 2020, pp. 330–343.
3. Carter R.C. *Artificial Intelligence Applications for Soldiers in Multi-Domain Operations*. Program Research Project. United States Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 2020. pp. 230–220.
4. Raisamo R., Rakkolainen I., Majaranta P., *et al.* Human augmentation: past, present and future. *Int J Hum Comput Stud*, 131 (2019), pp. 131–143.
5. Trinkunas Harold. «Building Democratic Militaries». 2019. 172–175.

РОЗДІЛ 2 ОСВІТА ТА ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 81.243:378.147

DOI 10.32782/ped-uzhnu/2024-3-4

Chornous Vira Petrivna,
ORCID ID: 0000-0003-3756-1269
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Social Sciences and Humanities
Municipal Institution of Higher Education "Rivne Medical Academy"

FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ORIENTATION FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

The article reveals the problem of forming the professional and pedagogical orientation of future teachers of foreign languages. This idea is revealed by the authors in different ways, but there is no consensus on the defined concept. Modern researchers of pedagogical sciences define that the productivity of professional and pedagogical orientation is provided not only by creative and intellectual abilities, but also determined by the structure of professional motivation as the main system of the teacher's personality and professional activity. Usually this term is understood as a person's perception of goals, guidelines of beliefs, which are indicators of his level of formation of professional activity.

The main competences of professional orientation are highlighted: positive perception of future professional activity; compliance with the future profession of a foreign language teacher; motivational component, interest in future pedagogical activity, psychological and moral values, and readiness for future professional activity of a foreign language teacher.

Features of pedagogical focus, which includes the personal qualities of the future teacher, which determine the awareness of the goals and tasks of professional activity in the system of motivation of the foreign language teacher, are determined.

The main theoretical and methodological factors of the professional and pedagogical orientation of future teachers of foreign languages are described: educational and pedagogical process, content, forms, methods and means of teaching in foreign language classes; professional motivation of future teachers; planning of the educational process of students; high level of professional competence of teachers and future specialists; psychological and pedagogical factors that influence the process of formation of professional competence of future specialists.

The main motives that influence the process of formation of the professional and pedagogical orientation of future teachers of foreign languages are highlighted: internal motives (professional activity, positive attitude towards the future profession of a teacher); external motives (personal needs of the individual, which are satisfied in the future professional activity of the individual and reflect certain aspects of professional self-awareness).

Key words: future teacher of foreign languages, competence, pedagogical activity, educational process, professional and pedagogical orientation, student, personality formation.

У статті розкрита проблема формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх викладачів іноземних мов. Ця ідея розкривається авторами по-різному, але єдиної думки щодо визначеного поняття не існує. Сучасні дослідники педагогічної науки розкривають, що продуктивність професійно-педагогічної спрямованості забезпечується не лише творчими та інтелектуальними здібностями, а й визначається структурою професійної мотивації як основної системи особистості та професійної діяльності педагога. Зазвичай, під цим терміном розуміють сприйняття особистістю цілей, настанов переконань, які є показниками її рівня сформованості професійної діяльності.

Виділено основні компетентності професійної спрямованості: позитивне сприйняття майбутньої професійної діяльності; відповідність майбутній професії вчителя іноземної мови; мотиваційна складова, інтерес до майбутньої педагогічної діяльності, психологічні та моральні цінності, готовність до майбутньої професійної діяльності вчителя іноземної мови.

Визначено особливості педагогічної спрямованості, яка включає в себе особистісні якості майбутнього вчителя, що визначає усвідомлення цілей та завдань професійної діяльності в системі мотивації вчителя іноземної мови.

Описано основні теоретико-методологічні фактори професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов: навчально-педагогічний процес, зміст, форми, методи і засоби навчання на заняттях з іноземної мови; професійна мотивація майбутніх педагогів; планування навчально-виховного процесу студентів; високий рівень професійної компетентності викладачів та майбутніх спеціалістів; психолого-педагогічні фактори, які впливають на процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Виділено основні мотиви, які впливають на процес формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов: внутрішні мотиви (професійна діяльність, позитивне ставлення до майбутньої професії вчителя); зовнішні мотиви (особисті потреби індивіда, які задовольняються у майбутній професійній діяльності особистості та відображають певні аспекти професійної самосвідомості).

Ключові слова: майбутній вчитель іноземних мов, компетентність, педагогічна діяльність, навчально-виховний процес, професійно-педагогічна спрямованість, студент, формування особистості.

Formulation of the problem. The issue of motivation of professional orientation has always been and is relevant. Taking into account the fact that processes of European integration are increasingly influencing such an important sphere of social life as education and understanding the important role that knowledge of a foreign language plays in this process, it is necessary to conduct continuous training of students in a foreign language throughout the entire period of study.

In a professional activity the future specialist must actively cooperate with foreign partners, representatives of different cultures and levels of professional competence; to have an idea of the latest scientific and technical achievements in their field of production, while using foreign language sources of information. It is well known that mastering a foreign language not only broadens the horizons and general intellectual level of a specialist, but it is a tool necessary for solving certain professional problems, an integral component of the professional competence of future specialists.

The problem of foreign language teacher training is currently acute as the sociological and cultural context of foreign language learning has changed in the world. It became possible to involve a large number of people of different beliefs, interests, ages and professions in both direct and indirect communication, which led to increased motivation to study languages of international communication. Therefore, there are new priority tasks regarding the training of a foreign language teacher as one of the main subjects of the educational process, since his activity has a significant impact on the effectiveness of the educational process.

The actuality of the problem is determined by many factors: increasing requirements for the level and quality of the professional training of teachers, strengthening of self-education activities of teachers, expansion of political, economic and cultural ties between people.

Analysis of recent research and publications.

Researches emphasize the special importance of professional orientation in the process of professional and life self-determination of young people (Yu. Vavilov, O. Golomshtok, V. Zhuravlev, E. Klymov, B. Fedoryshyn, P. Shavir, etc.). A prominent place in pedagogy is the study of conditions and ways of formation of professional orientation among students of higher educational institutions (V. Abramova, Yu. Andreeva, G. Hektina, O. Gubaidulina, T. Derkach, N. Doronina, V. Zhernov, O. Kaganov, V. Potikha and etc.). Today, in the theory and practice of pedagogical education, significant scientific developments have been accumulated, which reveal the content of the training of a future teacher of foreign languages. The following scientists made a significant contribution to the study of this issue in their works: O. Abdulina, I. Adolf, T. Bocharnikova, V. Kuzmina, A. Spirina, V. Stepanova, I. Pasov and others.

In their research a certain part of scientists highlight the essence of professionally oriented education as the unchanged preservation of the teaching of the basics of science in the some basic scope as it is in a general education school, but with the difference that a special emphasis is placed on the ability to apply knowledge, skills and abilities from a certain subject when mastering specific professions. As S. Goncharenko emphasizes, orientation is a system of motives that affects the activity of an individual, determines his choice, the level of self-realization, the main result of the professional orientation of education is not the amount of knowledge, but their combination with personal professional qualities, the ability of a student to independently apply his knowledge in practice [3, p. 376].

L. Shevchenko asserts that professional orientation is a complex multifaceted formation, which is the result of the formation of a system of value motives that encourage a person to acquire professional knowledge, abilities, skills and methods of their creative use in practice [4, p. 207].

The professional orientation of students of pedagogical specialties is determined by a positive attitude and interest in pedagogical professions, internal influence (motives for choosing a pedagogical specialty), external influence, social significance of the chosen specialty. The concept of professional orientation consists of the following competencies: positive attitude to the profession; professional suitability; professional motivation; professional interests, values, relationships; psychological readiness for professional activity; professional stability [2, p. 124].

The purpose of the article is to determine the features of the professional and pedagogical orientation of future teachers of foreign languages and to reveal the main problems of professional training of teachers of foreign languages in institutions of higher education, as well as to find out what should be paid attention to when preparing a future competent teacher.

Presentation of the main material of the study. The problem of the development of personality orientation has long attracted the attention of pedagogues and psychologists. In our time, when radical social and economic transformations are taking place in society, social and cultural values are being rethought, it is becoming extremely relevant. From modern specialists not only a high level of professional competence is required but also personal involvement in the profession, appropriate self-identification, a commitment to humanistic values of medical activity, constant professional self-improvement and a valuable attitude to the profession. The development of professional orientation can be considered as an important component of the formation of professionalism of future specialists, since professional orientation is an internal source of professional development and personal growth of any subject of activity.

The problem of orientation is one of the central ones in the personality psychology, since the subject of its study is a wide and diverse motivational and value sphere of a person, which is manifested in interests, goals, intentions, inclinations, values, selectivity of behavior, internal position. Orientation is a core of personality and determines its social and psychological characteristics. In different concepts this characteristic is revealed in different ways. S. Yaremchuk considers professional orientation as a dynamic, mental formation which determines a stable, active and positive attitude of the student towards mastering the knowledge, abilities and skills necessary in the future profession, determines

the success of the professional self-determination of the future specialist. In the procedural aspect of professional orientation the author distinguishes three components: cognitive (psychological and pedagogical knowledge and awareness of ways of self-knowledge); emotional and evaluative (positive attitude towards the future profession); behavioral (activity of students in learning and self-knowledge) [5, p. 4].

The formation of a professional orientation occurs in a close relationship with the formation of the personality itself, which is a continuous, integral process of development and is carried out as a result of its socialization, upbringing and self-education. As a result of this process not only the professional formation of the personality takes place, but also its harmonious development, the expansion of the worldview and formation of life values.

The professional orientation of the individual is manifested in positive attitude towards the profession, inclination and interest in it, the desire to improve one's training, to satisfy material and spiritual needs by engaging in professional activities. Professional orientation involves the internal acceptance of values and tasks of professional activity, an interested attitude towards it, the formation of professional ideals, attitudes and beliefs [5].

To form the professional and pedagogical orientation of students, it is necessary to implement the pedagogical orientation of education, which consists in the formation of pedagogical views, knowledge, judgments and the ability to connect them with direct practical pedagogical activity. Professional and pedagogical orientation can be formed in two directions: on the one hand, by professionalizing the learning process, improving the quality of teaching and using active learning methods, on the other hand, by involving students in such activities that require the necessary application of not only professional, but also pedagogical knowledge, abilities and skills. Therefore, if the entire process of educational work is subordinated to the formation of a professional and pedagogical orientation, it will positively affect the entire complex of motives, interests and needs of future specialist and as a result, the quality of his training [1, pp. 248–249].

Most researchers focus on the value aspect of professional self-determination, which indicates the organic connection of this process with the formation of the professional orientation of the individual. Professional self-determination is considered as a process of integration of young people into a social and professional structure of society, which is

carried out through a value based choice of options for professional development. In this process Y. Didkovska singles out a number of stages during which various aspects of students' professional and value choices are realized. In the first year adaptation to new learning conditions takes place, doubts may arise about the correctness of the professional choice. The third course is transitional, since the adaptation period has already ended here and the students' professional interests and future plans are updated. At this stage they develop a system of professional priorities, values, tasks, life and professional plans. In the final courses students are faced with the questions of determining the direction of specialization in a chosen profession, choosing a specific place of work. Unlike first year students, graduates consider their professional choice not only from the point of view of its compliance with their own desires, interests and inclinations, but also taking into account the social demand for professions, their demand on the labor market, employment opportunities [3, p. 135].

Thus, professional self-determination is considered as a long-term process of an internal, subjective plan, which consists in the search and choice of an «individual's own profession», defining professional positions and prospects for oneself. In this sense professional self-determination is a stage of socialization at which an orientation towards a certain professional activity is formed in an individual. Professional self-determination, which is understood as «finding the meaning of the work performed», precedes the formation of the professional orientation and at the same time is the first stage of this complex process. From such positions professional orientation can be considered as an independent and conscious mastery of the personal meaning of the chosen profession [3].

The majority of researches single out the characteristics of professional orientation that reflects its substantive and dynamic aspects. Content characteristics include completeness and level of orientation; dynamic characteristics include its intensity, duration and stability. By completeness we mean the number and variety of motives for a positive attitude to the profession. The formation of a positive attitude towards one or another profession, as a rule, begins with the appearance of partial motives that relate to its individual aspects or external characteristics. Various factors related to the profession can be significant for a person: social prestige, compliance with one's inclinations and interests, opportunities for self-realization and career growth, hygienic and other working conditions, wages, compliance with family traditions, etc.

Most often professional orientation is determined by a complex of various motives. The wider the circle of such motives, the more valuable the corresponding profession is for individual [6].

In general, several groups of motives can be distinguished, which are related to professional activity to varying degrees: 1) internal motives, which directly relate to the content of the profession and are caused by interest in it, when a person is primarily attracted to the process and direct results of professional activity; 2) motives, that have a more indirect relation to the profession are associated with the attitude towards it formed in society: awareness of the social significance of the profession, its prestige, importance; 3) motives related to various needs of the individual, which can be satisfied both in professional activity and outside of it: the need for self-affirmation, communication, achievement, dominance; 4) motives that reflect various aspects of an individual's professional self-awareness: confidence in the possession of professionally necessary qualities and abilities, in the fact that the profession corresponds to the vocation; 5) motives based on interest in external, secondary features in professional activity [6].

Studying foreign languages on the basis of professional orientation contributes to the formation of future specialist's skills in communicating, establishing business contacts, studying foreign sources, analyzing modern scientific achievements, improving skills and presenting ideas to the professional community. Professional communicative competence develops such professional qualities as independence, self-control, responsibility, creative thinking and professionalism [5].

Professionally oriented teaching of a foreign language involves the study of a foreign language by students in the modern context of the features of the future profession. Of course, such an approach should take into account the personal qualities of students. A skillful combination of professional and language knowledge and skills will help graduates to achieve a foreign language level of professionally oriented communicative competence, which will allow them to use a foreign language in professional activities at the level of internal standards.

In order to achieve a high result in learning a foreign language and its further teaching, it is necessary to focus a lot of attention on the choice of textbooks and teaching aids. When choosing content the content of foreign language educational material, it is necessary to take into account the interest and individuality of each individual specialty. It is especially important

that the content of textbooks, foreign language manuals for teachers is saturated with professional pedagogical vocabulary, topics, concepts, problems that allow influencing the motivational, practical spheres of students' activities and their early inclusion in professional activities. In addition, one should take into account the compliance of the material with the modern level of pedagogical technologies, the relationships of professional, general education and special components of the content of education, as well as the impact on the motives, interests, needs and inclinations with students.

Conclusion. Thus, the processes of integration into the European educational space, changes in principles, forms and methods of work in higher educational institutions of Ukraine led to significant

increase in requirements for the level and quality of professional training of future foreign language teachers, their professional and social competence, general and professional culture. The final result of the educational process depends on how high the level of the teacher's skill is. Therefore, the formation of professional and pedagogical orientation in students will be effective if students are oriented to pedagogical activity in the process of studying all subjects of the curriculum. Therefore, in order to achieve high results in the formation of professional and pedagogical orientation during the study of a foreign language, it is necessary to take into account the specifics of the process of learning a foreign language, which consists in preparing students for future pedagogical activities.

REFERENCES:

1. Ільченко О.В. Теоретичні основи формування професійної спрямованості майбутніх учителів. Педагогічні науки. Суми, 2006, ч. 2. С. 246–250.
2. Комарова А. О. Особливості формування професійної - педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя. Проблеми сучасно-педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : 36. статей. Ялта : РВНЗ КГУ, 2013. Вип. 40. Ч. 1. С. 249–256.
3. Майстерність педагога за ред. І.А. Зязюна. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.
4. Шевченко Л.М. Професійна спрямованість: методологічний аспект. Науковий Вісник. Київ, 2005. Вип. 88. С. 204–215.
5. Шмоніна Т. А., Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні аспекти природничо-наукової підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах: монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. 168 с.
6. Яремчук С.В. Формування професійно-психологічної спрямованості особистості майбутнього вчителя: дис... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 1999. 171 с.
7. Littlewood W. Teaching Oral Communication: a Methodological Framework. Oxford: Blackwell, 2002. 108 p.
8. Goleman D. Working with Emotional Intelligence. London: Bloomsbury Publishing, 2008. 385 p.

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

УДК 376(477.87):616.28-008.14-053.2

DOI 10.32782/ped-uzhnu/2024-3-5

Кляп Маріанна Іванівна

ORCID ID: 0000-0003-4677-8718

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації,

спеціальної та інклюзивної освіти

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

REGIONAL ASPECTS OF EDUCATION FOR CHILDREN WITH HEARING DISABILITIES: HISTORY AND PRESENT

У статті висвітлюється історія створення та подальшого функціонування в Закарпатті шкіл для дітей з порушеннями слуху. Методи дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння та узагальнення інформації з науково-педагогічних видань та інтернет-ресурсів, синтез результатів дослідження. Метою дослідження було узагальнити інформацію про окремі аспекти роботи в Закарпатті шкіл для дітей із слуховою недостатністю, проаналізувати їхні можливості для проведення корекційної роботи та соціалізації вихованців.

Показано, що на початковому етапі відкриття школи для дітей з порушеннями слуху в м. Ужгород велике значення відіграли спільні зусилля центральних та місцевих органів влади, допомога громадських організацій. Ця школа не тільки проводила певну слухомовну роботу з учнями, давала початкову освіту, але й сприяла отриманню певних професійних умінь, тобто соціалізації вихованців. Реальна професійна допомога щодо корекції порушень слухового сприйняття учнів стала надаватися тільки в радянський період, коли до педагогічної роботи приступили фахівці-сурдопедагоги, а кабінети школи були обладнані звукопідсилювальною апаратурою. Вагомий внесок у процес підготовки випускників школи до самостійного життя було задіяно шляхом активного позакласного життя учнів через участь у спортивних секціях, творчих виставках та фестивалях. Відкриття в Закарпатті ще однієї школи для дітей з порушеннями слуху в м. Хуст дало змогу диференціювати ці заклади на школу для глухих та школу для слабочуючих. Стабільна та успішна робота обох спеціальних шкіл в регіоні свідчить про наявність рівного доступу до якісної освіти для дітей із слуховою недостатністю. Перспективи розвитку цих закладів освіти ми вбачаємо в активному використанні інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальному та корекційному процесах, удосконаленні професійної майстерності педагогів, посиленні виховної роботи з учнями з метою формування відповідального громадянина своєї держави.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, освіта для глухих дітей, спеціальна школа, слабочуючі учні, спеціальна освіта в Закарпатті.

The article dwells upon the history of the establishment and further functioning of schools for children with hearing impairment in Transcarpathia. Research methods: theoretical – analysis, comparison and generalization of information from scientific and pedagogical publications and Internet resources, synthesis of research results. The purpose of the study was to summarize information concerning certain aspects of schools work for children with hearing impairment in Transcarpathia, to analyze their possibilities in order to conduct corrective work and socialize pupils.

Joint efforts of central and local authorities and public organizations' assistance played an important role at the initial stage of school establishment for children with hearing impairments in Uzhhorod city. This school not only conducted a certain auditory and linguistic work with students, provided primary education, but also facilitated certain professional skills like socialization of pupils. Substantive professional help concerning auditory perception disorders remedy has been provided since soviet period, when deaf teachers began their pedagogical work, and school classrooms were equipped with sound-amplifying equipment. A significant contribution to the process of preparing school graduates for independent life has been achieved due to active extracurricular life of students like participation in sports sections, creative exhibitions and festivals. Establishment of another school for children with hearing

impairment in Khust, Transcarpathia region, promoted differentiation of these institutions into schools for the deaf and hearing impairment. Steady and successful work of both special schools in the region testifies equal access to quality education for children with hearing impairment. Further development of these educational institutions can be achieved by active use of information and computer technologies in educational and remedy processes, improving the professional skills of teachers, amplifying educational work with students thus forming a responsible citizen of their state.

Key words: children with hearing impairments, education for deaf children, special school, hearing disabilities, special education in Transcarpathia.

Постановка проблеми. У сучасному світі спільнота має об'єднувати всіх, хто живе поряд: різних за віком, національністю, соціальним статусом або релігійними вподобаннями, здорових та тих, хто має певні проблеми із здоров'ям, в тому числі й осіб з інвалідністю. Всі хочуть відчувати себе рівноправними членами суспільства, не зважаючи на наявні відмінності. Особливо це важливо для тих, кому реалізувати свої прагнення та здібності перешкоджають наявні порушення здоров'я: фізичні, психічні, сенсорні або їх поєднання. В часи війни ми маємо бути готовими до толерантного сприйняття та надання підтримки як нашим ветеранам, які часто повертаються до повсякденного життя з наслідками бойових поранень, так і тих людей, які внаслідок вродженого або набутого порушення мають труднощі у здобутті освіти, професійних навичок, повсякденного життя загалом. Зокрема, це люди з порушеннями слухового сприйняття – глухі та слухонегдуші. Проблеми із слухом, наявні в таких людей, призводять до порушень перш за все мовлення, а також орієнтації у просторі, моторики, мислення, а також труднощів у навчанні, здобутті певного фаху, соціалізації загалом [4, с. 78–79]. З метою надання освіти дітям з порушеннями слуху необхідні спеціальні заклади, які й відкривалися в різних європейських країнах упродовж XVIII–XIX століття. Масового характеру цей процес набув у XX столітті, в тому числі й в Україні [7].

Закарпаття на початку XX ст. входило до складу Австро-Угорської імперії. Події в закарпатській освіті зазначеного періоду відбувалися відповідно до шовіністичного австро-угорського законодавства, яке стояло на захисті імперських інтересів, але сприяло реалізації загальноєвропейських освітніх тенденцій того часу – надання права на освіту окремим категоріям дітей із порушеннями розвитку [1, с. 18].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти теорії та практики навчання та виховання дітей з порушеннями слуху знайшли своє відображення у працях ряду науковців: І. Соколянського, М. Ярмаченка, С. Кульбиди, О. Таранченка, О. Шевченка, В. Шевченка. Ці вчені в числі інших питань сурдопедагогіки проводили також

історико-педагогічні дослідження з питань заснування та розвитку шкіл для глухих та туговухих дітей, але в поле їхнього зору не потрапляли освітні заклади для зазначеної категорії дітей в Закарпатті. Проблеми відкриття та функціонування шкіл для дітей із слуховою недостатністю в Закарпатті було стисло висвітлено в дослідженні В. Химинця, П. Стрічека, Б. Качура та М. Талапачнича про освіту Закарпаття. А ця проблема потребує системного і комплексного дослідження.

Мета статті: узагальнити інформацію про історію відкриття та окремі аспекти функціонування в Закарпатській області шкіл для дітей з порушеннями слуху (глухих та слабочуючих), сучасні труднощі та перспективи.

Виклад основного матеріалу. У кінці XIX – на початку XX ст. система освіти в Закарпатті відчувала певні позитивні зрушення, пов'язані з піднесенням національно-визвольної боротьби всередині Австро-Угорської імперії. Національний гніт не був знищений, але політична верхівка імперії зрозуміла необхідність приведення шкільної системи у відповідність з потребами нового буржуазного суспільства: школи звільнялися від з-під контролю церкви і стали підпорядковуватися державі, було введено загальне обов'язкове навчання дітей віком від 6 до 15 років. Початкові та горожанські (неповні середні) школи, які почали функціонувати в рамках тодішньої освітньої реформи в Закарпатті, давали той мінімум знань, який дозволяв учням оволодівати певними господарським професіями, причому у горожанській школі могли навчатися тільки ті діти, які добре володіли угорською мовою [5, с. 402–403]. Наприкінці XIX ст. загалом в австро-угорській державі біля 60% населення було неписьменним, а в Закарпатті цей показник був набагато гірший з зв'язку з тим, що більшість населення краю не володіли державною на той час, угорською мовою [1, с. 17–18].

З огляду на обов'язковість отримання освіти дітьми певного віку виникла необхідність у відкритті школи для дітей закарпатців, які мали сенсорні порушення. Шкіл такого типу в Угорщині вже було 14, а в Закарпатті жодної, хоча на початок XX ст. на Закарпатті налічувалося близько 400 глухих дітей, які мали навчатися. Без такої

школи у цих дітей не було ніяких можливостей ні отримати хоча б початкову освіту, ні здобути якісь професійні вміння [2].

Школа для глухих дітей була відкрита в м. Ужгород у вересні 1904 року, в ній почали навчатися 13 учнів переважно із заможних сімей. Передували відкриттю цього закладу розпорядження Угорського королівського міністерства релігії та освіти № 40144 від 1901 року, довготривала переписка між міністерством і тогочасним керівництвом краю та міста, лист намісника краю меру міста Ужгород № 3409 за 1903 рік і нарешті рішення від 01.07.1904 р. про відкриття школи для глухих у приміщенні казарми, що не використовувалася, з виділенням 1000 крон для утримання інтернату. Згодом фінансування було збільшене за рахунок коштів міністерства та благодійних внесків. Опікувалися школою в той час жіноча рада та патронажна (Червоний хрест) рада м. Ужгород, які складались з високошанованих осіб. За утримання дитини в цій школі батьки щорічно платили 405 крон, хоча були діти і з незаможних сімей, які знаходилися на повному державному утриманні. В інтернаті проживали діти з 5 районів краю. Освітній процес забезпечували кваліфіковані фахівці, яких направляли з Будапешта. Метою навчання в школі було не тільки дати учням навички розуміння голосового мовлення та спілкування, початкову освіту, але й засвоєння загальних відомостей, необхідних у практичному житті. Вже з 15-річного віку школярі упродовж 3-4 років оволодівали при школі певними професіями: хлопці – лозоплетінням, дівчата – швейною справою. У школі були обладнані 8 класів, учительська, приміщення для образотворчої діяльності, приміщення для вихователів, спальні та квартира директора. У дворі знаходився зал для фізкультури, їдальня, ізолятор, кухня, підсобні приміщення. До 1909 року в школі вже діяли 5 класів, в яких навчалось більше 50 учнів, працювали 5 вчителів, 2 вихователі та лікар Арнольд Райсман, який безкоштовно лікував дітей. У школу приймали глухонімих дітей 7–10 років, за винятком тих, які пізно втратили слух, мали залишки мови, але не могли навчатися у звичайній школі. У 1909 році було проведена перевірка діяльності школи фахівцями з м. Будапешт, які позитивно оцінили перші результати роботи [2].

У 1910–1911 н.р. в Ужгородській школі для глухонімих вже в 6 класах навчається 68 учнів. У 1912 році порушується питання про працевлаштування випускників закладу. За угодою з власниками заводу по переробці каменю хлопцям

пропонували навчатися професії шліфувальника каменю, а згодом працювати на цьому підприємстві. У 1914 році починають здійснюватися деякі заходи щодо переходу школи, де функціонують вже 9 класів на 86 учнів, на повне державне утримання, але перша світова війна перешкодила цьому. Приміщення школи віддають під шпиталь, вчителі йдуть на фронт, школа припиняє свою роботу. У березні 1915 року школа для глухонімих в м. Ужгород знову починає функціонувати, але працюють тільки 3 класи з 23 учнями.

Після закінчення першої світової війни за Сен-Жерменською мирною угодою територія Закарпаття включено до складу Чехословацької республіки, згідно з конституцією якої за цією територією закріплюється назва «Підкарпатська Русь». Нова влада взялася за реформування всієї системи освіти краю, в тому числі відбулися зміни у роботі школи для глухих [6, с. 352–361]: школа перейшла на навчання з угорської мови на руську (українську) мову, змінилося й керівництво закладу. Удосконалювалася й професійна підготовка випускників: дівчата навчалися шити та вишивати, хлопці – заготовляти та готувати лозу до плетіння, виготовляти з лози вироби широкого вжитку, в класах трудового навчання відкрилися повноцінні майстерні. У свідоцтвах про закінчення школи випускникам робили запис про отримання конкретної професії. Під час другої світової війни приміщення школи знову віддають під військові потреби, школа на певний час евакуйована в с. Волосянка на Березнянщині, але там також навчальний процес йде з перервами. На новому місці водночас з навчанням теж продовжується професійна підготовка випускників за професіями швеї та кошикаря.

Після закінчення другої світової війни і входу Закарпаття до складу радянської держави школа-інтернат для глухих продовжує працювати в м. Ужгород, переводиться на фінансування з державного бюджету. Вперше керівником закладу стає фахівець-сурдопедагог В. Радченко, яка організовує навчання учнів на фаховій науково-методичній основі, передає свій досвід роботи іншим учителям. Влітку 1945 року при школі були проведені двомісячні курси перепідготовки вчителів, що дало змогу спрямувати для роботи в цій школі ще 13 педагогів. Поступово у закладі зростає кількість класів до 9, в яких навчається більше 100 учнів. Згодом добудовується корпус для дошкільнят, що дало змогу прийняти до закладу ще 48 вихованців [2].

У 50-х роках ХХ ст. завдяки цілеспрямованій роботі керівництва школи зміцнюється

фахівцями-сурдопедагогами педагогічний колектив (працюють 5 вчителів-дефектологів), школа переходить у 1955 році на новий навчальний план для шкіл такого типу, розробляється окрема програма з фізичного виховання, починається активна гурткова робота для школярів, зокрема започатковується гурток читання з губ. З 1960 року школа переходить на новий 8-річний термін навчання, учні отримують знання за 5 класів масової школи. У 60-х роках минулого століття, розуміючи необхідність зростання контингенту школярів з порушеннями слуху та створення для них комфортних умов для навчання та відпочинку, за кошти Українського товариства глухих споруджується нове 3-поверхове приміщення школи, спеціальний корпус для майстерень та для дітей дошкільного віку (директор школи В. Шпонтан). Це дало можливість збільшити у закладі кількість класів та школярів: у 1979 році в школі нараховувалося 230 учнів у 23 класах, педколектив збільшується до 70 педагогів, з них 50 осіб з вищою освітою, в тому числі 7 фахівців-дефектологів.

Удосконалюється й методична робота в закладі. За ініціативи директора школи С. Шуби у 1976 році у закладі організуються курси підвищення кваліфікації для педагогів, школа отримує нові навчально-методичні посібники, організоване нове методичне об'єднання «слуховиків», яке проводить велику роботу з розвитку слухового сприймання та формування мовлення у глухих дітей. Згодом створюється шкільний методичний кабінет, започатковується робота фахового психолого-педагогічного семінару (керівник В. Скоба), ведеться робота щодо наповнення бази та систематизації диференційованих завдань з предметів, що враховували вікові та індивідуальні особливості учнів з порушеннями слуху.

У 1992–1993 н.р. відповідно до «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» заклад стає школою I–II ступенів, розробляються нові навчальні програми з предметів з урахуванням психофізичних особливостей школярів із слуховою недостатністю, особливо із варіативної складової навчальних планів. У зв'язку з відкриттям у м. Хуст школи такого ж типу кількість учнів у закладі поступово зменшується і в кінці 90-х років становить біля 100 учнів у 11 класах. Оптимізується й кількість педагогів – 40 осіб, однак зростає фаховий рівень учителів, в тому числі й за рахунок курсів, які проводять на базі школи науковці з Інституту дефектології АПН України (ініціатор – заступник

директора з навчально-виховної роботи Н. Бушко). У школі введено в дію програму для спеціальних дошкільних закладів «Виховання і навчання дітей дошкільного віку з вадами слуху»; «Програми індивідуальних занять з розвитку слухо-зоро-вібраційного сприймання усного мовлення та формування вимови для шкіл глухих; підготовчий, 1–5 класи». Очолює слуховий кабінет талановитий сурдопедагог А. Герзанич, кабінет обладнаний звукопідсилувальною апаратурою колективного використання, аудіометром. Педколективом приділяється велика увага особистісно-орієнтованому навчанню і вихованню школярів. Вивчається, узагальнюється та поширюється передовий педагогічний досвід, застосовуються нові технології викладання [2].

Нове тисячоліття ставить нові вимоги до підготовки випускників шкіл України, в тому числі осучаснюються вимоги до випускника спеціальної школи. У січні 2002 р. у школі відкрито комп'ютерний клас (6 комп'ютерів, подарованих облдержадміністрацією), за рахунок годин варіативної частини для учнів вводяться заняття з комп'ютерної грамотності, що мають чітко виражену практичну спрямованість. Підвищувати необхідно й рівень соціалізації школярів, удосконалювати сприймання мовлення та спілкування з оточуючими. У серпні 2002 р. за рахунок коштів обласного управління освіти і науки облдержадміністрації школу забезпечено новою звукопідсилувальною апаратурою колективного користування (6 комплектів) НВП «Вабос». За кошти спонсорів закуплено персональний спеціальний слуховий апарат для слухомовної роботи та навчання (PE 300 FM system), що дає можливість працювати з дитиною на відстані. За рахунок варіативної частини навчального плану вводяться години жестового мовлення. За кошти обласного Фонду інвалідів в школу закуплено 1 комплект апаратури «Радіоклас», цією апаратурою поповнено слуховий кабінет, що дало можливість значно підвищити рівень роботи із школярами. У закладі не тільки забезпечується високий рівень навчальної та корекційно-розвиткової роботи, але й проводяться різноманітні заходи виховного спрямування: вечори профорієнтації, предметні тижні, мовні ранки, цікаві і незабутні свята осені, відзначення Дня осіб з інвалідністю, новорічні свята, Шевченківські тижні, святкування Дня Матері тощо. Учні школи є переможцями численних спортивних змагань, учасниками творчих виставок, фестивалів «Повір у себе».

З 1 вересня 2006 року навчальний заклад підвищено у статусі. Тепер це – Ужгородська

спеціальна школа-інтернат для глухих дітей І–ІІІ ступенів. Вперше на Закарпатті діти з порушеннями слуху отримали можливість здобути атестат про середню освіту за денною формою навчання (до того часу можна було тільки у вечірній школі). З серпня 2009 року відповідно до нового Положення про спецшколи заклад має назву Ужгородська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат І–ІІІ ступенів Закарпатської обласної ради. На базі школи проходять численні науково-методичні семінари за участі фахівців-науковців з кафедри сурдопедагогіки Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Всеукраїнська конференція «Педагогічні читання», де розглядаються актуальні питання навчально-виховного процесу шкіл глухих та слабочуючих, науково-практичні семінари з колегами із Словаччини та Італії, міжобласний науково-практичний семінар: «Інноваційні технології підтримки навчання дітей з особливими потребами. Прикладні інформаційні технології вивчення української жестової мови» (2016 р.) тощо. Високий рівень роботи закладу, який відзначатиме 120 років з дня створення, забезпечує висококваліфікований колектив, що налічує більше 50 педагогів, з них 15 мають фахову вищу освіту сурдопедагогів, більше 10 мають педагогічні звання «вчитель-методист» та «старший вчитель», більшість колективу мають присвоєну кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» [2].

Творчі пошуки нових шляхів вирішення проблем навчання і виховання дітей з порушеннями слуху педагогічний колектив спрямовує на вирішення завдань, які ставить перед собою школа, а саме:

- створення ефективної системи, здатної надавати глухим дітям якісні освітні послуги;
- створення можливостей для постійного професійного зростання педагогів та впровадження сучасних освітніх технологій у освітній процес;
- забезпечення комфортних та безпечних умов розвитку дитини, реалізації її природного потенціалу.

Крім Ужгородської школи освітні послуги для дітей з порушеннями слуху надаються також в м. Хуст. З метою наближення місця навчання дітей до місця проживання їх сімей у 1952 році розпочала свою діяльність Хустська спеціальна школа-інтернат для дітей зі зниженим слухом. Школа розміщала у двох корпусах – навчальному та спальному. Педколективу необхідно було провести велику агітаційну та організаційну роботу, щоб виявити дітей із зниженим слухом у віддалених гірських районах Закарпаття (Міжгірський,

Воловецький, Рахівський, Тячівський тощо) і переконати їхніх батьків у перевагах навчання дітей у спеціальному закладі інтернатного типу. Спочатку в закладі було лише 25 учнів, а під кінець навчального року контингент зріс до 70 школярів [3]. Сформувався й колектив учителів, однак не вистачало фахівців-сурдопедагогів. Цю проблему вирішували шляхом навчання частини вчителів на заочному відділенні дефектологічного факультету Київського педінституту.

У 1974 році Хустська школа реорганізовується в заклад для слобочуючих дітей, а глухі учні переводяться на навчання до Ужгородської школи. Таким чином кожен із закладів отримав свою спеціалізацію. На той час у м. Хуст вже навчалось понад 130 учнів визначеної категорії.

У 70–80 роках ХХ ст. Хустська спецшкола мала великі проблеми з приміщеннями, частина з яких були знесені у відповідності з міськими будівельними планами. Тому в цей час керівництво закладу (директори І. Бучок, Ю. Сакалош) займалося спорудження нових приміщень, а школа працювала над проблемою втілення в навчально-виховний процес перехідних навчальних програм та нової методики слухомовної роботи. З'явилася й більша можливість займатись слухомовною і соціальною реабілітацією дітей з порушеннями слуху в позаурочний час. Кожній дитині приділялося максимум уваги і часу протягом всього дня.

Після завершення будівництва школи для учнів із слуховою недостатністю будуть створені всі необхідні умови для комфортного проживання та навчання. У школі є більше 10 навчальних класів, 1 кабінет слухомовної роботи та 4 кабінети індивідуальної роботи, методичний кабінет, кабінет математики, 2 кабінети інформатики, кабінети ритміки, кулінарії, естетичного виховання, кабінет психолога, 2 ігрові кімнати, їдальня, швейна та лозоплетільна майстерні, медичний кабінет, бібліотека, спальні кімнати з кімнатами гігієни. У школі функціонують актовий, спортивний та тренажерний зали, механізована пральня, інформаційно-консультаційний кабінет для батьків. Усі навчальні кабінети та класи обладнані сучасною звукопідсилювальною апаратурою, підключені до мережі Інтернет. У кожному класі є ноутбук, проєктор, телевізор, екран, що дозволяє на сучасному рівні здійснювати освітній процес. Належним чином в школі організована позаурочна робота, чільне місце серед якої займають гуртки (музичний оркестр, настільний теніс, волейбол, футбол, народний танець, образотворче мистецтво, художня вишивка, народні ремесла (лозоплетіння),

комп'ютерна абетка, юний еколог, ЛФК). Вихованці школи неодноразово ставали переможцями виставок та спортивних змагань різного рівня.

За роки існування школи випущено біля 700 вихованців з порушенням слуху. Серед випускників Хустської спеціальної загальноосвітньої школи I–III ступенів Закарпатської обласної ради є педагоги, зубні техніки, швеї, столяри, автомеханіки. Троє випускників отримали вищу освіту, двоє з них працюють педагогами в рідній школі [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загальноєвропейські тенденції розвитку шкільництва у кінці XIX – на початку XX ст. реалізувалися в освіті Закарпаття через відкриття в м. Ужгород школи для дітей з порушеннями слуху. Заклад не тільки проводив мовнослухову роботу, але й надавав початкову освіту та створював умови для отримання учнями початкових професійних навичок. Робота школи була поставлена на професійну фахову основу тільки в радянській період, завдяки фахівцям-сурдопедагогам, які поповнили педколектив після завершення радянсько-німецької війни. Це дозволило удосконалити корекційну діяльність в закладі, наповнити кабінети звукопідсилювальною апаратурою, обладнанням для слухомовної роботи, підвищити

рівень науково-методичної роботи в школі. Відкриття в м. Хуст ще однієї спеціальної школи для слабочуючих дітей – це реалізація горизонтальної диференціації у спеціальній освіті. Обидва заклади спрямовані на забезпечення якісною освітою та корекційною допомогою дітей із слуховою недостатністю, створення для них максимально сприятливих умов для навчання, отримання первинних професійних навичок, соціалізації загалом. Перспективи подальшої роботи цих закладів ми вбачаємо у використанні новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій в освітньому та реабілітаційному процесі в закладах, удосконаленні науково-методичної роботи педколективу з метою підвищення рівня професійної діяльності кожного педагога, сприяння формуванню в учнів гармонійної особистості на українській національній основі, підготовці відповідального громадянина нашої держави, готового до свідомої трудової діяльності та захисту своєї Батьківщини.

У подальших дослідженнях будемо вивчати створення та функціонування в регіоні школи для дітей з порушеннями зору, а також шкіл для дітей з інтелектуальними порушеннями, аналізувати стан всієї системи спеціальної освіти Закарпаття на сучасному етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гомоннай В.В., Росул В.В., Талапканич М.І. Школа та освіта Закарпаття. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського комітету у справах преси та інформації, 1997. 248 с.
2. Золоті сторінки історії школи. URL: <http://www.specdeef.uz.ua/school>
3. Історія Хустської спеціальної школи-інтернату I–III ступенів. URL: https://khust-internat.at.ua/index/istorija_khustskoj_specialnoj_zagalnoosvitnoji_shkoli_internat_i_iii_stupeniv/0-6
4. Колишкін О.В. Вступ до спеціальності «Корекційна освіта»: навч. посіб. О.В. Колишкін. – Суми: Університетська книга, 2015. – 392 с.
5. Нариси історії Закарпаття. Том 1 (з найдавніших часів до 1918 року). – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського комітету у справах преси та інформації, 1993. – 436 с.: 76 с. іл.
6. Нариси історії Закарпаття. Т. II (1918–1945). Редакційна колегія І. Гранчак, Е. Балагурі, І. Грицак, В. Ілько, І. Поп: історія. – Ужгород: видавництво «Закарпаття», 1995. – 663 с.
7. Шевченко В.М. Розвиток спеціальної освіти для дітей з порушеннями слуху в Україні (XIX– початок XX ст.). URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/22008>

Sorochan Maryna Petrivna,

ORCID ID: 0000-0001-6590-3583

Doctor of Philosophy,

Lecturer at the Department of Theory,

Professional Methods and Technologies of Preschool Education,

Municipal Institution of Higher Education

«Vinnytsia Humanitarian and Pedagogical College»

Shevchenko Liudmyla Stanislavivna,

ORCID ID: 0000-0003-4991-4949

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of Innovative and Information Technologies,

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Pylypenko Yaroslava Ruslanivna,

ORCID ID: 0000-0002-0705-2327

post-graduate student (PhD) specialty 015 Professional education,

specialization Theory and methodology of vocational education,

Vinnytsia State Mykhailo Kotsiubynskyi Pedagogical University

APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF THEORETICAL AND PRACTICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

The article substantiates that the formation of future teachers' readiness for inclusive education should take place in an organized educational process, subject to rethinking the technology of conducting all types of classes and the systematic use of innovative technologies. It is proved that the modern educational process is not only to provide knowledge, form professional skills and abilities of future specialists, develop their thinking, but also to teach them the forms, methods and means of independent knowledge acquisition. The professional training of higher education students becomes more realistic and purposeful when innovative rather than reproductive technologies are used. The content of technologies such as «case coaching», «e-coaching», «brainstorming», «online discussion», «master class» is revealed, the basis for which is the modeling of educational, quasi-professional, research and socially significant situations of professional activity in an inclusive educational environment, their discussion, analysis and evaluation, which allows future teachers to master the subject and social aspects of inclusive education, the system of relations and problems that are characteristic of the inclusive educational environment of an educational institution. The study focuses on the results of training future teachers for inclusive education, which depends on the environment of the educational institution, and the variety of pedagogical technologies (for example, technology strategy, modeling of pedagogical situations, technology for designing an individual correctional educational route, group work technologies, etc.), which are interrelated, can be revealed and combined in the hands of an experienced teacher, because the conditions for their use depend on many factors, and the constructive combination of Examples of the implementation of innovative technologies in the process of training future specialists for inclusive education in an educational institution are considered in detail.

Key words: future teachers, innovative technologies, training, inclusive educational environment, children with special educational needs.

У статті обґрунтовано, що формування готовності майбутніх педагогів до інклюзивного навчання повинно відбуватися в умовах організованого освітнього процесу, за умови переосмислення технології проведення усіх видів занять та систематичного застосування інноваційних технологій. Доведено, що сучасний освітній процес полягає не тільки в тому, щоб дати знання, сформувати професійні вміння та навички майбутніх фахівців, розвивати в них мислення, а й навчити їх формам, методам і засобам самостійного здобуття знань.

Професійна підготовка здобувачів вищої освіти стає більш реальною і цілеспрямованою, коли застосовуються не репродуктивні, а інноваційні технології. Розкрито зміст технологій «кейс-коучинг», «електронний коучинг», «мозковий штурм», «онлайн-дискусія», «майстер-клас», основою для яких слугує моделювання освітніх, квазіпрофесійних, науково-дослідницьких та соціально-значимих ситуацій професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, їхнє обговорення, аналіз та оцінювання, що дозволяє майбутнім педагогам засвоїти предметні та соціальні аспекти інклюзивного навчання, ту систему відносин і проблем, які характерні для інклюзивного освітнього середовища закладу освіти. У дослідженні особлива увага зосереджується на результатах підготовки майбутніх педагогів до інклюзивного навчання, яка залежить від середовища закладу освіти, а різноманітність педагогічних технологій (наприклад: технoстратегія, моделювання педагогічних ситуацій, технологія проєктування індивідуального корекційно освітнього маршруту, технології групової роботи та ін.), які пов'язані між собою, можуть розкриватися і поєднуватися в руках досвідченого педагога, тому що умови їх використання залежать від багатьох чинників, а конструктивне поєднання традиційно використовуваних у навчанні засобів є оптимальним під час проєктування та розроблення конкретної технології навчання. Детально розглянуто приклади реалізації інноваційних технологій в процесі підготовки майбутніх фахівців до інклюзивного навчання в закладі освіти.

Ключові слова: майбутні педагоги, інноваційні технології, підготовка, інклюзивне освітнє середовище, діти з особливими освітніми потребами.

Statement of the problem. Building the educational space of an educational institution in accordance with the values of human-centered philosophy and pedagogy involves the formation of humanistic values of future teachers, personal maturity, broad outlook, high level of education, as well as the practical ability to create an educational environment that is consistent with these values, in particular inclusive, to build relationships with children on the basis of equal opportunities, equality, trust and honesty.

The modern educational process is not only about imparting knowledge, forming professional skills and abilities of future specialists, developing their thinking, but also teaching them forms, methods and means of independent knowledge acquisition, which is facilitated by innovative teaching technologies and the development of research skills. According to I. Zyazyun, an important trend in innovative didactic research is «a combination of different types of over-subject learning activities not only in procedural manifestations, as ways of building learning, but also in content, that is, as objects of learning, mastering (from research learning to research learning, from learning through discussion to discussion learning, etc.» [11, с. 5].

Therefore, the desire to improve the quality of training makes educational institutions constantly improve the content and technology of the educational process. The development of new methods and techniques of teaching, forms of organizing the educational process, and the use of fundamentally new teaching aids open up wide opportunities for introducing the achievements of science and practice into the process of professional training.

Analysis of recent research and publications. Studying the scientific works of I. Dychkivska [9]; L. Shevchenko [18]; E. Shmatkova, D. Kovalenko [20]; P. Mitchell [4]; T. Sakamoto [7], etc. allowed us

to conclude that the pedagogical system is ultimately determined by educational technology, which should be mobile and, accordingly, capable of rapid change, adaptive to the requirements of students, teachers and, in general, to the realities of life. Many technologies have similarities in their goals, content, methods, and tools and are classified according to certain features and properties, and the process of developing a particular innovative pedagogical technology is called design. This is explained by the fact that the system design process is carried out by ensuring that a particular technology is consistent with the existing organization of the pedagogical process. Thus, at the stage of system design, the issues of organization and technique of the pedagogical process merge with technology, the project of the pedagogical system as a whole becomes technological in its content, and the organization and methodology of the educational process in it act as aspects of a single education technology.

Researchers (M. Berehova [8]; K. Hirsh-Pasek et al. Hirsh-Pasek et al. [2]; R. Gurukkal [1]), who study the problems of optimal selection of innovative and digital learning technologies in accordance with the content of learning, including correctional and developmental in an inclusive educational environment, propose various schemes for the integration of educational technology products and digital technologies. For example, M. Berehova proposes to implement didactic and practical training of «future correctional teachers to work in an inclusive educational space» [8] through the use of passive, active and interactive methods, techniques and forms of methodological work; K. Hirsh-Pasek et al. (K. Hirsh-Pasek et al.) [2] implement a scheme for training future teachers to identify and apply potentially effective educational programs based on four factors: active, engaged, content and socially interactive learning. Other schemes

for the development and identification of alternative technologies for combining educational digital applications and methods of using educational programs that are consistent with the known processes of inclusive education and development of children with special educational needs can be proposed.

It should be noted that «the overall positive effect is achieved by combining different groups of innovations that take into account the problems of professional training and solve promising tasks in the field of education» [19, p. 159].

We agree with K. Hirsh-Pasek et al. who believe that students learn best when they are actively involved in the educational process, work with educational materials and are not distracted by «peripheral» elements, have meaningful experiences that relate to their lives, and socially interact with others in the process of learning new material [2]. «In general, innovative pedagogical technologies can represent completely new ways of learning; repeat the known ones with minor changes; clarify, specify the known ones with essential elements, or they can reflect the best way to use existing learning tools» [19, p. 174].

The purpose of the article. To reveal the peculiarities of the use of innovative technologies in the training of future teachers during their studies at a higher education institution.

Summary of the main material. The result of preparing future teachers for inclusive education depends on the environment of the educational institution, and the variety of pedagogical technologies (for example, technology strategy, modeling of pedagogical situations, technology for designing an individual corrective educational route, group work technologies, etc.), which are interrelated, can be revealed and combined in the hands of an experienced teacher, because the conditions for their use depend on many factors, and the constructive combination of traditionally used teaching tools is optimal when designing and developing a specific learning technology.

It should be noted that technology and tools have always been an integral part of teaching. With the onset of the COVID-19 pandemic and, especially, Russia's military aggression, which turned online learning into the only alternative, digital learning has become the norm not only in higher and secondary education institutions, but also in preschool education institutions. Researchers agree that digital technologies cannot improve educational processes as such, but their use can launch and enable the use of innovative technologies that make learning more effective and attractive. Thus, it is especially important to prepare future teachers for the effective and pedagogically balanced

use of modern learning technologies, since the simple introduction of digital technologies in the educational process is not enough [6, p. 509].

It is important to develop in the future teacher the ability to recognize the need for new knowledge, quickly and effectively, independently or in collaboration with others, to learn new material, solve problem situations, etc., which can be achieved through the implementation of a competency-based approach, which is the basis of modern approaches to shaping the content of education and developing readiness for future professional activities. The constant support and motivation of students, the creation of social presence and activity are extremely important, especially in the context of online learning. Military aggression has emphasized the value of human connection and clearly demonstrated the need for individual support for each participant in the educational process.

Therefore, the introduction of such technologies as experience exchange, modeling of pedagogical situations and professional activities; the use of online technologies in the process of group work, coaching is extremely important for motivating students, as well as for organizing cooperation, during which students form and expand basic concepts, experience and understanding in the process of discussion and exchange. Let us consider examples of their implementation in the process of preparing future teachers for inclusive education in educational institutions in more detail.

Master classes, online discussions

«A master class is an effective form of transferring knowledge and skills, sharing teaching and learning experience, the central link of which is the demonstration of original methods of mastering certain content with the active role of all participants in the class. A master class is a special form of training based on practical actions of showing and demonstrating creative solutions to certain cognitive and problematic pedagogical tasks» [14].

An online discussion is «a discussion of an urgent problem about which there are several points of view, aimed at finding ways to solve it» [15] using online technologies. Holding discussions involves arguing the positions of participants, consistency and clarity of statements and views.

Conducting master classes and online discussions is of particular value for the formation of students' communicative competence, as it provides an opportunity to freely exchange thoughts and ideas on a given topic (problem situation) through modeling pedagogical situations and professional activities; technologies of group work, integrated and contextual

learning, development of critical thinking, designing an individual correctional and educational route, online exchange of experience between students and teachers, and with the participation of invited guests.

The advantage of these methods is the motivation and activation of students' cognitive activity through clarifying and comparing different points of view, analyzing statements, and studying innovative experience.

In the process of discussion, students can better understand the material being studied, familiarize themselves with and agree/disagree with other points of view, use the knowledge gained during the discussion, present their ideas reasonably, argue and persuade. It is very important to develop and follow a plan for such online activities in order to avoid unexpected results and help students strengthen their own (correct) opinion, try to accept and understand other points of view.

The introduction of such methods into the educational process involves its transfer from the level of pedagogical influence on students to the level of personal interaction with them, i.e., their adoption of a subjective position in joint activities with the teacher. The indicators of the formed subjective readiness for cooperation, co-creation, readiness to implement inclusive education are: organization, awareness, cognitive activity, development of imagination, analysis and synthesis of new material, emotional attitude to work, readiness to jointly solve the task, positionality to solve it through replaying different situations, development of generalization skills, highlighting the most important.

Brainstorming sessions

This is a method that involves participants expressing ideas, thoughts, and suggestions to find a solution to a problem. As a rule, brainstorming includes exercises aimed at developing as many ideas or more creative solutions as possible. There are three basic rules to follow when conducting it:

1. The more participants generate new ideas, the better. The task of the facilitator is to encourage participants to share what is hidden in their subconscious, to organize the creative process on an intuitive level, to translate quantity into quality through modeling pedagogical situations and professional activities; application of technologies of group work, integrated and contextual learning, development of critical thinking, support for research learning (IBL); SMART technologies; online exchange of experience; technology strategy.

2. No criticism. The purpose of brainstorming is to create a pool of ideas, so all ideas, even fantastic

ones, are welcome. During brainstorming, all restrictions are removed, which helps to unleash the creativity and creativity of future educators. In the process of organizing a brainstorming session, participants can not only generate new ideas, but also share and develop them through teamwork.

3. Sticking to the plan. During a brainstorming session, participants generate different ideas and solutions, and then begin to discuss and narrow them down to the best options. It should be remembered that only purposeful and time-limited activities are productive, while uncontrolled outbursts of creativity tend to fail. For example, participants analyze a topic from different angles, come up with ideas, write down their thoughts, and then can either sort or prioritize them. Exploring different points of view, moving away from stereotypical forms of decision-making, can give the team the opportunity to continue developing these ideas and make them more realistic.

Both during brainstorming sessions and other types of activities, it is necessary to ensure technological integration, starting with the selection of the appropriate technology and ending with its implementation in the educational process. Future educators should know how to effectively use digital technologies, pedagogy, psychology, methodology, and subject matter content in inclusive education in an educational institution. The formation of such knowledge and skills is facilitated by the use of an innovative technology – a technology strategy – in the educational process. At the same time, Kirschner P. et al. classify teacher support as metacognitive, procedural, contextual, and technical. Scientists point out that although unguided or minimally guided learning approaches are very popular and intuitively attractive, these approaches ignore both the structures that make up the human cognitive architecture and the empirical research data over the past half century, which consistently indicate that minimally guided learning is less effective than learning approaches that emphasize guiding the student's learning process [3].

Here is an example of a brainstorming session in the classroom in the discipline «Psychological and Pedagogical Support of Children with Special Educational Needs» that would combine technology strategy, modeling of pedagogical situations, technology for designing an individual correctional educational route, and group work technologies.

Objective: using brainstorming ideas, create a technology strategy for creating a universal (inclusive) design in an educational institution.

Progress of work: Information message. Creating a modern universal design in preschool education

(accessible, safe, developmental, most suitable environment) allows to effectively use the potential of different models of organizing the educational process with the use of modern technologies, educational programs and services that meet the developmental characteristics of all preschool children, including those with special educational needs or belonging to indigenous peoples, national minorities of Ukraine, and also create the prerequisites for ensuring continuity between preschool and primary education [12].

Stage I. The instructor emphasizes that before starting work, it is necessary to understand the peculiarities of barrier-free human space.

Participants are asked to answer the following questions using brainstorming and an open microphone.

- «What physical devices help us move around with heavy luggage on the street and in buildings?»
- «What physical aids help us navigate in unfamiliar environments?»
- «How do physical aids help people with special needs?»
- «Do we need to change the conditions and adaptations in cities and towns? Where is it needed more?»
- «Who needs universal design?» (parents with small children; children in schools; patients in hospitals; children under 7 years old; elderly people; people with disabilities; pregnant women; people with a large body weight; people of short or tall height; any person who is less attentive or less mobile at a certain period of time, etc.).

The students come to the conclusion that universal design is important not only for people with disabilities, but also for most people in our society.

The teacher announces the main idea: «Universal design is a strategy to ensure that the design and components of any environment, product, communication, information technology, or service are equally accessible or understandable to all and meet the requirements of shared use».

Stage II. The teacher announces the main idea: «Universal design in education is the design of objects, environments, educational programs, and services to maximize their suitability for use by all individuals without the need for adaptation or special design» [10].

Participants brainstorm ideas by answering the question: «How can the educational environment support the success of all children, regardless of their individual characteristics?» (The group environment should provide opportunities for children with different learning styles, life experiences, cultures,

languages, preferences, etc. The environment has a huge impact on children's cognitive, social, emotional and physical development. By creating a physically and psychologically safe and stimulating environment, the teacher contributes to the development of children. Exploration and play, independent and group activities, and a variety of resources promote interaction between children and children and adults. «If the preschool environment is comfortable, well-organized and attractive, it is conducive to the child's learning and development. When the environment reflects children's interests, they enjoy being there, and this increases their ability to learn. Well-organized environments promote play, independence, socialization, and problem solving. In this case, the physical environment empowers children, allowing them to develop self-regulation and self-discipline. In this case, it is not the teacher who controls children, but the environment that creates the conditions for this to happen naturally» [5].

The third stage. Making an interactive poster using the Fishbone method. The purpose of the task: in small groups to discuss and identify the special needs of children and ways to organize the educational environment using universal design strategies. Provide opportunities for participants to demonstrate their own understanding of the use of universal design strategies in education and hear the opinions of other participants (Fig. 1).

Creation of a virtual methodological manual.

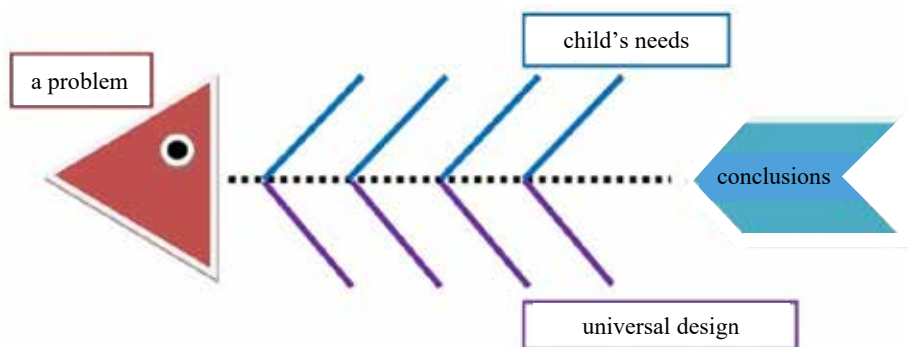
The purpose of the task is for students to design a resource room and media library, taking into account the necessary areas, equipment and tools for working with children with special educational needs.

The advantage of the integrated use of such technologies is that it gives students the opportunity to freely express non-standard solutions, which contributes to the development of creative and critical thinking. This method can also be used in the educational process as a separate form of organizing learning activities and as an auxiliary tool in other types of classes.

Forming the readiness of future teachers for professional activity involves a significant practice-oriented focus of training. Practical training is a link between theoretical learning and future independent work of specialists, a significant component of the formation of readiness for professional activity, the most important means of ensuring the competitiveness of a future specialist.

Coaching (case coaching, e-coaching)

«Coaching is a modern technology created to develop the potential of people and teams, to achieve pre-agreed goals and radically change behavioral

**Fig. 1. Presentation of group works «Gallery of Thoughts», discussion
The fourth stage**

patterns, which leads to the disclosure of the inner potential of the individual» [16].

The use of case coaching in the educational process of preparing future teachers for inclusive education is effective and appropriate, as it combines the implementation of learning situations or cases and coaching to achieve a specific goal [17, p. 49]. This combination allows to create an atmosphere of both cooperation and competition in the classroom, to eliminate conflicts, to develop professional and moral standards, rules of ethical communication, to establish continuous interaction between the teacher and students, as well as between students during group work, which provides each participant with a thorough and comprehensive understanding of themselves, the interlocutor and the studied fragment (inclusive learning), creating conditions for a multifaceted and multilevel understanding of knowledge and skills through their practical application. The main task of the coach is to reveal the hidden potential of the participants, free them from restrictions and negative attitudes through the development of self-awareness and a sense of responsibility, and consolidate knowledge, skills and behavior in certain situations.

In her research, O. Negrivoda suggests using the ABC technique to compile a coach's case, which consists of three steps: understanding the situation (A), developing ideas (B), and options for resolving the situation (C). At the first step of «working with the situation, students must realize it, feel the truth, give it a name to reflect its essence, find contradictions, if any, and determine the amount of information provided. Step B requires realizing what could be better or what idea could be used to achieve the desired in this situation, or whether the previous truth helped to achieve the desired result.

Also at this step, you need to give a name to this situation after such a review. And, as a rule, from the

problematic nature of the situation, students should come to a neutral view, which is necessary to understand how to do better in step C» [13], where it is necessary to offer specific options for resolving the situation.

Let's look at the case study «Self-confidence».

Situation. While observing a new boy in the classroom, the teacher notices that he avoids emotional contact, does not communicate with other children, and withdraws.

A. Questions for students (to understand the situation)

- What do you think about this situation?
- How do you feel in this situation?
- What additional information do you need to understand the situation?

Students' answers: «This situation is typical for children with autism spectrum disorders». «It is necessary to clarify whether the diagnosis of ASD has been made». «We need to find out how the child behaves and communicates at home with family members».

B. Questions for students (to develop ideas)

- What could help you to solve this situation?
- What quality, ability, feeling do you need in this case?

Students' answers: «A teacher should have the following skills: to be an effective verbal and non-verbal communicator, able to respond to the diverse communication needs of children, parents and other professionals». «To know child psychology, the specifics of working with children with special educational needs, and simply to love and respect children». «To learn to be tolerant of children's peculiarities».

C. Questions to the students (the best way to solve the situation)

What conditions are needed to make inclusive work successful and increase self-confidence?

Students' answer: «To increase the level of psychological and pedagogical knowledge in the field of

inclusion: to develop an understanding of the peculiarities of psychophysical development of children with special needs, the psychology of pedagogical communication with such children, etc». «To raise awareness of correctional and developmental methods, peculiarities of communication with this category of children». «Ensure an individual approach to children with autism spectrum disorders, create favorable conditions for their stay in an educational institution». «To ensure easy adaptation to the educational institution, gradual establishment of contact with adults. Let them get used to the new conditions, environment, social environment». «Ensure interaction with different specialists». «Involve the child in work in a micro group of children with normative development, during which the child's interaction with peers is promoted in every possible way. This is best done in an inclusive group with a small number of children». «Establish interaction with the child's parents. Provide them with emotional support, conduct educational work».

It should be noted that such situations should be visual and detailed. Case studies should reflect situations of professional activity as much as possible. Despite the artificial environment of the situations, their problem or plot becomes practical, i.e., as close as possible to real professional activity. The case serves as a means of gaining new knowledge about the situation and behavior in it and can become the basis for the formation of a portfolio (personal website) of a teacher of an educational institution.

Today, the use of online experience and tools to support coaching relationships is particularly widespread. E-coaching transfers the learning process online and expands the possibilities of organizing communication and learning by supplementing it with resources and tools using digital technologies. This type of coaching may also be called «distance coaching», «remote mentoring» or even «telementoring».

The advantage of using e-coaching is that participants do not depend on time and space constraints,

and (if necessary, or due to unfavorable conditions (alarms, power outages, etc.) may not even meet with their coach in person. In addition, a comprehensive combination of different methods and tools (tests, online questionnaires, modules, podcasts, exercises, interactive exercises, mind maps, and other tools) create a special active environment that makes participants think and work actively; ensures the formation of analytical thinking, teamwork skills, development of creative abilities, and interest in future professional activities in inclusive education.

The use of innovative technologies as a means and mechanism for the formation of inclusive competence of future teachers creates additional opportunities in the performance of tasks focused on the development of motivational, operational, design, and moral and ethical components.

Conclusions and Prospects for Further Research. Thus, the study suggests that the appropriate combination of innovative and digital technologies creates significant potential for preparing future teachers for inclusive education, stimulating their psychological readiness to work in an inclusive educational environment, promoting integration and developing inclusive competence.

Technological innovations, globalization, coaching, the use of measurable results and practices, as well as the growing need for ethical standards are some of the trends that determine the specifics of inclusive education.

The features of the use of innovative technologies in the training of future specialists are revealed and it is found that the content of technologies based on personality-oriented learning provides a high level of mastery of professional competence. Prospects for further research are seen in determining the organizational and pedagogical conditions for the effective implementation of innovative teaching technologies in the practice of higher education institutions.

REFERENCES:

1. Gurukkal R. Techno-Pedagogy Needs Mavericks. *Higher Education for the Future*. 8(1). 2021. P. 7–19. DOI: <https://doi.org/10.1177/2347631121989478>.
2. Hirsh-Pasek K., Zosh J.M., Golinkoff R.M., Gray J.H., Robb M.B., & Kaufman J. Putting education in «educational» apps: Lessons from the science of learning. *Psychological Science in the Public Interest*. 2015, 16 (1). P. 3–34. DOI: <https://doi.org/10.1177/1529100615569>.
3. Kirschner P.A., Sweller J., & Clark R. E. Why minimal guidance during instruction does not work: An analysis of the failure of constructivist discovery, problem-based, experiential, and inquiry-based teaching. *Educational Psychologist*. 2006. 41(2). C. 75–86.
4. Mitchell P. D. *Educational Technology : Panacea or Placebo* II Bajpai A. C. and Leedham. (Edc.) *Aspects of Educational Technology*, 4. London : Pitham, 1970. 233 p.

5. Northern Illinois University Center for Innovative Teaching and Learning. Role playing. In Instructional guide for university faculty and teaching assistants. URL: <https://www.niu.edu/citl/resources/guides/instructional-guide/role-playing.shtml> (date of access: 20.04.2024).

6. Oseredchuk O., & Sorochan M. ats. Application of Information Technologies is a Necessary Condition for Qualitative Monitoring of Higher Education and Modernization of Educational Process . IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, 2022. VOL. 22 No. 3. P. 501–510. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.3.64>

7. Sakamoto T. The Roles of Educational Technology in Curriculum Development. Curriculum Development by Means of Educational Technology. Paris, Centre for Educational Research and Innovation Publ., OECD, 1974, 218 p.

8. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2019. 235 с.

9. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє видання, виправлене. К. : Академвидав, 2015. 304 с.

10. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.04.2024) Середовище, що належить дітям. Порадник для педагогів закладів дошкільної освіти. Упоряд. Н. Софій, Ю. Найда. Київ 2019. 68 с.

11. Зязюн І. А. Сучасні дидактичні моделі і логіка учіння. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2000. С. 4–7.

12. Інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренера : навч.-метод. посібн. URL: http://posibnyk.nus.org.ua/wp-content/uploads/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf (дата звернення: 26.04.2024).

13. Негривою О. О. Використання навчальних ситуацій (кейсів) у контексті професійно орієнтаційної роботи. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/2_2011/26.pdf (дата звернення: 20.04.2024).

14. Організація та проведення майстер-класів : метод. рекомендації. URL: <https://naurok.com.ua/scho-take-master-klas-metodichni-rekomendaci-160297.html> (дата звернення: 17.04.2024).

15. Основи дискусії: як зробити уроки цікавими. URL: <https://naurok.com.ua/post/osnovi-diskusi-yak-zrobiti-uroki-cikavimi> (дата звернення: 20.04.2024).

16. Основи коучингу : навч. посібн. О. О. Нежинська, В. М. Тименко. Київ; Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 220 с.

17. Сорочан М. П. Використання кейс-технології у контексті підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Наука, освіта, технології і суспільство: світові тенденції та регіональний аспект», Рівне : ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. С. 49–50. URL: <http://www.economics.in.ua/2023/01/11-1.html>

18. Шевченко Л. С. Підготовка майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності : монографія. Вінниця : ТОВ «Друк», 2018. 392 с.

19. Шевченко Л. С. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2019. 703 с.

20. Шматков Є. В., Коваленко Д. В. Інноваційні технології навчання : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. Харків : ВПП «Контраст», 2008. 172 с.

Стеблюк Світлана Василівна,
ORCID ID: 0000-0002-2827-6805
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації,
спеціальної та інклюзивної освіти
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

HEALTH PROTECTING TECHNOLOGIES IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

У статті розкрито зміст понять «технології навчання», «здоров'язберігаючі технології». Визначено, що диференційоване викладання, адаптація й модифікація в інклюзивному освітньому середовищі дозволяють враховувати рівень здібностей, інтереси та можливості учнів з особливими освітніми потребами. На основі вивчення наукових розвідок учених виокремлено групи здоров'язберігаючих технологій – технології уникнення перевтоми та гіподинамії; технології пов'язані з прямим впливом на стан органів дитини, систем організму, зокрема сенсорної; технології навчання культури здоров'я; технології пов'язані з психологічним здоров'ям та види – технології збереження і стимулювання здоров'я; технології навчання здоровому способу життя; корекційні технології; розвиток мовлення.

Метою статті є розкриття особливостей застосування здоров'язберігаючих технологій у початкових класах з інклюзивним навчанням. Завдання: з'ясувати зміст ключового поняття дослідження; визначити методи та прийоми використання здоров'язберігаючих технологій у роботі із дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Автором сформульовано власне бачення змісту означеної дефініції, під якою розуміється динамічна система організаційних, психолого-педагогічних, реабілітаційних заходів, спрямованих на підтримку та покращення здоров'я дітей з інтелектуальними порушеннями, створення безпечних умов для перебування й навчання їх у закладі освіти, сприяння розвитку та адаптації в суспільстві, можливостей для самореалізації. Подано характеристику складових здоров'я особистості: фізичної, психічної, духовної, соціальної.

Виокремлено на основі дослідження методи, прийоми формування здорового способу життя, рекомендовано окремі вправи, що мають місце на уроках у системі початкової освіти, ресурсних кімнатах, інклюзивно-ресурсних центрах. Дібрано прийоми врегулювання емоційно-вольової сфери дитини з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: дитина з інтелектуальними порушеннями, інклюзивне навчання, педагогічні технології навчання, здоров'язберігаючі технології, здоровий спосіб життя.

The article reveals the meaning of the concepts of "learning technologies" and "health-preserving technologies". It was determined that differentiated teaching, adaptation and modification in an inclusive educational environment allow taking into account the level of abilities, interests and capabilities of students with special educational needs. Based on the study of the researches, groups of health-preserving technologies have been identified – technologies for avoiding overfatigue and hypodynamia; technologies associated with a direct impact on the condition of the child's organs, body systems, in particular, the sensory system; technologies for teaching health culture; technologies related to psychological health and types of health preservation and promotion technologies; healthy lifestyle teaching technologies; corrective technologies; speech development.

The purpose of the article is to reveal the features of the usage of health-preserving technologies in primary classes with inclusive education. Task: find out the meaning of the key concept of the research; to determine the methods and techniques of using health-preserving technologies while working with children with intellectual disabilities.

The author formulated her own vision of the content of the given definition, which means a dynamic system of organizational, psychological and pedagogical, rehabilitation measures aimed at supporting and improving the health of children with intellectual disabilities, creating safe conditions for their staying and learning in an educational institution, promoting development and adaptation in society, opportunities for self-realization. The characteristics of the components of personal health are given: physical, mental, spiritual, social.

On the basis of the research, the methods of forming a healthy lifestyle are singled out, individual exercises are recommended, which take place in lessons in the primary education system, resource rooms, inclusive resource centers. Techniques for regulating the emotional and volitional sphere of a child with intellectual disabilities have been selected.

Key words: a child with intellectual disabilities, inclusive education, pedagogical learning technologies, health-preserving technologies, healthy lifestyle.

Постановка проблеми. Сучасна освітня траєкторія спрямована на розвиток особистості, формування ключових компетентностей та підготовку дитини до життя в суспільстві. Велика увага приділяється здоров'язбереженню здобувачів освіти: фізичному, ментальному, розумовому, що включає навчання здоровому способу життя, навичкам стресостійкості, соціальної адаптації. Інклюзивна освіта ставить перед собою завдання забезпечення доступності навчання та розвитку кожного школяра, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Диференційоване викладання, адаптація й модифікація в інклюзивному освітньому середовищі дозволяють враховувати рівень здібностей, інтереси та можливості учнів з особливими освітніми потребами. Актуальним є пошук та апробація педагогічних технологій навчання учнів з інтелектуальними порушеннями, з-поміж яких чільне місце займають здоров'язберігаючі. Означені технології підвищують ефективність освітнього процесу, забезпечують комплексний підхід до здоров'я школярів та розвивають у них навички здорового та активного життя.

Державним стандартом початкової освіти визначено соціальну та здоров'язбережувальну освітню галузь, метою якої є застосування моделі здорової поведінки, збереження власного життя та своїх близьких. Здобувач освіти: «дбає про особисте здоров'я і безпеку, реагує на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту; визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб; робить аргументований вибір на користь здорового способу життя...» [5]. Зважаючи на реалії сьогодення, військовий стан в Україні, проблема фізичного та ментального здоров'я потребує подальших наукових доробок. Акцент фокусується нами на роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних наукових джерелах питанню здоров'язбереження присвячено праці низки науковців. Відтак, О. Антоною подано особливості застосування здоров'язберігаючих технологій у роботі вчителя початкової школи. Напрямами роботи педагога визначено: створення здоров'язберігаючої інфраструктури, раціонально організований навчальний процес, організація фізкультурно-оздоровчої роботи, профілактика і динамічне спостереження за станом здоров'я учнів, просвітницько-виховна робота, просвітництво батьків з питань здоров'я дітей [1].

У навчальному посібнику [4] розкрито специфіку реалізації здоров'язберігаючих технологій у роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку та інтелектуальними порушеннями. Виокремлено їх види: технології збереження і стимулювання здоров'я (рухливі ігри, дихальна й артикуляційна гімнастика, розвиток дрібної моторики); технології навчання здоровому способу життя (здорове харчування, руховий режим, особиста гігієна); корекційні технології (корекція когнітивної сфери дитини на корекційно-розвивальних заняттях, корекція емоційно-вольової сфери, соціальної поведінки); розвиток мовлення.

Особливості використання здоров'язберігаючих технологій у спеціальному закладі освіти визначені І. Бобренко. Автором подано наступні їх групи: технології уникнення перевтоми та гіподинамії; технології пов'язані з прямим впливом на стан органів дитини, систем організму, зокрема сенсорної; технології навчання культури здоров'я; технології пов'язані з психологічним здоров'ям [2]. Проблема реалізації здоров'язберігаючих технологій досліджувалась нами у процесі професійної діяльності.

Мета статті – розкрити застосування здоров'язберігаючих технологій у початкових класах з інклюзивним навчанням. Завдання: з'ясувати зміст ключового поняття дослідження; визначити методи та прийоми використання здоров'язберігаючих технологій у роботі із дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. У довідковій літературі поняття «технологія навчання» трактується як системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти [3, с. 331]. У наукових дискурсах під здоров'язберігаючими технологіями розуміють систему заходів, яка включає взаємозв'язок і взаємодію всіх чинників освітнього середовища, спрямованих на збереження здоров'я дитини на всіх етапах її навчання і розвитку [4, с. 31]; системний метод програмування цілей, конструювання змісту, прийомів, засобів навчання й виховання, спрямованих на підвищення рівня індивідуального здоров'я, формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей та створення здоров'язбережувального освітнього середовища в навчальному закладі за умов здійснення моніторингу стану здоров'я суб'єктів освітнього процесу [8, с. 14].

У контексті нашого дослідження під здоров'язберігаючими технологіями розуміємо

динамічну систему організаційних, психолого-педагогічних, реабілітаційних заходів, спрямованих на підтримку та покращення здоров'я дітей з інтелектуальними порушеннями, створення безпечних умов для перебування й навчання їх у закладі освіти, сприяння розвитку та адаптації в суспільстві, можливостей для самореалізації. Вони включають систему цінностей, умов, настанов, зокрема дотримання режиму дня, гігієнічних навичок, здорове збалансоване харчування, чергування видів діяльності на уроці, запобігання шкідливим звичкам. У роботі із учнем з інтелектуальними порушеннями добірка й поєднання методів та прийомів навчання здійснюється з урахуванням зміни домінантного аналізатора: зору, слуху, дотику.

Для досягнення мети здоров'язберігальних освітніх технологій застосовуються такі групи засобів: рухової спрямованості (фізичні вправи, фізкультхвилинки, динамічні перерви, лікувальна фізкультура, рухливі ігри та ін.); оздоровчі сили природи (сонячні та повітряні ванни, водні процедури, фітотерапія, інгаляція, вітамінотерапія та ін.); гігієнічні (виконання санітарно-гігієнічних вимог; особиста та загальна гігієна, дотримання режиму дня та режиму рухової активності, режиму харчування та сну та ін.) [7, с. 14].

Діяльність учителя, асистента вчителя спрямовується на розвиток стійкої позиції щодо цінності власного здоров'я, почуття його збереження, розширення кола компетенцій із зміцнення фізичної, психічної, духовної соціальної складових. Фізичне здоров'я передбачає фізичну активність, збалансоване харчування з правильним співвідношенням білків, жирів, вуглеводів, вітамінів та мінералів, якісний сон, регулярні медичні огляди. Визначений напрям реалізовується через рухливу діяльність, гімнастику, фізкультхвилинки, дихальні вправи, ігрову діяльність, вправи для очей, дотримання режиму навчання та відпочинку.

Акцент здійснюється на формуванні навичок особистої гігієни, здорового способу життя, проведення бесід з батьками щодо попередження захворюваності, запобігання травматизму. У практиці роботи закладів освіти з інклюзивним навчанням мають місце бесіди «Організація відпочинку дитини вдома», «Безпечна поведінка на вулиці», «Особистий простір дитини», «Авітаміноз: причини виникнення та профілактика», «Булінг та його попередження».

Психічна складова здоров'я включає психічний стан людини, емоційну стійкість, здатність вирішувати проблеми, керувати емоціями та

реагувати на стресові ситуації, позитивне ставлення до себе, віру в свої здібності, здатність взаємодіяти з іншими людьми, розвивати стосунки та встановлювати комунікаційні зв'язки. Означений складник здоров'я реалізується в інклюзивному освітньому середовищі через методи створення ситуації успіху, вміння керувати емоціями, поведінковими проявами, лялькову терапію, кольоро-терапію, психологічну підтримку.

Духовне здоров'я дитини передбачає гармонію, розуміння і підтримку батьків, оточуючих, життєві цінності, взаєморозуміння, толерантність, повагу до інших людей, емпатію та розуміння почуттів. Розвиток цієї складової здоров'я здійснюється через навчання здатності розуміти прекрасне в житті, природі, мистецтві; розрізняти погані й добрі вчинки; виховання толерантному ставленню до друзів, дорослих. Слід підкреслити, що Концепція Нової української школи передбачає наскрізне виховання молодших школярів, яке сприятиме формуванню демократичних, морально-етичних та спільних цінностей.

Соціальна складова здоров'я школяра включає взаємодію з іншими людьми, формування соціальних навичок, підтримку дитини в розвитку позитивної самооцінки, віри у власні сили, розуміння місця у суспільстві. У практиці роботи вчителя, асистента вчителя інклюзивних класів має місце залучення дитини з інтелектуальними порушеннями до групової діяльності з дотриманням принципів диференціації та індивідуалізації. Підкреслимо, що формуванню культури спілкування та поведінки у соціумі сприяють сучасні засоби – комп'ютери, гаджети, які потребують дотримання правил роботи, техніки безпеки та часових обмежень.

Застосування в освітньому процесі здоров'язберігальних технологій сприяє дотриманню норм навчального навантаження, визначення обсягу навчального матеріалу та методів його подачі, урахування можливостей дитини, її особливих потреб, рекомендацій, визначених індивідуальною програмою розвитку. Маємо на увазі необхідність вираженого підходу до змістового наповнення адаптованих чи модифікованих програм.

Чергування видів діяльності на уроці в інклюзивному класі дозволяє підвищити рівень засвоєння матеріалу, підтримувати увагу школярів, забезпечити інтерактивність у освітньому процесі. Розглянемо окремі з них.

Динамічні паузи на уроках є необхідним елементом навчання, позаяк дозволяють молодшим

школярам відновити концентрацію уваги, підвищити мотивацію до роботи, підтримати позитивний емоційний стан. Це ігри на розвиток уваги (пошук відмінностей у зображеннях, цифровий лабіринт, виділення фігур); музична хвилинка; візуальні перерви (перегляд короткого відеоролику на цікаву тему, прослуховування аудіозапису співу птахів, звуків води). Особливу увагу слід звернути на формування графічних умінь учнів першого класу: написання букви, поєднання її у склади, слова, речення вимагає від молодшого школяра фізичного та емоційного напруження. Учителю початкових класів, асистенту вчителя необхідно слідкувати за поставою під час письма, правильністю тримання ручки, олівця.

Оздоровчі фізкультхвилинки – це короткі фізичні вправи, що включають розтяжку м'язів шиї та спини, вправи для постави, нахили голови вперед, назад, вправо і вліво, розтягнення рук вгору та в сторони, потягування тіла вгору, зарядку для очей, легкі потирання долонями плечей, фізкультхвилинки з віршованими текстами.

Пальчикова гімнастика або вправи для пальців – це рухові вправи, спрямовані на розвиток моторики рук, координації та силових властивостей пальців. На уроках мистецької галузі, на яких передбачено використання різних матеріалів, малювання, ліплення або конструювання, означена гімнастика готує руки дитини до активної роботи. Наведемо приклади.

Стискання. Учень пропонується скласти руки відкритими долонями, стиснути пальці обох рук разом протягом кількох секунд, а потім розслабити. Повторити це кілька разів.

Згинання. Школяр згинає один палець, а потім розгинає його назад у протилежному напрямку. Здійснити цю дію для кожного пальця.

Віяло. Учень виконує легкі замахи рукою, плавно згинає та розгинає пальці. Повторювати цю рухову вправу кілька разів, починаючи повільно, а потім збільшуючи темп.

Пальчикові підйоми. Дитині необхідно підняти та опустити кожен палець по черзі, тримаючи решту пальців нерухожими.

Пальчикові пазли. Перед школярем розташовують невеликі предмети, фігурки, які необхідно пальцями переміщувати та сортувати.

Як показує спостереження, такі види роботи сприяють зміцненню м'язів, розвивають дрібну моторику рук. Рухи пальців тісно пов'язані з мозковою активністю, тому допомагають стимулювати роботу частин мозку, що покращує когнітивні процеси та здатність до концентрації.

В умовах військового стану, при стресових ситуаціях важливим завданням команди психолого-педагогічного супроводу в інклюзивному освітньому середовищі стає емоційна підтримка учнів з інтелектуальними порушеннями, застосування прийомів створення емоційного настрою, які допомагають змінювати внутрішній стан дитини на позитивний. Окремі вправи:

Глибоке дихання. Дитині пропонується зосередити увагу на диханні – дихати повільно і глибоко через ніс, утримуючи подих на декілька секунд, а потім повільно видихаючи повітря через рот.

Коло емоцій. Учень отримує велике коло на папері, що символізує шкалу емоцій від позитивних до негативних. Асистент вчителя просить вибрати те місце в колі, яке відповідає його емоційному стану зараз і поділитися своїми відчуттями.

Емоційні флешкарти. Дитині пропонується набір карток з різними емоціями та почуттями (радість, сум, злість, страх) з проханням обрати ту, яка найкраще відображає її внутрішній світ. У разі вибору негативних емоцій застосовуються прості вправи: розслаблення м'язів, стискання й розслаблення кулачків, пальчикова гімнастика, елементи релаксації.

Вказані вправи мають місце у роботі із дітьми з інтелектуальними порушеннями на уроках, в ресурсній кімнаті закладу освіти, медіатеці, інклюзивно-ресурсних центрах. Як показує спостереження, такий вид роботи допомагає заспокоїти нервову систему школяра та знизити рівень тривожності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами з'ясовано зміст ключового поняття дослідження; визначено методи та прийоми використання здоров'язберігаючих технологій у роботі із дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у застосуванні технології створення ситуації успіху в класі з інклюзивним навчанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О.Є. Здоров'язбереження учнів початкової школи як засіб досягнення сталого розвитку держави. *Сталий розвиток: проблеми та перспективи*: зб. наук. праць за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. С. 232–241.

2. Бобренко І. В. Здоров'язберігаючі технології в освіті молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720528/1/%D0%97%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%.pdf> (дата звернення: 22.04.2024 р.)
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник; [гол. ред. С. Головка]. Київ: Либідь, 1997. 366 с.
4. Михальський А.В., Жигульова Е.О., Михальська Ю.А. Здоров'язберігаючі технології при роботі з дітьми із особливими освітніми потребами : Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2020. 228 с.
5. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.04.2024 р.)
6. Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.
7. Сучасні технології збереження здоров'я учнів: кращий досвід [Електронні дані] авт. кол. ; уклад. А. Г. Обухівська, І. І. Цушко. К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. 221 с.
8. Технології здоров'язбереження: теорія і практика. Колективна монографія за загальною редакцією проф. Л.М. Рибалко. Тернопіль: Осадца В.М. 2019. 400 с.

Чекан Оксана Іванівна,
ORCID ID: 0000-0002-3480-6366

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти
Мукачівський державний університет*

РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ПІДТРИМЦІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УКРАЇНІ

THE ROLE OF DIGITALIZATION IN SUPPORTING INCLUSIVE EDUCATION FOR PRESCHOOL CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS IN UKRAINE

Стаття присвячена аналізу особливостей інклюзивної освіти в Україні, зокрема її впровадженню в закладах дошкільної освіти для дітей з аутистичними порушеннями. Основна увага приділяється використанню цифровізації як ефективного засобу для підтримки та розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Автор розглядає нормативно-правову базу, яка регламентує інклюзивну освіту в Україні, включаючи закони «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги» та інші. Також значну увагу присвячено практичному досвіду організації інклюзивних груп у дошкільних установах, що засновано на рекомендаціях Міністерства освіти і науки України. Автор аналізує важливість інклюзивного навчання, що починається з дошкільної освіти та забезпечує наступність у загальній середній освіті. У статті висвітлюються методи та підходи, які використовуються для адаптації освітнього середовища під потреби дітей з аутизмом, з акцентом на роль цифровізації. Аналізується роль ІКТ у підвищенні ефективності освітнього процесу для дітей з аутистичними порушеннями, а також використання цифрових засобів для покращення комунікаційних навичок та соціалізації. Розглядаються потенційні виклики та ризики, пов'язані з інтенсивним використанням ІКТ, та пропонуються шляхи їхнього подолання. У статті акцентується на важливості інтеграції інклюзивної освіти у вищі рівні освіти та професійної підготовки педагогів. Мета статті полягає у висвітленні актуальних аспектів інклюзивної освіти в Україні, зосередженні уваги на викликах та перспективах використання ІКТ в навчанні та вихованні дітей з аутизмом. Окрім того, стаття має на меті підкреслити необхідність подальших досліджень і розробок в даній області для покращення якості та доступності освітніх послуг для дітей з аутистичними порушеннями в умовах цифровізації.

Ключові слова: інклюзивна освіта, особливі освітні потреби, закони України, дошкільна освіта, інклюзивні групи, корекційно-розвиткова діяльність, педагогічні інновації, інформаційно-комунікаційні технології, діти з аутизмом, аутичний спектр, цифровізація.

This article is dedicated to analyzing the features of inclusive education in Ukraine, specifically its implementation in preschool institutions for children with autism spectrum disorders. The main focus is on the use of digitalization as an effective tool for supporting and developing children with special educational needs. The author examines the legal framework that governs inclusive education in Ukraine, including the laws «On the Fundamentals of Social Protection of Disabled People in Ukraine», «On State Social Standards and State Social Guarantees», «On Child Protection», «On Social Services», and others. Significant attention is devoted to the practical experience of organizing inclusive groups in preschools, based on recommendations from the Ministry of Education and Science of Ukraine. The author analyzes the importance of inclusive education beginning from preschool and ensuring continuity in general secondary education. The article highlights methods and approaches used to adapt the educational environment to the needs of children with autism, with a focus on the role of digitalization. The role of ICT in enhancing the effectiveness of the educational process for children with autism spectrum disorders is analyzed, as well as the use of digital tools to improve communication skills and socialization. Potential challenges and risks associated with the intensive use of ICT are considered, and ways to overcome them are proposed. The article emphasizes the importance of integrating inclusive education into higher levels of education and professional training for educators. The aim of the article is to highlight the current aspects of inclusive education in Ukraine, focusing on the challenges and prospects of using ICT in the education and upbringing of children with autism. Additionally, the article aims to emphasize the need for further research and development in this area to improve the quality and accessibility of educational services for children with autism spectrum disorders in the context of digitalization.

Key words: inclusive education, special educational needs, laws of Ukraine, preschool education, inclusive groups, correctional-developmental activities, educational innovations, information and communication technologies, children with autism, autism spectrum, digitalization.

Постановка проблеми. Варто підкреслити, що в Законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [15], «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [10], «Про охорону дитинства» [16], «Про соціальні послуги» [19], «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [18] чітко визначено гарантії рівного доступу до високоякісної освіти для осіб з особливими освітніми потребами в масових навчальних закладах, а також забезпечення необхідної психолого-педагогічної і корекційно-розвиткової допомоги.

Вимоги щодо отримання освіти дітьми з особливими освітніми потребами в визначено у Постанові Кабінету Міністрів України, яка регламентує «Порядок організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у навчальних закладах загальної освіти», прийнятій 15 серпня 2011 року та зміненої 9 серпня 2017 року [17].

Також, згідно зі статтею 12 Закону України «Про дошкільну освіту», у дошкільних освітніх установах для забезпечення освітніх та соціальних потреб, а також організації корекційно-розвиткової діяльності можуть бути створені спеціальні та інклюзивні групи. Це забезпечує доступ до дошкільної освіти для усіх дітей, що досягли відповідного віку, надаючи їм рівні можливості для розвитку [11].

У «Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні», прийнятій у 2010 році, акцентується на необхідності забезпечення усім дітям з особливими освітніми потребами рівного доступу до освіти та наступність між рівнями освіти: рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта [12].

Практика інклюзивного виховання в Україні з'явилася дещо раніше ніж інклюзивне навчання, дозволяючи дітям з особливими освітніми потребами інтегруватися в масові дошкільні установи. Початок інтеграції інклюзивної освіти в дошкільні програми відбувся з впровадженням програми «Дитина» у (1992 р.) в розділі «Діти з особливими освітніми потребами». У розділі окреслено освітні задачі, що стоять перед педагогами, визначено умови, які сприяють успішній педагогічній роботі, викладено зміст і критерії успішного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, а також надано рекомендації для батьків [7].

Отже, політика впровадження інклюзивної освіти має передбачати комплекс заходів, що розпочинаються з дошкільної освіти та продовжуються у шкільній освіті, щоб забезпечити цілісний підхід до навчання та розвитку дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2015 році Міністерство освіти і науки України розробило інструктивно-методичні рекомендації щодо організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти (Лист МОН № 1/9-487 від 12 жовтня 2015 року) [13].

У 2015 році Міністерство освіти і науки України видало інструктивно-методичні рекомендації для створення та функціонування інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти (Лист МОН № 1/9-487 від 12 жовтня 2015 року) [13]. У документі особлива увага приділяється забезпеченню доступності дошкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, включаючи дітей з інвалідністю. Освітній процес в інклюзивних групах має базуватися на використанні методів, орієнтованих на особистість, з урахуванням унікальних освітніх та пізнавальних потреб кожної дитини. З метою врахування потреб кожної дитини незалежно від особливостей, формування позитивної самооцінки, ефективної соціалізації та сприяння розвитку дітей з особливими освітніми потребами, фахівці закладів дошкільної освіти повинні забезпечити індивідуалізацію та диференціацію освітньо-виховного процесу інклюзивних групи [13].

Згідно з «Концепцією розвитку інклюзивної освіти» в Україні [6], актуалізується необхідність оновлення підходів до підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти. Істотні зміни, що відбуваються в українській системі освіти, потребують нового погляду на роль спеціального педагога у сучасному світі [21]. Для відповідності сучасним викликам, корекційні педагоги повинні не тільки освоїти базові знання та навички, але й бути в курсі передових технологій та вміти застосовувати інноваційні підходи у професійній діяльності, зокрема інформаційно-комунікативні технології.

Педагогічні інновації почали активно досліджуватись у західних країнах наприкінці 1950-х і з початку ХХІ століття набули поширення також в Україні. Інноваційні підходи в освіті, які відіграють ключову роль в становленні новітньої освітньої системи, зумовлені тісною інтеграцією наукових досліджень та практичного застосування, спрямовані на входження в сферу інклюзивної освіти. Це втілюється через глибокі зміни в спеціальній освіті та єдність теоретичних знань із застосуванням комплексних освітніх інструментів.

В Україні інноваційну діяльність у сфері освіти закріплено такими документами, як проект «Концепції державної інноваційної політики» (1997 р.), Положення про порядок здійснення інноваційної

діяльності в системі освіти (1999 р.), а також Законом України «Про інноваційну діяльність» (2002 р.).

Проблематика інновацій у контексті інклюзивної освіти була висвітлена в дослідженнях Д. Алфімова [1], І. Ісаєвої [198], А. Колупаєвої [5] та ін.

Мета статті полягає у висвітленні актуальних аспектів інклюзивної освіти в Україні, зосередженні уваги на викликах та перспективах використання ІКТ в навчанні та вихованні дітей з аутизмом. Окрім того, стаття має на меті підкреслити необхідність подальших досліджень і розробок в даній області для покращення якості та доступності освітніх послуг для дітей з аутистичними порушеннями в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього десятиліття було досягнуто величезних успіхів у розвитку різноманітних інформаційних та комунікаційних технологій. Світ переповнений сучасними технологіями, повсякденно використовуються персональні комп'ютери, ноутбуки, планшети, смартфони, а також спеціалізовані програмні застосунки (Apps). Тому, для інклюзивного закладу дошкільної освіти необхідний спеціальний педагог, який відзначається креативним підходом до застосування новітніх освітніх технологій (засоби цифровізації), стабільно досягає професійних успіхів та виявляє відкритість до безперервного вдосконалення власних навичок. У сфері освіти відбувається ряд соціально-педагогічних інновацій, що включають впровадження оновлених державних освітніх стандартів та перехід до нового змісту та структури освітнього процесу.

В українському законодавстві нормативним актом, що регулює освіту осіб з особливими освітніми потребами, в тому числі визначає необхідні умови для його реалізації, є Закон України «Про освіту» (Стаття 3), в якому сказано: «Кожен має право на якісну та доступну освіту. ... Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення чинників, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти» [14].

На сьогодні суттєву частку серед дітей із особливими освітніми потребами становлять діти з аутизмом. Згідно зі світовими дослідженнями, мінімум 1% населення стикається з аутизмом. Цей показник зазнав зростання в останні роки, що значною мірою пов'язано з підвищенням

обізнаності щодо цього діагнозу. В США, згідно з оцінками 2014 року, аутизм діагностується у 1 з 68 дітей, що відповідає приблизно 1,5% дітей, за даними Центрів з контролю та профілактики захворювань [25]. Огляд поширеності аутизму на міжнародному рівні був здійснений ресурсом Autism Reading Room [25].

Україна показує менш високу частоту випадків аутизму порівняно з іншими психічними розладами, але статистика вказує, що серед кожних 10 000 дітей від 4 до 26 мають аутизм. За останні 10 років кількість випадків аутизму зросла на 273%, у Києві тільки офіційно таких дітей – близько 300 [20].

Американська психіатрична асоціація (American Psychiatric Association) запропонувала всі діагнози, пов'язані з аутизмом, замінити терміном «Дисфункція аутичного спектру» (Autism Spectrum Disorder, ASD). Дисфункція аутичного спектру – це загальний термін, який використовується для групування ряду порушень розвитку мозку, зокрема аутичні розлади, синдром Аспергера, дезінтеграційний розлад у дітей та інші розповсюджені порушення розвитку, зокрема інтелектуальні. При розладах аутичного спектру спостерігається порушення соціального спілкування та взаємодії, а також наявна обмежена та повторювана поведінка. Детальніше про аутизм та поведінку осіб з аутизмом та розладами аутистичного спектру можна знайти на сайті National Autistic Society [35].

Як зазначено вище, Конституцією України (1996 рік), Законами України «Про освіту» (2017 рік), «Про охорону дитинства» (2001 рік) та ін. закріплена рівність освітніх прав для всіх дітей, включаючи дітей з аутизмом, що володіють однаковими соціокультурними правами на навчання. Проте, як в Україні, так і на міжнародному рівні, діти з аутистичними порушеннями зіштовхуються з численними викликами в освітньому середовищі.

Варто відзначити, що діти з розладами аутистичного спектру зазвичай добре адаптуються до взаємодії з сучасними гаджетами та технологічними пристроями. У статті, опублікованій Ресурсним центром для аутизму штату Індіана (Indiana Resource Center for Autism), Крісті Браун Лофланд (Kristie Brown Lofland) наголошує на тому, що діти з аутизмом є «візуальними освітянами» (visual learners), що робить інформаційні та асистивні технології важливими засобами для їхнього освітнього процесу. Крісті Браун Лофланд пише: «Технології роблять візуальні зображення

більш доступними для дітей з аутизмом, водночас комп'ютерна графіка привертає їхню увагу та утримує її» [23].

Дослідження виявили, що комп'ютеризовані методи навчання є більш результативними для дітей з аутистичними розладами порівняно з класичними підходами. Особи з аутизмом знаходять взаємодію з комп'ютерами або планшетами менш напруженою та більш привабливою, ніж спілкування з іншими людьми, і показують вищу зосередженість та продуктивність під час використання цифрових пристроїв та спеціалізованих додатків для вдосконалення навичок у порівнянні з традиційними методами [31]. Впровадження передових інформаційних технологій у процес навчання дітей з аутизмом дозволяє ефективно інтегрувати останні досягнення ІТ-сектору в практики соціалізації та навчання осіб з особливими освітніми потребами. Детальний аналіз світового досвіду застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні осіб з аутизмом може сприяти розробці класифікації ІКТ-інструментів для цієї категорії дітей та визначенню найобіцяючих напрямків розвитку означеної галузі.

Роль сучасних інформаційних технологій у освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з аутизмом, був детально проаналізований дослідником N. Tortosa в роботі «Допоможні технології для дітей з поведінковими спектрами аутиста: інструкція для вчителів» [22], важливість інформаційних комп'ютерних технологій описали дослідники T. Takeo та ін. [32]. Окрім цього, інформаційні технології відіграють ключову роль у наданні дітям з аутизмом впевненості у соціальних ситуаціях. Згідно з публікацією «Huffington Post 2015» [32], цифрові технології сприяють соціалізації дітей з аутизмом, а спеціальний педагог Кетрін де Брос наголошує на їхній потужній ролі як допоміжного інструмента. Ріта Джордан та колеги з Бірмінгемського університету у своєму дослідженні [30] акцентують на ефективності освітніх стратегій для дітей з аутистичним спектром, підкреслюючи значення технологій та інклюзивної освіти. Проте дослідник С.Пауел [29] вказує на потенційні ризики, асоційовані з використанням ІКТ, зокрема на можливість поглиблення ізоляції осіб з аутизмом через інтенсивне користування комп'ютерними технологіями. На думку інших дослідників [28], сучасні технології надають можливість глибше зрозуміти світ аутизму, сприяючи розвитку навичок і зниженню рівня тривожності у цієї категорії дітей.

Розробники інформаційних технологій, що спрямовані на підтримку освітнього процесу осіб з аутистичними розладами, повинні приділяти увагу забезпеченню доступності та зручності користування вебресурсами. Це передбачає дотримання стандартів, таких як ISO/IEC40500:2012, рекомендованих Всесвітньою організацією вебконсорціумів (W3C) [27]. Інтеграція принципів універсального дизайну освітнього процесу (UDL), які покликані покращити візуальне представлення навчального матеріалу, також є вкрай важливою [34]. У цьому контексті слід згадати досвід Кембриджського університету, де було створено онлайн-інструменти для підтримки універсального дизайну. Повний опис цих інструментів та їх функціональних можливостей можна знайти в публікації Toolkit Inclusive Design [26].

Незважаючи на заходи державної політики, такі як запровадження посади освітнього омбудсмена з 2019 року, освітні заклади все ще стикаються з недоліками, включаючи відсутність всеохоплюючих методичних рекомендацій, стандартизованої інфраструктури, ресурсів, кваліфікованих педагогів і підтримуючих служб. Брак матеріальної та технічної бази є однією з головних перепон для прогресу в освіті, розвитку грамотності та навичок розуміння у дітей з аутизмом. Організація Об'єднаних Націй (ООН) підкреслює важливість використання допоміжних технологій для підтримки дітей з аутистичними порушеннями у їхніх громадах, з виходом на те, що допоміжні технології можуть збільшити успішність дітей у освітніх закладах.

Визнається, що інформаційно комунікативні технології (ІКТ) та інноваційні освітні методики мають потенціал поліпшити освіту дітей з аутизмом.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) охоплюють застосування спеціалізованого програмного забезпечення та обладнання, такого як кіно- та відеотехніка, комп'ютери та телекомунікаційні системи, у процесі обробки та передачі інформації.

Втілення інформаційних технологій в освітні процеси закладів дошкільної освіти, особливо інклюзивних, є ключовим для внесення позитивних змін у освітній процес. Це дозволяє дітям із особливими освітніми потребами, зокрема аутистам активно включатися в освітній та виховний процес, долаючи при цьому будь-які функціональні перешкоди. Завдяки інформаційним технологіям, діти з аутистичними порушеннями отримують доступ до широкого спектру навчальних ресурсів

та матеріалів, що також надає їм змогу продемонструвати власні академічні досягнення [7].

Використання інформаційних технологій в корекційній роботі з дітьми з аутистичними порушеннями має переваги:

- підвищення мотивації до корекційних занять;
- організація об'єктивного контролю розвитку та діяльності дітей;
- розширення сюжетного наповнення традиційної ігрової діяльності;
- можливість швидкого створення власного дидактичного матеріалу;
- візуалізація акустичних компонентів промови;
- розширення спектра невербальних завдань.

За спостереженнями спеціальних педагогів, впровадження комп'ютерних технологій у освітній процес дітей-аутистів сприяє значному поліпшенню спеціалізованого освітнього процесу. Це стає можливим завдяки тому, що технології дозволяють індивідуалізувати освітній процес в групових умовах, підвищуючи рівень мотивації вихованців до навчання порівняно з традиційними методами. Такий інноваційний підхід дозволяє забезпечити кожній дитині в групі належну кількість навчального матеріалу, з урахуванням її особистих потреб, темпу роботи та рівня потребованої підтримки [4].

Багатофункціональне навчальне використання комп'ютера та його реальний вплив на корекційно-розвивальний процес дітей із аутистичними порушеннями науково обґрунтовано та доведено сучасною практикою в спеціальній педагогіці [8].

На сьогодні Україна спрямовує зусилля на впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, віддаючи перевагу SMART-технологіям у останні роки [9]. Важливість застосування цифрових засобів для розвитку та освіти дітей з аутизмом залишається актуальною. Зокрема, В. Андруник, Т. Шестакевич [2], К. де Брос [2], Н. Аресті-Бартоломе, Б. Гарсія-Заперайн [3], та ін., вважають, що цифрові технології можуть служити потужними помічниками для соціалізації та розвитку комунікаційних навичок, створюючи безтривожні середовища, де діти з аутизмом почуваються впевнено, взаємодіючи з гаджетами. При цьому визнається ризик, що ІКТ може призводити до більшої ізоляції дітей з аутизмом, але згідно з об'єктивними дослідженнями, побічні ефекти від засобів цифровізації зустрічаються рідко [9].

В. Андруник та Т. Шестакевич класифікують технології, що лежать в основі розробки ігрових

застосунків для дітей з розладами аутистичного спектра, на наступні категорії: мобільні платформи, такі як смартфони та планшети iPad; системи віртуальної реальності; розробки у сфері робототехніки [2].

Завдяки використанню спеціалізованих застосунків, для навчання дітей з аутизмом, спілкування та традиційне навчання більше не є віддаленими можливостями для дітей. За даними дослідження, проведеного Aresti-Bartolome та Garcia-Zapirain у 2014 році, виявлено понад 40% наукових робіт, пов'язаних з аутизмом, що зосереджені на показниках комунікації та взаємодії, тоді як близько 38% досліджень приділяють увагу соціальному навчанню та навичкам імітації [28]. У працях [24] описано схожі методології класифікації інформаційних технологій, що призначені для підтримки освітнього процесу дітей з аутизмом, розділяючи їх залежно від навичок, які ІКТ допомагають розвивати або покращувати. Узагальнюючи, пропонуємо поділяти інформаційно-комунікативні технології супроводу навчання дітей з аутизмом на такі, що підтримуть комунікаційні навички, соціальне спілкування та власне традиційне – академічне – навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, освітній процес дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з аутизмом, вимагає індивідуалізованого підходу, що враховує їхні унікальні вимоги та можливості. Це особливо актуально для розвитку комунікаційних та соціальних навичок, які почасти є викликом для дітей-аутистів. У цьому контексті, інформаційно-комунікативні технології відіграють ключову роль, пропонуючи інноваційні та ефективні методи навчання, які можуть бути адаптовані до потреб кожного вихованця.

Використання персональних комп'ютерів, мобільних пристроїв, таких як смартфони та планшети, із спеціалізованими програмами, роботів, а також окулярів доповненої, віртуальної чи змішаної реальності відкриває нові можливості для навчання дітей з аутизмом. Ці технології можуть створювати безпечні та контрольовані середовища, де діти можуть вільно взаємодіяти та навчатися, відтворюючи різноманітні соціальні сценарії без стресу чи тривоги, які можуть супроводжувати реальні соціальні взаємодії.

Інтеракція з аватарами та можливість взаємодіяти з віртуальними чи доповненими учителями дозволяють особам з аутизмом вчитися в більш залучаючому та інтерактивному середовищі, де діти можуть практикувати та вдосконалювати

відповідні навички без ризику або страху перед помилками.

Важливим показником при розробці та впровадженні ІКТ для дітей з аутизмом є необхідність уважного пропрацювання форми, методів подання інформації та візуалізації, щоб зробити освітній контент зрозумілим і доступним для дітей. Окрім того, потрібно враховувати психофізичний

розвиток дітей з аутизмом, адаптуючи технології до конкретних потреб і можливостей кожної дитини.

Перспективою подальших дослідження вбачаємо розвиток і адаптацію нових технологічних засобів для освітнього процесу. З огляду на швидкий розвиток ІКТ, важливо адаптувати новітні технології для використання у спеціальній освіті, зокрема для дітей з аутизмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алфімов Д.В. Інноваційна освітня система: шляхи відродження. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Київ, 2000. С. 158–160.
2. Андруник В.А., Шестакевич Т.В., Пасічник В.В., Кунанець Н.Е. Інформаційні технології навчання учнів з аутизмом. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Інформаційні системи та мережі. 2018. № 76–88.
3. Запорожченко Ю.Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. Інформаційні технології в освіті. Херсон, 2013. № 15. С. 138–145.
4. Качуровська О.Б. До проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні дітей з особливими освітніми потребами. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ, 2014. С. 71–75.
5. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2012. 308 с.
6. Концепція розвитку інклюзивного навчання в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-nklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 21.04.2024); Концепція розвитку інклюзивної освіти. Дефектолог. 2010. № 3. С. 3–5.
7. Кочина Л.П., Кузьменко В.У., Кудикіна Н.В. та ін.; наук. кер. Проскура О.В. Дитина: програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 р. Київ: Університет, 2012. 492 с., с. 164.
8. Мороз Б. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання. Дефектологія. 2010. № 2. С. 28–30.
9. Носенко Ю., Гета А., Заїка В., Коваленко В., 2018. Носенко Ю.Г., Матюх Ж.В. Стан використання мультимедійних технологій вихователями вітчизняних дошкільних навчальних закладів у роботі з інклюзивною групою. Інформаційні технології і засоби навчання. № 1 (57). 2017. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itl/article/view/1523/1131> (дата звернення: 21.04.2024).
10. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 28 грудня 2007 р. № 107–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення: 21.04.2024).
11. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.06.2001 р. № 2628–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 21.04.2024).
12. Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-nklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 21.04.2024).
13. Про організацію діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти: Лист Міністерства освіти і науки України від 13 листопада 2018 р. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/48151/> (дата звернення: 21.04.2024).
14. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 21.04.2024).
15. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 19 грудня 2017 р. № 2249–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 21.04.2024).
16. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 21.04.2024).
17. Про порядок організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 21.04.2024).
18. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 5 жовтня 2005 р. № 2961–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 21.04.2024).
19. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 21.04.2024).

20. Проблема аутизму в світі і Україні. Режим доступу: <http://autism.in.ua/uk/pro>
21. Черніченко Л.А. Професійна підготовка логопеда в умовах глобалізації інклюзивної освіти. Інтернаціоналізація вищої освіти України: концептуальні засади, здобутки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 грудня 2017 року). Вінниця, 2018. С. 280–283.
22. Aresti-Bartolome, N.; Garcia-Zapirain, B. Technologies as Support Tools for Persons with Autistic Spectrum Disorder . International Journal of Environmental Research and Public Health. Available online: www.mdpi.com/journal/ijerph (дата звернення: 21.04.2024).
23. How prevalent is autism? – Autism Reading Room. Available online: http://readingroom.mindspec.org/?page_id=6523 (дата звернення: 21.04.2024).
24. Inclusive Design Toolkit. Available online: <http://www.inclusivedesigntoolkit.com/> (дата звернення: 21.04.2024).
25. ISO Homepage. Available online: <https://www.iso.org/standard/58625.html> (дата звернення: 21.04.2024).
26. Izzo, M.V. Universal Design for Learning: Enhancing Achievement of Student with Disabilities . Procedia Computer Science. 2012. No. 14. P. 343–250.
27. Jordan, R.; Jones, G.; Murray, D. Educational Interventions for Children with Autism: A Literature Review of Recent And Current Research. Available online: <http://dera.ioe.ac.uk/15770/1/RR77.pdf> (дата звернення: 21.04.2024).
28. Powell, S. The use of computers in teaching people with autism . In Autism on the Agenda: Papers from a National Autistic Society Conference (NAS '96). London, 1996.
29. Sailors, E., Coopin, M. & Marden, J. (updates) iPhone, iPad and iPod touch Apps for (Special) Education. Available online: <https://emedea.it/centro-ausili/images/pdf/24470331-iPhone-iPad-and-iPod-touch-Apps-for-Special-Education.pdf> (дата звернення: 21.04.2024).
30. SMART-ASD: Matching Autistic People with Technology Resources. Available online: <https://www.futurelearn.com/courses/supporting-autism> (дата звернення: 21.04.2024).
31. Takeo, T., Toshitaka, N., Daisuke, K. Development application softwares on PDA for autistic disorder children . IPSJ SIG Tech. Rep. 2007. No. 12. P. 31–38.
32. Tortosa Nicolás, F. Tecnologías de ayuda en personas con trastornos del espectro autista: guía para docentes. Colegio Público de Educación Especial para Niños Autistas "Las Boqueras". Available online: <http://diversidad.murciaeduca.es/tecnoneet/docs/autismo.pdf> (дата звернення: 21.04.2024).
33. The Technology That's Giving Students With Autism a Greater Voice. Available online: https://www.huffingtonpost.com/2015/04/20/teaching-technologyautism_n_6865030.html (дата звернення: 21.04.2024).
34. What is autism? – Available online: <https://www.autism.org.uk/about/what-is.aspx> (дата звернення: 21.04.2024).
35. 3 Ways Assistive Technology Can Help Students with Autism. Available online: <https://edtechmagazine.com/k12/article/2016/08/3-ways-technology-can-help-students-autism> (дата звернення: 21.04.2024).

РОЗДІЛ 4 ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК 378.147

DOI 10.32782/ped-uzhnu/2024-3-9

Блажко Владислав Олександрович,
ORCID ID: 0000-0002-6951-2608
здобувач ступеня доктора філософії
Міжнародний гуманітарний університет

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

MULTIMEDIA PRESENTATIONS AS A MEANS OF FORMING STUDENTS CLIP THINKING

Сучасний освітній процес важко уявити без використання мультимедіа презентацій. Адже саме мультимедіа презентаціям надається перевага, при виборі методу візуалізації уроку. Вони значно покращують засвоєння інформації студентами, під час викладання нової теми. Також допомагають систематизувати вже наявні знання у студентів та перевірити рівень знань студентів із вже вивченої теми. Тому, важливо розуміти та враховувати всі принципи функціонування, створення та можливості впливу мультимедіа презентацій на учня. Однією з таких характеристик мультимедіа презентацій може бути вплив на формування кліпового мислення в учня. Саме для дослідження таких можливостей у статті розглядаються характеристики кліпового мислення, причини його прояву та особливості сприйняття інформації людиною з кліповим мисленням. Також досліджено властивості мультимедіа презентацій і наведено помилки при створенні презентацій такого виду. Спираючись на помилки при оформленні презентацій, проведено обґрунтування впливу кожної окремої помилки на вплив різних характеристик кліпового мислення. Це дало змогу виокремити загальні причини впливу мультимедіа презентацій на формування кліпового мислення у студентів. Було виділено такі причини впливу: намагання швидкого вивчення інформації без її аналізу; тривалий одночасний вплив на всі органи чуттів; подання інформації лише на основі картинки; використання тезисного оформлення презентацій, без пояснення цих тез; представлення навчальних матеріалів у форматі коротких інформаційних блоків; перенасичення слайдів візуальною та текстовою інформацією. Всі ці причини виникають лише за неправильного використання мультимедіа презентацій, під час проведення лекційних занять. Тобто, дотримуючись правил оформлення та представлення візуальних матеріалів, можна уникнути впливу мультимедіа презентацій на формування кліпового мислення у студентів.

Ключові слова: кліпове мислення, мультимедіа презентація, навчання створення презентацій, особливості сприйняття інформації, формування кліпового мислення.

It is difficult to imagine the modern educational process without the use of multimedia presentations. After all, it is multimedia presentations that are given preference when choosing a method of visualizing a lesson. They significantly improve students' assimilation of information when teaching a new topic. They also help systematize students' already existing knowledge and check the level of students' knowledge of the topic they have already studied. Therefore, it is important to understand and take into account all the principles of functioning, creation and the possibility of impact of multimedia presentations on the student. One of these characteristics of multimedia presentations can be the influence on the formation of clip thinking in the student. It is to investigate such possibilities that the article examines the characteristics of clip thinking, the reasons for its manifestation, and the peculiarities of information perception by a person with clip thinking. The properties of multimedia presentations are also investigated and errors in creating presentations of this type are given. Based on the mistakes made during the presentation, the justification of the impact of each individual error on the influence of various characteristics of clip thinking was carried out. This made it possible to single out the general reasons for the influence of multimedia presentations on the formation of clip thinking among students. The following causes of influence were highlighted: efforts to quickly absorb information without analyzing it; long-term simultaneous impact on all senses; presentation of information only on the basis of a picture; using theses in presentations, without explaining these theses; presentation of educational materials in the format of short information blocks; oversaturation of slides with visual and textual information. All these reasons arise only because of improper use of multimedia presentations during lectures. That is, by following the rules for

designing and presenting visual materials, you can avoid the influence of multimedia presentations on the formation of students' clip thinking.

Key words: clip thinking, multimedia presentation, learning to create presentations, features of information perception, formation of clip thinking.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток інформаційних технологій приніс в освітнє середовище нові можливості викладу матеріалу, а саме, використання мультимедійних презентацій на різних етапах уроку. Такі презентації дозволяють візуалізувати навчальний матеріал, що повинно сприяти емоційному залученню учня до пізнавальної діяльності. Проте таке залучення часто веде до перевантаження учнів інформаційними спалахами, через одночасний вплив на різні модальності сприйняття та перенасичення візуальними ефектами презентацій. Що є однією з головних причин формування такої характеристики сучасної молоді, як кліпове мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання мультимедійних презентацій у навчальному процесі, методологічні і дидактичні засади застосування, вплив на розвиток мисленнєвої діяльності, розглядаються у працях М. Жалдака, М. Шут, Н. Дементієвської, О. Пінчук, О. Соколюк, Н. Морзе, Ю. Машбиць, А. Рудь, М. Соломко, К. Годлевської, В. Андрієвської та інших.

Особливості феномену кліпового мислення, причини його виникнення та методологічні поради щодо роботи з учнями, які мають кліпове мислення, представлені у працях С. Ганаби, Л. Шатирко, Г. Гич, Д. Горлача, С. Дмитренко, Т. Полонської, Н. Житеньової, Т. Удовицької та інших. М. Літвінова розробила методіку діагностування кліпового мислення.

Незважаючи на численні дослідження в обох напрямках, питання щодо проведення аналізу мультимедійних презентацій зі сторони впливу на формування кліповості мислення студентів, залишається відкритим.

Мета статті – обґрунтувати вплив мультимедійних презентацій на формування кліповості мислення студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обґрунтування впливу мультимедійних презентацій на формування кліповості мислення, вимагає першочергового дослідження основних характеристик кліпового мислення та причин його формування.

Термін «кліпове мислення» означає процес відображення різноманітних властивостей об'єктів, на основі фрагментарного, часткового сприйняття інформації, без заглибленого її аналізу та швидкого переключення між нею.

Виділяючи основні характеристики кліпового мислення, звернемося до вже наявних досліджень. Отже, під час розробки тесту для діагностування кліповості мислення М. Літвінова виокремила такі особливості людини з цим типом мислення: фрагментарність; швидкість переходу від одного аспекту до іншого; високу швидкість обробки інформації; відсутність потреби запам'ятовувати (зберігання інформації за допомогою гаджетів); переваги у одержанні результатів через інтернет-ресурси; переваги нетекстових стратегій обробки інформації; орієнтація на роботу з готовою інформацією [7, с. 141]. Лариса Шатирко також додає до цього списку: домінування візуальних символів сприйняття інформації; складнощі у опрацюванні великих текстів; зниження стійкості уваги на фоні її швидкого перемикавання між інформаційними блоками та недостатньо сформовану довгострокову пам'ять [10, с. 342].

Підсумовуючи вище вказані особливості, можна процитувати наступні слова: «У рамках кліпового мислення особистість уявляє собі навколишній світ не в якості цілісної системи, а як мозаїку розрізнених і мало пов'язаних між собою фактів і подій. Людина зникає до того, що факти навколишнього буття в калейдоскопічному темпі постійно змінюють один одного при виникаючій потребі в сприйнятті нових. При цьому людина як носій кліпового мислення не може тривалий час зосереджуватися на будь-якій інформації, що дається їй інформаційним середовищем і засобами інформаційно комп'ютерних технологій. У неї знижена здатність до аналізу, розумових операцій індукції і дедукції» [5, с. 92]. Тобто сприйняття інформації людиною з кліповим мисленням відбувається на основі яскравих та коротких уривків інформації, швидка зміна яких не дає можливості аналізувати її вміст, а лише запам'ятовувати найбільш виразні фрагменти.

Щодо причин формування кліпового мислення, то тут виділяють такі передумови його виникнення: прискорення темпів життя, розробка, впровадження, поширення інформаційно комп'ютерних технологій і, як наслідок, стрімке збільшення інформаційних потоків; постійне зростання вимог щодо актуальності та швидкості надходження інформації; багатозадачність; поява та розвиток телебачення та всевітньої мережі Internet. Інтернет має найбільший вплив на формування

кліпового мислення так, як завдяки соціальним мережам та наявності гіперпосилань поєднує в собі всі попередні особливості.

Також, Тетяна Удовицька у статті «Кліпове мислення молоді: особливості прояву в процесі навчання» говорить, що «розвиток кліпового мислення за великим рахунком обумовлений процесами глобалізації та світової інтеграції країн, в ході яких виникла гостра потреба організації комунікації за допомогою перекладу понять знаковою мовою. Тому кліпове мислення шляхом спрощення та символізації дозволяє однозначно сприймати одні й ті ж самі поняття та образи носіями різних мов без перекладу» [9, с. 410].

Отже, підсумовуючи загальні особливості кліпового мислення розуміємо, що воно розвинулося внаслідок постійної та швидкої зміни інформаційних блоків, та являє собою захисну реакцію організму на перенасичення інформацією. Це призводить до зменшення концентрації уваги та до звикання отримання інформації за допомогою колаборації зображень та текстів, які щосекундно змінюються і не дозволяють мозку зосередитись на чомусь одному. Він перестає утримувати одну інформацію та аналізувати її, тому що на зміну їй приходить нова.

Виділивши особливості кліпового мислення, переходимо до характеристики мультимедіа презентацій та помилок при їх створенні. У посібнику «Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання», наводиться таке визначення презентації: «Презентація, як комп'ютерний документ, являє собою послідовність змінюючих один одного слайдів – тобто електронних сторінок» [4, с. 78].

Навчальні мультимедіа презентації застосовуються для наочного подання навчального матеріалу. Виділяють такі групи презентацій за кількістю медіа-засобів: тільки мультимедійна (звук, зображення, відеофрагменти); текстова (з мінімальним ілюструванням); комбінована. Тобто мультимедійна презентація передбачає включення до її складу аудіовізуальних компонентів, для підвищення впливу на сприйняття інформації та її швидшому опрацюванні. Тут вже простежується перша причина впливу мультимедіа презентацій на формування кліпового мислення. Ця причина приховується у намаганні швидкого вивчення інформації та залученні всіх органів чуттів для цього. Впливаючи одночасно на різні модальності сприйняття, мультимедійна презентація може викликати, як зазначалося, захисну реакцію організму і перейти на кліпове сприйняття інформації,

де відбувається лише тезисне, уривчасте запам'ятовування поданого слайду на рівні короткочасної пам'яті.

Це підтверджується словами Н. Дементієвської, яка наголошує: Під час добору і формування змістовного і дизайнерського наповнення мультимедійних ресурсів слід враховувати, що мультимедійна інформація впливає відразу на декілька каналів сприйняття, що часто приводить до розумових і емоційних перевантажень учнів. Для сучасних мультимедійних продуктів і телекомунікаційних технологій на відміну від традиційних друкованих джерел характерне одночасне використання зорових, слухових та тактильних каналів передавання інформаційних даних, що створює перенасичення інформацією, а це в свою чергу значно впливає на час, необхідний для її засвоєння. Учень іноді не має достатньо часу (і вмінь) для критичного оцінювання інформаційних даних. Частина інформації не сприймається, а переходить до розряду інформаційного шуму, що перешкоджає засвоєнню навчального матеріалу [3].

Виділяючи типові помилки при створенні мультимедіа презентацій, автори згаданого посібника наголошують на використанні занадто великої кількості ефектів анімації як для тексту, так і для зображень, які не акцентують увагу учнів на головних моментах теми, а відволікають їх від засвоєння головної ідеї презентації [4, с. 82]. Що ще раз підтверджує зазначені слова та доповнює їх твердженням про зниження стійкості уваги на фоні швидкого її перемикавання між емоційним наповненням текстів у вигляді анімації та зображень, які знецінюють цей текст.

Також до помилок оформлення мультимедіа презентацій автори відносять: 1. Написання навчальної мети, структури теми, замість них в учительській презентації, яка має цільову аудиторію – учнів має бути приваблива для учнів проблема; 2. Перевантаження текстовим матеріалом, який містить означення, приклади, виключення замість подання матеріалу у структурованому вигляді (діаграми), варто не описувати приклади явищ і подій, а демонструвати їх (відео, зображення, анімація). Пам'ятаємо, що основна мова презентації – це тези, опорні (нові, словникові) слова і словосполучення; 3. Якщо в презентації необхідно навести означення, то не варто його переписувати з підручника, а доцільно представити наочно [4, с. 84].

Звертаючись до недоліків використання мультимедіа презентацій, звертаємося до дослідження К. Годлевської, де вона виділяє такі недоліки

використання мультимедіа презентацій у навчальному процесі: наявність додаткових рухомих об'єктів, складні способи подання інформації, великі обсяги інформації розсіюють увагу студентів, відволікаючи їх від суті викладеного на лекції матеріалу; швидкий темп читання лекції і особливо зміни слайдів; відсутність поетапності та логіки при відтворенні тексту виступу; інформаційна перевантаженість слайдів; обмежені можливості короточасної пам'яті учнів; порушення цілісності засвоєння навчального матеріалу, викликане тим, що людина здатна оперувати одночасно лише сімома різними розумовими категоріями; висока трудомісткість діяльності викладача, яка збільшує час на підготовку до заняття [2, с. 185]. Хоча ці недоліки використання, є більше помилками створення мультимедіа презентацій, вони чітко представляють негативні впливи, які здійснюють неправильно оформлені презентації на студента. Дещо інші недоліки використання мультимедійних презентацій наводить і Г. Краліна. Але також у неї є і декілька схожих пунктів, це розсіювання уваги через велику кількість матеріалу та не грамотне використання готових мультимедійних розробок [6, с. 4].

Досліджуючи актуальність використання графічної інформації (малюнки, фото, відео), М. Соломка наводить такі аргументи «Необхідно врахування особливості сприйняття інформації з екрану. Відомо, що око і мозок здатні працювати у двох режимах: у режимі швидкого панорамного огляду за допомогою периферійного зору і в режимі повільного сприйняття детальної інформації за допомогою центрального зору. При роботі у режимі периферійного зору система око-мозок майже миттєво сприймає велику кількість інформації, при роботі у режимі центрального зору – здійснюється ретельний послідовний аналіз. Отож, коли людина читає текст, та ще й з екрана, мозок працює у сповільненому режимі. Якщо ж інформація подана у графічному вигляді, то око переключається в інший режим, і мозок працює швидше. Саме тому в навчальних презентаціях бажано звести текстову інформацію до мінімуму, замінюючи її схемами, діаграмами, рисунками, фотографіями, анімаціями, фрагментами фільмів» [8, с. 85]. Зведення текстової інформації до мінімуму та використання у презентації лише графічних засобів, як зазначає Т. Удовіцька, може призвести до переходу на знакову мову, яка забезпечує функціонування кліпового мислення на рівні символізації графічної інформації. Тобто наступною причиною впливу мультимедіа

презентацій на формування кліпового мислення є перехід на рівень знакової мови (подання інформації лише за допомогою картинок).

У посібнику «Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання» автори зазначають: «Важливо враховувати особливості сприйняття презентацій та залежність рівня уваги від тривалості виступу, що супроводжується презентацією. Через 15 хвилин після початку презентації увага починає стрімко падати» [4, с. 80]. Тож задля лаконічності викладу інформації, за допомогою презентацій, переважна більшість дослідників рекомендують використовувати тези, опорні слова і словосполучення. Що за відсутності обговорення цих тез, може спровокувати фрагментарне споживання інформації студентами, без заглиблення в сутність цієї інформації. Отже, наступна причина впливу мультимедіа презентацій на формування кліповості мислення це фрагментарне подання інформації. Це підтверджується і рекомендаціями деяких дослідників щодо часу представлення одного слайду, який становить близько однієї хвилини. За цей час неможливо повністю аналізувати подану інформацію.

Також, мультимедіа презентації посилюють таку особливість студента з кліповим мисленням, як складність у опрацюванні великих текстів. Адже представлення навчальних матеріалів у форматі коротких інформаційних блоків (слайдів), зменшують вимоги до мисленнєвої діяльності. За таких умов реципієнт звикає до отримання готових фрагментів інформації без потреби аналізу більшого за обсягом тексту. Це призводить до зменшення таких можливостей у особистості.

Звісно всі ці впливи мультимедіа презентацій на формування кліпового мислення виникають при неправильному їх використанні. Адже саме помилки при створенні мультимедіа презентацій та при представленні їх аудиторії створюють умови для виникнення таких впливів. Хоча представлення матеріалів засноване на тезах, а також оформлення презентацій у короткій формі відносять до рекомендацій правильного їх створення, неправильне представлення таких матеріалів також чинить вплив на формування кліпового мислення.

Загальна орієнтація мультимедіа презентацій на роботу із студентами, які мають кліпове мислення, простежується і у рекомендаціях Галини Васильєвої та Ганни Киц до відбору інформації та її оформлення під час створення мультимедіа презентацій. Дослідниці виділяють такі критерії оформлення: врахування інтелектуальної підготовки та вікових

особливостей студентів; виділення лише основних моментів лекції; під час відбору матеріалу для зорового ряду опису моделі уникати дальніх планів і дрібних деталей; слід уникати великих текстових фрагментів; загальна кількість слайдів не повинна перевищувати 20–25; не варто перенавантажувати слайди різноманітними спецефектами; необхідно підібрати правильне забарвлення презентації, щоб слайд добре «читався»; необхідно чітко розрахувати час на показ того чи іншого слайда. Використання відеофільмів та анімації може значно посилити навчальний ефект [1, с. 283].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Під час дослідження впливу мультимедіа презентацій на формування кліповості мислення студентів, було виділено шість можливих причин впливу. До цих причин відносяться:

1. Намагання швидкого вивчення інформації (формування лише короткочасної пам'яті).
  2. Тривалий одночасний вплив на всі органи чуттів (викликає перенавантаження).
  3. Подання інформації лише на основі картинки (домінування знакової мови).
  4. Використання тезисного оформлення презентацій (фрагментарність сприйняття).
  5. Представлення навчальних матеріалів у форматі коротких інформаційних блоків (зменшує можливості роботи з великими текстами).
  6. Перенасичення слайдів візуальною та текстовою інформацією (зниження стійкості уваги).
- Ці причини доводять важливість врахування психофізіологічних закономірностей сприйняття інформації при створенні мультимедіа презентацій та представленні їх аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєва Г. Киц Г. Використання мультимедіа в навчальному процесі вищої школи з метою підвищення якості освіти. *Нова педагогічна думка*. 2013. (1.1). С. 281–283.
2. Годлевська К.В. Особливості використання мультимедіа презентацій у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2013. (40). С. 182–186.
3. Дементієвська Н. П., Морзе Н. В. *Проектування, створення та використання навчальних мультимедійних презентацій як засобу розвитку мислення учнів [Електронний ресурс]. Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. № 1 (2). Режим доступу до журналу : <http://journal.iitta.gov.ua/-index.php/itlt/article/view/284>
4. Жалдак М. І., Шут М. І., Жук Ю. О., Дементієвська Н. П., Пінчук О. П., Соколюк О. М., Соколов П. К. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник. Жук Ю. О. (ред.) Київ: Педагогічна думка. 2012. 112 с.
5. Іжевська, О. Особливості навчання дітей з кліповим мисленням засобами ІКТ. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 2019 (31). 91–95. вилучено із <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/253>.
6. Краліна Г.С. Технології мультимедіа в освітньому процесі: переваги, недоліки, перспективи використання. *Молодий вчений*. 2019. (9(1)). С. 1–5.
7. Літвінова М.Б. Досвід діагностування кліпового мислення. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2017. 76(3). С.140–145.
8. Соломко С.Т. Використання презентацій на лекційних заняттях. *Оновлення змісту, форма та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2012. (5). С. 77–85.
9. Удовицька Т. А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми). *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис*. Дод. 1. Вип. 31. VIII(50). Ін-т вищої освіти НАПН України. 2013. С. 407–416.
10. Шатирко Л.О. Психологічні особливості розвитку дитини в умовах викликів сучасного освітнього простору. *Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії*. І. М. Савченко, В. В. Ємець (ред.). (с. 342). 2021, Київ : Національний центр «Мала академія наук України».

Бурцева Олена Георгіївна,

ORCID ID: 0000-0001-9644-2839

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри математики і фізики,

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ВЧИТЕЛЯМИ МАТЕМАТИКИ НА УРОКАХ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

USE OF MEDIA EDUCATIONAL TECHNOLOGIES BY MATHEMATICS TEACHERS IN THE LESSONS TO STIMULATE STUDENTS' COGNITIVE ACTIVITY

Освітній процес постійно змінюється, адаптуючись до вимог сучасного суспільства. Вимоги до підготовки учнів в системі середньої освіти стають все вищими, оскільки вони повинні мати систематизовані знання, уміння та навички для ефективного використання у житті та подальшому навчанні. Активізація пізнавальної діяльності учнів є важливим напрямом покращення освітнього процесу. Одним зі способів стимулювання пізнавальної діяльності є використання медіаосвітніх технологій, таких як сервіс Kahoot!, на уроках математики. Це дозволяє залучити учнів до активної участі, розвивати їх критичне мислення та сприяти кращому засвоєнню матеріалу. Використання таких інструментів також сприяє розвитку комунікативних та колективних навичок, що є важливими у сучасному світі. Підвищення якості навчання у середній освіті полягає у стимулюванні пізнавальної активності учнів та доведенні якості цієї активності до рівня самоосвіти та здатності самореалізувати цей принцип на певному етапі навчання. Для досягнення цієї мети необхідно поєднувати традиційні методи з сучасними технологіями, забезпечуючи учням не лише знання, але й навички самостійного навчання та розвитку. Можна зазначити, що традиційні методи навчання не завжди відповідають потребам сучасних учнів та їхнім інтелектуальним можливостям. Медіаосвітні технології можуть відігравати важливу роль у стимулюванні пізнавальної діяльності учнів. Вони дозволяють вчителям залучати учнів до навчального процесу за допомогою інтерактивних методів, які викликають зацікавленість та активну участь. Проте, дійсно, існують суперечності між цими потребами та недостатнім рівнем розробки методичного забезпечення для їх впровадження. Також важливо враховувати рівень сформованості пізнавальної діяльності учнів і працювати над її подальшим розвитком. Отже, розвиток і впровадження сучасних методів навчання, що базуються на медіаосвітніх технологіях, потребують комплексного підходу та співпраці між вчителями, методистами та іншими фахівцями освітнього процесу для забезпечення їхньої ефективності та відповідності сучасним вимогам.

Ключові слова: вчителі математики, медіаосвітні технології, стимулювання пізнавальної діяльності учнів, уроки математики, освітній процес.

The educational process is constantly changing, adapting to the requirements of modern society. The requirements for the training of students in the secondary education system are becoming increasingly high, as they must have systematized knowledge, skills and abilities for effective use in life and further education. Activation of students' cognitive activity is an important direction for improving the educational process. One of the ways to stimulate cognitive activity is the use of media educational technologies, such as the Kahoot! service, in mathematics lessons. This makes it possible to involve students in active participation, develop their critical thinking and contribute to a better assimilation of the material. The use of such tools also contributes to the development of communication and collective skills, which are important in today's world. Improving the quality of education in secondary education consists in stimulating the cognitive activity of students and bringing the quality of this activity to the level of self-education and the ability to self-realize this principle at a certain stage of education. To achieve this goal, it is necessary to combine traditional methods with modern technologies, providing students not only with knowledge, but also with the skills of independent learning and development. It can be noted that traditional teaching methods do not always meet the needs of modern students and their intellectual capabilities. Media-educational technologies can play an important role in stimulating students' cognitive activity. They allow teachers to engage students in the learning process through interactive methods that generate interest and active participation. However, there are indeed contradictions between these needs and the insufficient level of methodological support for their implementation. It is also important to take into account the level of formation of students' cognitive activity and work on its further development. Therefore, the development and implementation of modern teaching methods based on media educational technologies require a comprehensive approach and cooperation

between teachers, methodologists and other specialists in the educational process to ensure their effectiveness and compliance with modern requirements.

Key words: mathematics teachers, media educational technologies, stimulation of students' cognitive activity, mathematics lessons, educational process.

Постановка проблеми. Мотивація учнів у їхній навчально-пізнавальній діяльності стає ключовим аспектом підвищення ефективності навчання. Зміщення акцентів від набуття певного рівня знань до розвитку учнівських навичок постійного навчання, творчого мислення, критичного аналізу та вміння адаптуватися до змін у сучасному світі відображає суттєвий перехід у підходах до освіти. Розробка самостійного, творчого, критичного мислення в учнів є важливою складовою їхнього освітнього процесу. У цьому контексті інтернет-технології відіграють значну роль, оскільки вони надають доступ до великого обсягу інформації, різноманітних джерел і ресурсів, що сприяє розвитку учнівських аналітичних та пошукових навичок. Інтерактивність та доступність різноманітних онлайн-ресурсів дозволяють створити стимулююче середовище для навчання, де учні можуть активно залучатися до процесу вивчення матеріалу, спілкуватися, обмінюватися думками та ідеями, а також розвивати критичне мислення шляхом аналізу різних точок зору на одну проблему. Отже, інтернет-технології відіграють важливу роль у реалізації нового підходу до системи середньої освіти, спрямованого на розвиток учнівських навичок самостійного навчання, творчого та критичного мислення, а також здатності до адаптації до сучасних вимог і умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені, зокрема О. Волошенюк, В. Іванов [4], С. Іць, О. Кривчишина, А. Литвин, Л. Найдьнова, Г. Онкович [5], І. Чемерис, О. Янишин та інші, грають важливу роль у розвитку медіаосвіти та медіаосвітніх технологій, особливо в контексті педагогічної практики. Вони досліджують різні аспекти застосування медіатехнологій в освітньому процесі, а також розробляють методи та стратегії їх використання для покращення якості освіти. Важливою частиною їх роботи є розвиток і впровадження нових підходів та інновацій у педагогічну практику, що сприяє підвищенню ефективності навчання та розвитку інформаційної компетентності учасників освітнього процесу. Це особливо важливо в контексті сучасного інформаційного середовища, де вміння працювати з медіа та інформацією є ключовими. Впровадження таких технологій дозволяє створити стимулююче навчальне середовище, яке сприяє активному

навчанню та розвитку пізнавальних здібностей учнів.

Метою статті є розкриття поняття медіаосвітніх технологій, а саме використання сервісу Kahoot! на уроках математики для стимулювання пізнавальної діяльності учнів.

Виклад основного матеріалу. Використання медіаосвітніх технологій вчителями математики може значно підвищити ефективність навчання. Такі технології дозволяють створювати інтерактивні та захоплюючі уроки, які привертають увагу учнів і сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Крім того, вони дозволяють індивідуалізувати навчання, враховуючи потреби кожного учня. Такий підхід може допомогти вчителям математики створити стимулююче навчальне середовище, де кожен учень може досягти успіху.

Точно, пізнавальна діяльність грає ключову роль у нашому сприйнятті світу. Чуттєва пізнавальна діяльність, зумовлена роботою органів чуття, дозволяє нам отримувати відчуття і сприймати оточуючий нас світ через наші сенсорні системи. Це важливо для сприйняття конкретних фізичних об'єктів і явищ навколо нас. З іншого боку, раціональна (логічна) пізнавальна діяльність розширює наше розуміння світу за межі простого сприйняття. Вона включає в себе мислення, аналіз, уяву і творчість, що дозволяє нам не лише розуміти факти, а й розвивати нові ідеї, концепції та теорії про природу речей. Обидва типи пізнавальної діяльності важливі для нашого розвитку і розуміння світу, і вони часто взаємодіють між собою, доповнюючи один одного [6].

Так, підхід до оволодіння знаннями можна розглядати як послідовність пізнавальних дій, які ведуть до глибшого засвоєння та розуміння матеріалу. Цей процес включає розпізнавання, сприйняття, осмислення, запам'ятовування, відбір та зберігання і, нарешті, використання засвоєних знань на практиці. Зазначений недолік у навчанні, пов'язаний з невмінням самостійно оволодіти знаннями та їх використанням на практиці, підкреслює важливість розвитку учнівської самостійності та навичок самоорганізації. Це може бути досягнуто через створення сприятливого середовища в навчальному процесі, яке стимулює учнів до активної участі, самостійної роботи та творчого мислення. Вчителі мають важливу роль у цьому

процесі, створюючи психолого-педагогічні умови для розвитку пізнавальної самостійності та творчої активності учнів. Це може включати створення цікавих завдань, сприяння самостійному пошуку та аналізу інформації, а також використання методів активного навчання, які стимулюють учнів до критичного мислення і застосування знань у практичних ситуаціях.

Поділ на загальні та специфічні види пізнавальної діяльності допомагає у розумінні того, які прийоми та методи можуть бути застосовані у різних ситуаціях із різними типами знань. Загальні види пізнавальної діяльності, або загальні прийоми, є основними стратегіями мислення та аналізу, які можуть бути використані в будь-якій сфері пізнання. Вони включають в себе такі дії, як порівняння, класифікація, доведення, узагальнення тощо. Ці прийоми є фундаментальними для розвитку критичного мислення та аналітичних навичок. Специфічні види пізнавальної діяльності, натомість, визначаються конкретними характеристиками певної галузі знань або предмету. Ці види включають у себе дії, які специфічні для певної області дослідження або предмету вивчення і можуть вимагати спеціалізованих знань та навичок для їх ефективного застосування [6]. Розуміння цих різновидів діяльності допомагає покращити пізнавальні процеси та розвивати навички самостійного мислення та аналізу.

Розвиток медіаосвітніх технологій стає дуже важливим у контексті сучасної освіти. Завдяки цим технологіям учні мають можливість не лише отримувати інформацію, але й активно взаємодіяти з нею, створювати власний зміст, аналізувати та критично оцінювати інформацію. Одним із головних переваг медіаосвітніх технологій є їх здатність зацікавити учнів, зробити навчальний процес більш доступним і цікавим. Вони дозволяють вчителям та учням використовувати різноманітні мультимедійні ресурси, інтерактивні вправи, відеоматеріали тощо для навчання та вивчення матеріалу. Медіаосвітні технології є ключовим поняттям, яке охоплює технічні, інструментальні техніки, прийоми, а також смислові, художні, це засіб стимулювання бажання самоосвіти, самопідготовки, постійного прагнення до знань. Застосування медіаосвітніх технологій у навчальному процесі може значно збільшити активність та інтерес учнів до навчання, а також сприяти їхньому пізнавальному розвитку.

Інформаційна революція, яка почалася ще у середині ХХ століття, визначила необхідність нових підходів у навчанні та розвитку освіти.

Сьогодні, в умовах загальної доступності інформації, кожен із нас стикається з потребою не лише засвоювати цю інформацію, а й критично оцінювати, адаптувати та використовувати її для власних потреб. Терміни «медіаосвіта», «медіапедагогіка» та «медіаграмотність» дійсно часто використовуються як синоніми, що може викликати плутанину. Проте вони відображають різні аспекти підходу до освіти у світі медіа. Медіаосвіта орієнтована на надання знань та навичок щодо розуміння медіа, їх функціонування та впливу на суспільство. Медіапедагогіка більше зосереджена на педагогічних аспектах використання медіа в навчанні та вихованні. Медіаграмотність, у свою чергу, означає здатність аналізувати, критично оцінювати та ефективно використовувати медійну інформацію [1]. Сучасна освіта повинна враховувати інформаційні та технологічні зміни у суспільстві та стимулювати розвиток медіаграмотності серед учнів. Це допоможе їм ефективно орієнтуватися у світі масових комунікацій та критично оцінювати отриману інформацію. Медіаосвітні технології виявляються ключовими у цьому процесі, оскільки вони дозволяють активізувати пізнавальну діяльність учнів та стимулювати їхній інтерес до навчання [2].

Концепція «Нової української школи» визначає стратегічний напрямок розвитку освіти в Україні, включаючи активне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Згідно з цією концепцією, впровадження ІКТ в освітню сферу має бути системним процесом, що охоплює всі аспекти освітньої діяльності [3]. Це дозволить оптимізувати управлінські процеси і формувати в учнів необхідні технологічні компетентності для успішного функціонування у сучасному світі. Одним з важливих напрямків впровадження ІКТ в освіті є медіаосвітні технології, які включають в себе використання різних медіатехнологій. Г. Онкович розглядає медіаосвітні технології як інформаційно-комунікативні технології, що використовуються для навчання та виховання. Вона об'єднує різні форми медіаосвітніх методів, такі як пресодидактика, теледидактика, кінодидактика, інтернет-дидактика, мультимедіадидактика, в загальне поняття медіадидактики [5]. Такий підхід дозволяє використовувати різноманітні медіа-технології для досягнення педагогічних цілей, створюючи інноваційне середовище для навчання та розвитку учнів. Медіаосвітні технології стають важливим інструментом формування технологічної грамотності та критичного мислення учнів, що відповідає вимогам сучасного світу.

Медіаосвітні технології, які розглядає О. Янишин, є важливим інструментом у сучасній педагогіці. Їх використання спрямоване на досягнення навчальних і виховних цілей через активне використання засобів масової інформації (ЗМІ). Основна ідея полягає в тому, що медіа можуть бути потужним засобом навчання і розвитку особистості.

Основні аспекти медіаосвітніх технологій, які підкреслює вчена:

1. Медіадидактика. Це концепція, що об'єднує медіаосвітні технології в систему, яка сприяє ефективному впровадженню цих технологій у навчальний процес. Вона розробляє методи та форми використання ЗМІ з метою досягнення конкретних педагогічних цілей.

2. Інноваційність. Медіаосвітні технології використовують сучасні інформаційно-комунікаційні засоби для своєї реалізації. Це дозволяє підвищити рівень комп'ютерної підготовки учнів, готує їх до функціонування в інформаційному суспільстві та стимулює їхню мотивацію до навчання.

3. Гуманізація освіти. Медіаосвітні технології спрямовані не лише на передачу знань, але і на розвиток особистості. Вони сприяють підвищенню рівня інтелектуального, культурного, духовного та морального розвитку учнів, а також демократизації суспільства [4]. Отже, медіаосвітні технології є важливим елементом сучасної педагогіки, спрямованим на комплексне формування особистості учня і підготовку його до життя в інформаційному суспільстві.

Використання медіаосвітніх технологій суттєво впливає на методику проведення уроку і змінює підходи до навчання. Однією з переваг використання медіатехнологій є можливість застосування ефективних та більш раціональних методичних прийомів. Застосування медіаосвітніх технологій розширює можливості вчителя математики у виборі навчальних матеріалів, створює умови для інтерактивного навчання та активізує учнівську діяльність. Наприклад, на уроках математики використання комп'ютерних програм, відеоматеріалів, інтерактивних вправ дозволяє демонструвати складні математичні концепції у більш доступній формі, залучаючи учнів до активної роботи з матеріалом. Застосування комп'ютерної техніки на уроках математики дійсно перетворює навчання на більш цікавий і насичений процес. Візуалізація математичних понять, використання відео та інтерактивних завдань сприяють кращому засвоєнню матеріалу та підвищують мотивацію учнів до вивчення предмета. Загалом, медіаосвітні

технології вносять значний внесок у розвиток сучасного навчання, допомагаючи вчителям зробити уроки більш цікавими, ефективними та доступними для учнів.

Розглянемо переваги застосування медіаосвітніх технологій в навчальному процесі.

1. Комплексне вирішення завдань. Медіаосвітні технології дозволяють враховувати різні аспекти навчання, виховання та розвитку, створюючи комплексний підхід до освіти.

2. Індивідуалізація навчання. Завдяки медіаосвітнім технологіям можна ставити перед кожним учнем індивідуальні завдання, що відповідають його потребам та можливостям.

3. Активізація навчальної діяльності. Використання медіа допомагає залучити учнів до активної роботи з матеріалом та створює стимули для їхнього самовдосконалення.

4. Звільнення вчителя від певних функцій. Медіаосвітні технології допомагають вчителям сконцентруватися на розвитку творчих інтересів учнів, звільняючи їх від рутинних обов'язків.

5. Самостійне навчання. Використання медіаосвітніх технологій розвиває навички самостійного вивчення та підвищує самодисципліну учнів.

6. Позитивна мотивація навчання. Інтеграція різних форм наочності за допомогою медіа сприяє позитивній мотивації учнів до навчання та розвитку.

7. Негайний зворотній зв'язок. Використання медіаосвітніх технологій дозволяє швидко виявляти проблеми та надавати допомогу, що сприяє більш ефективному навчанню.

Ці переваги демонструють значимість та перспективність використання медіаосвітніх технологій у сучасному освітньому процесі. Психологічна та професійна підготовка вчителів до використання нових технологій у навчальному процесі є надзвичайно важливою. Ось кілька причин, чому це так:

1. Активна участь у технологічних інноваціях. Швидкий розвиток комп'ютерних технологій вимагає від учителів постійного оновлення їхніх знань та навичок, щоб ефективно впроваджувати ці технології у навчальний процес.

2. Створення стимулюючого навчального середовища. Використання інтерактивних сервісів, таких як Kahoot!, може покращити зацікавленість учнів у навчанні. Проте вчителі повинні мати достатні знання і навички для ефективного використання таких інструментів.

3. Персоналізоване навчання. Підготовка вчителів до роботи з інтерактивними сервісами

дозволить їм створювати індивідуалізовані навчальні матеріали, які враховують потреби та інтереси кожного учня.

4. Підвищення професійного рівня. Оволодіння новими технологіями допомагає вчителям підвищити свій професійний рівень і залишатися конкурентоспроможними на ринку праці.

5. Ефективна комунікація з учнями. Інтерактивні сервіси можуть допомогти вчителям створювати динамічні уроки та сприяти залученню учнів до навчання через цікаві форми інтерактивних завдань.

Отже, підготовка вчителів математики до роботи з медіаосвітніми технологіями, включаючи використання сервісу Kahoot! (рис. 1), є ключовим елементом сучасної освіти, яка сприяє підвищенню якості навчання та розвитку учнів.

Наведемо стандартний алгоритм роботи із додатком Kahoot! [7]:

- Вчитель готує тест, вікторину чи опитування.
- На уроці вчитель заходить на сайт <https://kahoot.com/> під своїм логіном та паролем.
- Виводить сайт на екран.
- Натискає Play it, вибирає Classic.
- Генерується ПІН-код опитування.
- Вчитель контролює реєстрацію учнів.
- Включає запитання.
- Учні заходять на своїх смартфонах на сайт kahoot.it і вводять ПІН-код.
- Вводять прізвище та ім'я, відповідають на запитання зі свого смартфона.
- На екран виводяться результати з кожного питання та загалом за опитування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За допомогою медіаосвітніх технологій створюється інформаційне середовище, в якому користувачі знаходять для себе нові можливості,

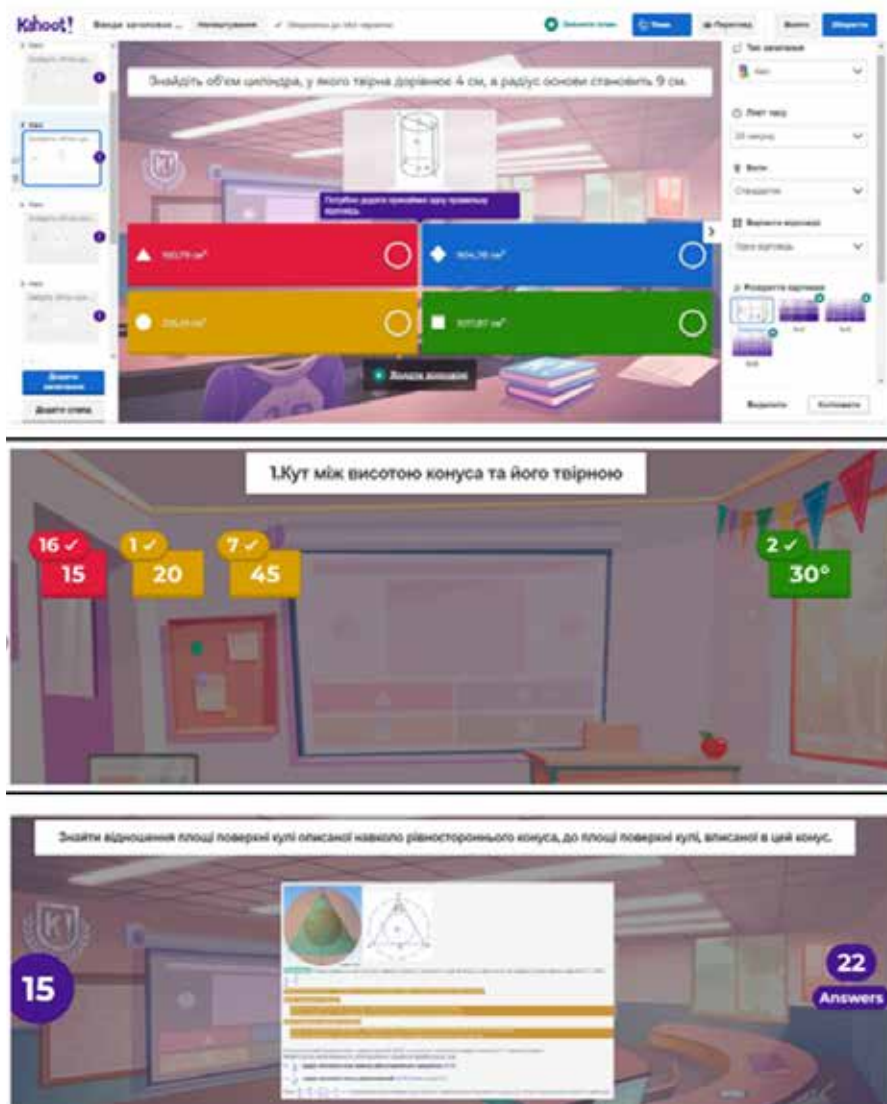

Рис. 1. Приклади подачі та розв'язання задач на уроці математики в 11 класі

які можуть активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів. Засоби медіаосвітніх технологій, а саме додаток Kahoot!, стимулює пізнавальну діяльність учнів на уроках математики та підвищує успішність, допомагає індивідуалізувати навчання, сприяє формуванню математичної компетенції та інтенсифікації самостійної роботи учнів. Ці напрями досліджень є дуже перспективними

і важливими для подальшого розвитку освіти. Розроблення методичних рекомендацій та створення дидактичних засобів з математики може значно полегшити процес навчання та зробити його більш ефективним. Такі матеріали можуть включати інноваційні підходи до викладання математики, а також різноманітні вправи та завдання, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурцева О.Г. Курс за вибором здобувачів освіти спеціальності 014. Середня освіта (Математика) «Медіаосвітні технології в професійній діяльності вчителя математики». 2-е вид., переробл. та допов. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2021. – 96 с.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm
3. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
5. Онкович Г. Медіа-педагогіка і медіа-освіта: поширення у світі. Дивослово. 2007. № 6. С. 2–4.
6. Ярослав Н. С. Пізнавальні психічні процеси та пізнавальна діяльність особистості : навч.-метод. посіб. / Н. С. Ярослав, В. С. Король. – Ніжин : Вид-во Ніжинського держ. педагогічного ун-ту ім. Миколи Гоголя, 2004. – 110 с.
7. Kahoot! – онлайн-сервіс для створення вікторин, дидактичних ігор і тестів. <https://naurok.com.ua/kahoot-onlayn-servis-dlya-stvorennya-viktorin-didaktichnih-igor-i-testiv-151085.html>

Попович Оксана Михайлівна,

ORCID ID: 0000-0002-0321-048X

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти,

декан педагогічного факультету

Мукачівський державний університет

Ющик Людмила Василівна,

ORCID ID: 0009-0002-5619-2235

здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії (PhD)

Мукачівський державний університет

МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

THE MOTIVATIONAL COMPONENT OF PREPARING FUTURE EDUCATORS FOR PARTNERSHIP INTERACTION WITH PARENTS OF EARLY CHILDHOOD CHILDREN

В статті визначено та обґрунтовано необхідність партнерства між педагогами та батьками, що розглядається як пріоритетний напрямок освітньої діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. Наголошено на тому, що підготовка майбутніх вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку є невід'ємною складовою успішного вирішення фахових завдань, формування спеціальних фахових компетентностей та програмових результатів навчання, які обумовлюють готовність майбутніх вихователів до організації взаємодії з батьками. Зазначено, що в наукових джерелах по-різному трактуються поняття «партнерство» та «партнерська взаємодія», акцентована увага на використанні у дефініції «партнерство» саме спільної роботи вихователя закладу дошкільної освіти та батьків дітей раннього віку. Розглянуто підходи вітчизняних та іноземних науковців до проблеми налагодження взаємин між вихователями та батьками дітей раннього віку, диференціації та класифікації, ролі батьків в освітній діяльності закладів дошкільної освіти. Визначено бар'єри, що перешкоджають встановленню та розвитку партнерських відносин між вихователями дітей раннього віку і батьками та шляхи їх подолання. Виокремлено ключові фактори ефективного партнерства у спільній освітній діяльності та вирішенні поточних освітніх завдань в закладі дошкільної освіти, адже при тісній взаємодії з педагогами знання та вміння батьків можуть значно поліпшити освітні результати своїх дітей.

У статті обґрунтовано мотиваційну складову готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку та подано її показники, а саме: «залученість вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку» та «здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку». Розроблено опитувальники для вимірювання означених показників: опитувальник «Партнерські відносини між вихователем та батьками: версія для вихователів» та опитувальник «Ставлення вихователів до партнерства з батьками». Представлено результати констатувального етапу дослідження мотиваційної складової готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку.

Ключові слова: майбутні вихователі, мотиваційна складова, партнерство, партнерська взаємодія, батьки дітей раннього віку.

The article identifies and justifies the necessity of a partnership between educators and parents, which is considered a priority direction of educational activity for preschool educators. It emphasizes that preparing future educators to establish partnerships with parents of young children is an integral component of successfully addressing professional tasks, forming specialized professional competencies, and achieving educational outcomes that determine the readiness of future educators to organize interactions with parents. It is noted that scientific sources interpret the concepts of "partnership" and "partnership interaction" differently, with attention focused on defining "partnership" as the joint work of preschool educators and parents of young children. The approaches of domestic and foreign researchers to the problem of establishing relationships between educators and parents of young children, differentiation and classification, and the role of parents in the educational activities of preschool institutions are reviewed. Barriers that hinder the establishment and development of partnerships between early childhood educators and parents, as well as ways to overcome them, are identified. Key factors for effective partnership in joint educational activities and solving current educational tasks in preschool institutions are highlighted, as close interaction with educators can significantly improve the educational outcomes for their children.

The article substantiates the motivational component of future educators' readiness for partnership interaction with parents of young children and presents its indicators, namely: "involvement of educators in establishing partnerships with parents of young children" and "ability to take initiative in establishing contact with parents of young children." Questionnaires have been developed to measure these indicators: the "Partnership Relations between Educator and Parents: Educators' Version" and the "Educators' Attitude towards Partnership with Parents" questionnaire. The results of the initial stage of the study on the motivational component of future educators' readiness for partnership interaction with parents of young children are presented.

Key words: future educators, motivational component, partnership, partnership interaction, parents of young children.

Постановка проблеми. Батьки є першими вчителями своїх дітей, і вони передають знання малюкам шляхом їх залучення до спільної гри та повсякденної рутини. З початком відвідування дітьми раннього віку закладу дошкільної освіти, сфера їхнього досвіду і стосунків з іншими людьми значно розширюється. На цьому етапі для батьків дуже важливо продовжувати брати участь у навчанні своїх дітей, а отже, розвиток партнерства між батьками і вихователями має вирішальне значення для полегшення і заохочення цього процесу.

Партнерство між педагогом та батьками можна розглядати як пріоритетний напрямок освітньої діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. Підґрунтям в професійній діяльності майбутніх вихователів до взаємодії з батьками дітей раннього віку на засадах партнерства є такі законодавчі та нормативні документи як Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту, Базовий компонент дошкільної освіти, Стандарт вищої освіти 012 дошкільна освіта, в яких відображено базові аспекти встановлення та підтримки партнерства між всіма учасниками освітнього процесу. На жаль, законодавчі спроби регулювання партнерства педагогів з батьками не завжди дають чітке розуміння того, як ці ініціативи можуть функціонувати в повсякденному житті вихователів та батьків. Відповідно законодавчі ініціативи в галузі взаємодії з батьками мають ще правильно інтерпретуватись та запроваджуватись [32].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуковий запит за словосполученням «підготовка вихователів» в Національному репозитарії академічних текстів надає 87 відповідних результатів. Згідно з результатами пошуку, було зафіксовано, що дослідженню теоретичних аспектів фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до взаємодії з батьками приділяли увагу С. Бабюк [1], Н. Вахняк [3], Л. Врочинська [4], О. Добош [6], А. Залізняк [7], М. Незамай [10], Н. Семенова [12], І. Феднова [13] та інші науковці. Так, в дисертаційному дослідженні

С. Бабюк висвітлено взаємодію з сім'єю дитини в контексті її фізичного виховання [1], Н. Вахняк зосередилась на дослідженні взаємодії як передумови в формуванні культури батьківства [3], Л. Врочинська приділяла увагу дослідженню взаємозв'язку між гуманною поведінкою старших дошкільників та взаємодією з сім'єю дитини [4], в дослідженні О. Добош висвітлено історичні аспекти педагогічної просвіти батьків в середовищі Закарпаття [6], А. Залізняк зосередилась на дослідженні підготовки вихователів до взаємодії з батьками старших дошкільників в контексті їх морального виховання [7], М. Незамай приділила увагу взаємодії вихователя з сім'ями зі статусом внутрішньо переміщених осіб [10], Н. Семенова вивчала особливості взаємодії з батьками старших дошкільників як передумови до особистісного розвитку дітей шостого року життя [12], І. Феднова досліджувала аспекти здійснення просвітницької роботи як складової методичної роботи закладу дошкільної освіти [13]. Отже, в сучасній науці наявні значні ґрунтовні напрацювання з проблеми підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до взаємодії з батьками, проте різні її аспекти наразі залишаються актуальними.

Слід зауважити, що й дотепер проблема підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у контексті готовності до реалізації партнерської взаємодії з батьками саме дітей раннього віку практично не розглядалася. Існують поодинокі дослідження, що висвітлюють особливості взаємодії вихователів з батьками дітей раннього віку. Так, загальні засади професійної підготовки вихователів до взаємодії з батьками малюків висвітлено в дослідженні Г. Борина [2]. У дисертаційному дослідженні І. Деснової здійснено пошук шляхів підвищення рівнів педагогічної культури батьків дітей раннього віку [5]. І. Макаренко зосередилась на здійсненні супроводу батьків малюків, які мають особливі потреби [8]. О. Реброва висвітлює аспекти надання психологічної допомоги батькам, які виховують малюка з вадами розвитку [11].

У Стандарті вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта/

Педагогіка», спеціальність 012 – «Дошкільна освіта» (наказ № 1456 від 21.11.2019 р.) окреслює такі спеціальні фахові компетентності (КС) та програмові результати (ПР) навчання, які обумовлюють готовність майбутніх вихователів до організації взаємодії з батьками, а саме: здатність знаходити, опрацювати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з батьками (КС-18); здатність до комунікативної взаємодії з батьками (КС-19); залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти (ПР-05); здійснювати особистісно та соціально-зорієнтоване спілкування з батьками (ПР-17) [9]. Напрочуд, в наукових доробках закордонних науковців (А. Еслер (A. Esler) [20], Дж. Хорнбі (G. Hornby) [25], В. Марзек (B. Marzec) [29] та інші) побудова взаємодії між вихователем та батьками на засадах партнерства виступає провідною темою досліджень.

Аналіз стану сучасної практики свідчить, що вихователь із недостатнім рівнем готовності до реалізації партнерської взаємодії не зможе побудувати відносини з батьками дітей раннього віку на відповідних засадах. Саме тому, стає актуальною підготовка нової генерації вихователів, спроможних підтримувати продуктивні відносини з батьками вихованців на засадах партнерства. У наукових доробках Дж. Хорнбі (G. Hornby) в контексті здійснення підготовки майбутніх вихователів до встановлення партнерської взаємодії з батьками такі виокремлюються вміння, а саме: оволодіння базовими вміннями слухання та консультування; оволодіння вмінням здійснення асертивного спілкування; організаційні та комунікативні вміння для підтримання контактів з батьками в різних форматах (зустрічі, електронні повідомлення, телефонні дзвінки тощо); вміння аргументувати та вести дискусію; вміння організувати та керувати групою, що дозволяє організувати різноманітні групові зустрічі для батьків дітей раннього віку [25].

Мета статті – обґрунтувати та представити результати констатувального етапу дослідження мотиваційної складової готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Підходи до налагодження взаємин між вихователями та батьками дітей раннього віку можна диференціювати і класифікувати, починаючи від тих, що применшують залучення та активну роль батьків, до тих, що підкреслюють її. Так, Дж. Хорнбі (G. Hornby)

перераховує наступні моделі залучення батьків дітей раннього віку, які визначаються різними наборами припущень, цілей та стратегій [25]:

Перша – захисна модель. У застосуванні захисної моделі важливо уникати конфліктів між вихователями та батьками дітей раннього віку. Найкраще така мета досягається шляхом повного відокремлення освітнього процесу від батьківства. Освіта виступає пріоритетним завданням закладу, а залучення батьків дітей раннього віку може сприйматися як зайве втручання зовні. На думку В. Мастек (B. Marzec) така модель залучення є найпоширенішою в стосунках між вихователями та батьками дітей раннього віку [29].

Друга – експертна модель, коли вихователі вважають себе експертами в усіх аспектах розвитку дітей раннього віку. В такій моделі роль батьків полягає в тому, щоб приймати інформацію та інструкції щодо їхніх дітей, і їх підштовхують до повністю покірної ролі. Батьки не мають права ставити під сумнів рішення вихователів і таким чином втрачають впевненість у власній компетентності, в той же час, вихователі з таким ставленням не мають доступу до багатого джерела інформації, яку батьки мають про своїх дітей, і часто не помічають як потенціалу так і причин виникнення труднощів в розвитку дітей раннього віку.

Третя – модель провідника вихователі все ще вважають себе провідним джерелом професійних знань, але визнають, що батьки дітей раннього віку можуть відігравати важливу роль в поліпшенні прогресу їхньої дитини. Вони пропонують батькам конкретні заходи й очікують від них певної активності у їх виконанні.

Четверта – модель збагачення освітньої діяльності передбачає власний внесок батьків, який може збагатити освітній процес з дітьми, і таким чином, значно його покращити. Це хороша можливість для вихователів і батьків вчитися один в одного. Проблема полягає в тому, що кваліфікованих батьків, які мають дотичну до педагогіки освіти (психолога, логопеда чи дефектолога тощо) переважна більшість вихователів сприймає як загрозу для власного авторитету.

П'ята – споживацька модель. За цією моделлю батьки мають контроль над діяльністю вихователя. Роль вихователів полягає в тому, щоб висвітлювати всю необхідну інформацію та наявні можливості для батьків і допомогти їм обрати оптимальний курс дій. Означена модель зменшує прояви страху в батьків дітей раннього віку опинитись в залежній ролі, але той факт, що вихователі втрачають свою професійну відповідальність,

є проблематичним так само, як і протилежна ситуація, коли вихователі розглядаються як експерти з усіх аспектів розвитку дитини. Налагодження партнерства між вихователями та батьками дітей раннього віку на основі цієї моделі, безсумнівно є можливим, і було б цікаво дослідити, як часто вихователів підштовхують до ролі, в якій їм доводиться виконувати вимоги, нав'язані іншими (починаючи від детальних інструкцій щодо різних правил і закінчуючи вимогами батьків щодо того, чи має вихователь вимог батьків щодо таких питань, як, наприклад, застосовувати покарання по відношенню до малюка, давати завдання батькам для спільного виконання їх вдома: вивчити вірш з дитиною тощо), оскільки такі випадки захирають професійну автономію вихователів.

Варто зазначити, що в наукових джерелах бракує ясності щодо того, що саме мається на увазі під «партнерство» та «партнерська взаємодія», оскільки ці дефініції часто застосовуються як взаємозамінні, проте вони можуть мати різні тлумачення. Здається, що поняття «партнерська взаємодія» стосується саме аспектів партнерства (А. Бартон (A. Barton) [14], М. Котл (M. Cottle) [16], Дж. Губал (J. Goodall) [22] та інші. Переважна більшість словосполучень, пов'язаних зі словом «партнерство» мають розмитий зміст, але в кожному випадку існує елемент взаємодії. В нашому дослідженні використовується дефініція «партнерство» в контексті спільної роботи між вихователем закладу дошкільної освіти та батьками в інтересах дітей раннього віку

Модель партнерства часто сприймається як найбільш оптимальна модель для розвитку конструктивного залучення батьків (А. Еслер (A. Esler) та Й. Гудбер (Y. Godber)) оскільки вихователі стають інформованими не тільки в запитах, але й способах оптимального залучення батьків до освітнього процесу з дітьми раннього віку. Варто зазначити, що для того, щоб партнерська модель відносин відповідала актуальним запитам та очікуванням батьків, вона має бути гнучкою та динамічною [20].

На думку Дж. Губал (J. Goodall), визнання переваг партнерської взаємодії, водночас потребує окреслення його ознак, адже в будь-яких взаємовідносинах існує можливість того, що один партнер може мати більше впливу, брати на себе керівну роль у відносинах, ніж інший [22]. Так, згідно положень концепції «партнерства» розробленою М. Пірду (M. Pieridou) та Х. Птіака (H. Phtiaika), залучення батьків до взаємодії із закладом дошкільної освіти є невід'ємною

частиною партнерства [32]. В той же час змістовне партнерство між батьками і педагогами вимагає взаємної поваги і визнання внеску кожного учасника як такого який є ключовим в розвитку дітей [15]. В дослідженні І. Деснової наведено такі ознаки ефективного партнерства з батьками дітей раннього віку, як-от: Незалежно від соціального статусу всі учасники партнерських відносин підтримують рівність позицій; учасники взаємодії визнають право на співрозмовника на активну комунікацію; всі учасники партнерства прагнуть дійти спільної згоди та досягти спільної мети; між учасниками партнерства присутня довіра та взаєморозуміння [5]. В наукових доробках Е. Роуз (E. Rouse) виокремлює такі ознаки ефективного партнерства: 1. Партнерська взаємодія передбачає збалансовану участь батьків та вихователів. 2. Партнерство має ґрунтуватися на врахуванні думок як батьків, так і вихователів. 3. Наявність довірливих стосунків. 4. Відсутність бар'єрів в спілкуванні. 5. Вільно обмінюватись думками стосовно розвитку дитини. 6. Брати участь в прийнятті спільних рішень. 7. Цінувати внесок один одного та поважати роль кожної сторони в житті дитини [33]. На думку Дж. Хорнбі (G. Hornby), партнерство виникає тоді, коли є спільне планування та розподіл обов'язків, а також певна довготривала участь та проведення певних заходів. Науковець Дж. Хорнбі (G. Hornby) визначає такі елементи ефективного партнерства, а саме: двостороння комунікація; взаємна підтримка; спільне прийняття рішень, залучення до освітнього процесу всіх учасників партнерства [25].

Натомість, про відсутність партнерських відносин між учасниками освітнього процесу засвідчують такі типи поведінки з боку вихователів чи батьків, а саме: свідоме прагнення уникнути взаємодії; хтось з учасників взаємодії намагається відповідати очікуванням сторони; взаємодія зосереджується переважно на вирішенні буденних питань (наприклад, що дитина їла, як спала тощо); сторони не виробляють між собою спільних правил комунікації; комунікація між учасниками взаємодії не регламентується в часі; комунікація переважно виникає тоді, коли є певні претензії в одній з сторін (часто батьків до роботи вихователів). Отже, взаємодія вихователя з батьками дітей раннього віку на засадах партнерства передбачає наявності чіткого розуміння ролей кожної з сторін та врахування їх можливостей впливу для поліпшення ефективності партнерства.

Знаходження спільної мови з батьками також залежить від низки сприятливих та

перешкоджаючих факторів. Так, дослідження М. Пірду (M. Pieridou) та Л. Варе (L. Ware) доводять, що негативні фактори можуть обезцінювати не тільки досвід батьків, але й вихователів та призвести до того, що обидві сторони будуть почуватись менш залученими до партнерства [25; 36].

Незважаючи на беззаперечне визнання важливості встановлення партнерства між вихователями дітей раннього віку та батьками, дослідження К. Ходж (C. Hodge) вказують, що обидві сторони по-різному інтерпретують партнерство, що значно сповільнює та ускладнює цей процес [24]. Варто також додати, що, на думку Дж. Даніеля (G. Daniel), обмеженість в уявленнях та поглядах батьків на партнерство та негативний досвід взаємодії можуть значно посилювати небажання долучатись до спільних зустрічей [17].

Існує низка бар'єрів, які можуть перешкоджати встановленню та розвитку партнерських відносин між вихователями дітей раннього віку та батьками. Так, в дослідженні А. Лероя (A. Lareau) найпоширеніші проблеми, пов'язані з упередженнями вихователя про батьків, які не мають «спільних» з ним поглядів на розвиток, навчання та виховання дітей [28]. Інша проблема – це подовжений робочий день батьків чи позмінна робота [22]. Вихователі-практики часто позиціонують себе як таких, які знають, що найкраще для дітей і часто дискваліфікують або ігнорують знання батьків, вважаючи непрофесійними та такими, які не відповідають дійсності [25; 36]. Виявляється, що окреслені бар'єри партнерства можуть існувати як у поєднанні, так і ізольовано, і їхній прояв змінюється залежно від контексту. Вочевидь, що означені бар'єри для партнерства між вихователями дітей раннього віку та батьками існують в закладах дошкільної освіти упродовж тривалого часу, а отже, необхідна довгострокова залученість і прихильність всіх ключових суб'єктів необхідні для того, щоб досягти будь-яких помітних змін [39]. В додаток до окреслених бар'єрів є дані, які дослідження Т. Вілсона (T. Wilson), який вказує на те, що багато вихователів-практиків не мали відповідної підготовки в закладах вищої освіти для налагодження партнерської взаємодії з батьками [37].

Одним із найпоширеніших бар'єрів в партнерстві, з яким стикаються батьки є наявність дисбалансу «рівності» сторін у відносинах. Так, дослідження М. Пірду (M. Pieridou) підтверджують, що вихователі зазвичай користуються більшою владою у відносинах з батьками, що обумовлюється наявністю в них фахових знань з педагогіки дітей

раннього віку та вікової психології. Також в практиці роботи має місце факт, що вихователі, почувавши себе більш теоретично підготовленими, часто-густо вважають знання батьків про особливості виховання та розвитку дітей раннього віку обмеженими, «примітивними» або такими, які не відповідають загально існуючій думці експертів в галузі виховання та розвитку дітей [32].

Як стверджують М. Мюррей (M. Murray) та М. Меройу (M. Meroiu), в той же час батьки повідомляють, що відчують себе ніяково під час зустрічі із вихователем та демонструють пасивну позицію на загальних батьківських зборах [31]. В дослідженнях К. Ходж (C. Hodge) та К. Рансвік-Коула (K. Runswick-Cole) також зазначається, що на думку батьків їхнє цілісне розуміння особливостей своїх дітей знецінюється або нехтується вихователями [24]. На жаль, навіть незважаючи на те, що участь батьків в освітньому процесі є законодавчо закріпленою, факти свідчать про те, що участь батьків в стратегії розвитку дошкільної освіти на засадах партнерства залишаються розпливчастим, а реальність партнерських відносин між вихователями та батьками все ще далека від ідеальної [39].

В наукових доробках Дж. Хорнбі (G. Hornby) в контексті здійснення підготовки майбутніх вихователів до встановлення партнерської взаємодії з батьками такі вміння, а саме: оволодіння базовими вміннями слухання та консультування; оволодіння вмінням здійснення асертивного спілкування; організаційні та комунікативні вміння для підтримання контактів з батьками в різних форматах (зустрічі, електронні повідомлення, телефонні дзвінки тощо); вміння аргументувати та вести дискусію; вміння організувати та керувати групою, що дозволяє організувати різноманітні групові зустрічі для батьків дітей раннього віку [25].

З огляду на зазначене вище, вважаємо, що підґрунтям до залучення вихователями батьків дітей раннього віку до взаємодії на засадах партнерства виступає їх умотивованість. Показниками прояву умотивованості майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку вважаємо «залученість вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку» та «здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку». Схарактеризуємо означені показники.

Упродовж багатьох років дослідники використовували дефініції «залучення» та «залученість» як взаємозамінні, проте ці два поняття мають різне значення [17]. Численні дослідження (Дж. Губал

(J. Goodall) [22], Дж. Даніель (G. Daniel) [17], А. Лерой (A. Lareau) [28], Е. Роуз (E. Rouse) [33], К. Ходж (C. Hodge) [24], Дж. Хорнбі (G. Hornby) [25] та інші) підтверджують, що важливо залучати батьків до партнерства із закладами освіти, щоб всебічно сприяти розвитку дитини.

Посилаючись на різні дослідження, І. Деснова, наприклад, вказує на численні переваги на різних рівнях, які дає активне залучення батьків дітей раннього віку до повсякденних справ в умовах закладу дошкільної освіти. Ці переваги включають покращення думки батьків про вихователя і заклад в цілому, а також про інших дітей групи, що призводить до зниження рівня тривоги за життя та безпеку власної дитини, що сприяє створенню більш сприятливої атмосфери в групі та закладі в цілому [5]. Такі позитивні зміни сприяють покращенню комунікації між вихователями, батьками дітей раннього віку та малюками, що призводить до зростання очікувань батьків відносно розвитку своїх дітей, набуття дітьми необхідних навичок та самостійності.

Рівень залучення батьків дітей раннього віку часто перебуває в прямій залежності від зусиль закладу дошкільної освіти, спрямованих на забезпечення та побудову довірливих відносин. В наукових доробках Дж. Губал (J. Goodall) запропоновано виокремлювати рівні партнерських стосунків вихователів з батьками дітей раннього віку за ступенем залученості останніх, а саме: перший рівень – відноситься до базового залучення батьків, коли батьки отримують освітні послуги, спілкуються з вихователями та цікавляться освітньою діяльністю з дітьми; другий рівень, батьківського залучення, стосується більш глибоких і особистих батьківських стосунків, коли батьки дітей раннього віку є більш активними та беруть участь в заходах закладу дошкільної освіти; третій рівень – це батьківське партнерство, де батьки дітей раннього віку та вихователі мають різні проте рівнозначні за впливом ролі [22].

Зазвичай вихователі мають добре вміння інформувати батьків та пояснювати тонкощі освітньої діяльності з дітьми раннього віку, але їхні вміння слухати не є досконалими. Цілком ймовірно, що вони бачать себе більше в ролі оратора, передавача інформації та порад, а не в ролі слухача.

Результати дослідження Д. Жаку (D. Jaques), вказують на те, що найбільшою скаргою батьків в комунікації з вихователями є недостатнє приділення часу саме слуханню [26]. На нашу думку майбутнім вихователям дуже важливо усвідомити необхідність вдосконалення вміння слухати і чути

батьків, з якими вони спілкуються. Адже неефективна комунікація може відбуватися через те, що вихователі приділяють недостатньо уваги батькам, поринають у власні думки, паралельно спілкуються з дітьми або виконують якісь буденні дії.

Науковець Х. Птіака (H. Phtaka) також додає, що знання та вміння батьків можуть значно поліпшити освітні результати дітей, особливо коли це відбувається в тісній взаємодії [32]. Лонгтюдні дослідження К. Сильва (K. Sylva) та інші доводять важливість здійснення партнерства як в просторі закладу дошкільної освіти, так і в умовах «родинного освітнього середовища», яке значно впливає на успішність творення необхідних умов на загальний розвиток дітей раннього віку [35]. В наукових доробках інших науковців простежується вплив партнерства з батьками на соціальний та емоційний розвиток дітей [38], математичний розвиток, розвиток мовлення та емерджентної грамотності [21] на готовність до школи [30]. Однак, зауважимо, що не всі дослідження в галузі партнерства між батьками та вихователями є достатньо обґрунтованими та доказовими, оскільки в практиці взаємодії з батьками важко ізолювати фактор партнерства між батьками від інших сторонніх впливів на розвиток дітей раннього віку [34]. Отже, огляд наукових джерел вказує як на важливість, так і складність встановлення партнерства між вихователями та батьками. Найбільш поширеною причиною виникнення труднощів в побудові партнерської взаємодії між вихователями та батьками є розбіжності в поглядах на зміст партнерства і як воно може бути використане в конкретних умовах.

Розширення прав і можливостей є ключовим аспектом партнерства між батьками і вихователями, оскільки воно визнає важливу роль, яку відіграють як батьки, так і педагоги. І батьки, і вихователі вступають у стосунки зі своїми власними індивідуальними можливостями та потребами, а також готовністю працювати разом і здатністю розвиватися та ставати більш компетентними [19].

Ідея розширення прав та можливостей у контексті партнерства батьків і педагогів обговорювалася в минулому, як частина моделі партнерства, орієнтованої на сім'ю. Однак, як зазначає К. Данст (C. Dunst) ця модель передбачає, що педагоги-практики є експертами, а батьки потребують їхньої експертної підтримки [19]. В цьому сенсі, на думку Х. Девіса (H. Davis), модель представляє практиків як «тих, хто надає допомогу», а батьків як «тих, хто шукає допомоги», що створює контекст нерівності, в якому вихователі виступають з позиції розширення прав і можливостей

а батьки – з позиції відносного безправ'я [18]. Ми розглядаємо батьків і вихователів дітей раннього віку як рівних і стверджуємо, що заклади дошкільної освіти зобов'язані зробити себе доступними для батьків, в той час як батьки також мають розуміти цінність своєї ролі. Ми сприймаємо вихователів дітей раннього віку воротарями своїх закладів і вони не мають вважати само собою зрозумілим, що батьки знають про їхню діяльність, що батьки усвідомлюють свою відповідальність і роль в розвитку дитини. Батькам може знадобитися підтримка для набуття впевненості або настанови щодо того, як вони можуть брати участь в навчанні своїх дітей, особливо в умовах воєнного стану. Легко сказати, що «батьки вирішили не брати участь», але за умови більш активним залученням та інформуванням батьків про їхню цінність, це може змінитися.

Ставлення вихователів до батьків дітей раннього віку може бути найрізноманітнішим: від сприймання їх як проблеми, як конкурентів, як надто вразливих і таких, що потребують допомоги, через переконання, що необхідно зберігати професійну дистанцію по відношенню до батьків, і, нарешті, до переконання, що вони можуть бути самостійними та компетентними, можуть значно посилити освітній вплив на своїх дітей та водночас діяти в якості активних партнерів.

Ключовим фактором ефективного партнерства є те, чи може вихователь вести діалог з батьками дітей раннього віку на рівних і бачити в них партнерів у спільній освітній діяльності та вирішенні поточних освітніх завдань. З іншого боку, вихователь може ставити батьків у залежне становище, коли вони мають виконувати прохання (доручення), або у вищу роль, коли вихователі відчують, що їм потрібно вибачитися або виправдовуватися за свої дії. Вважаємо, що нерівного ставлення однієї з сторін – партнерство стає неможливим. На нашу думку всі учасникам освітнього процесу варто усвідомити, що встановлення та підтримка рівних ролей в партнерстві між вихователями та батьками дітей раннього віку стає можливою тоді, коли і вихователі і батьки сприймаються як експерти. Вихователі є експертами з питань освіти, а батьки дітей раннього віку – досвідчені експерти з питань власних дітей [25]. Отже, партнерство можливе лише за умови визнання та врахування повноважень і компетентності батьків.

Вихователі часто недооцінюють важливість інформації, яку батьки дітей раннього віку можуть розповісти їм про своїх дітей, тоді як, з іншого боку, вихователі, можуть розповісти батькам про

те, як їхня дитина навчається в умовах закладу дошкільної освіти, якими актуальними вміннями опановує саме зараз. Крім того, вихователі мають бути компетентними в створенні оптимального та заохочувального освітнього середовища, яке полегшує й заохочує дітей раннього віку. Погляди обох сторін партнерства, звичайно, можуть бути суб'єктивними через позицію, з якої вони вступають у стосунки. Батьки, як і слід очікувати, зазвичай займають позицію «адвокатів» своїх дітей [24]; вони емоційно та упереджено сприймають своїх дітей, часто завищують або через хвилювання занижують можливості своїх дітей. Як наслідок, батьки дітей раннього віку мають труднощі із прийняттям певних фактів про свою дитину. Вихователі також можуть мати упередженість в поглядах на дітей, оскільки вони є частиною системи, яка висуває власні вимоги та ціннісні критерії, які також можуть обмежувати уявлення вихователя про дитину і викликати стереотипне ставлення до конкретної дитини як «слухняної» чи «неслухняної». Якщо батькам дітей раннього віку та вихователям вдається встановити довірливе ставлення один до одного і бути відвертими один з одним, вони суттєво можуть зменшити вплив стереотипів, сприймати проблеми більш реалістичніше, що підвищує ефективність партнерства. Отже, існують дві крайнощі у відносинах між вихователями та батьками дітей раннього віку: з одного боку, існують відносини з необхідним підпорядкуванням однієї сторони – зазвичай батьків, але іноді і вихователів, а з іншого боку – партнерство.

Зазвичай вихователі мають добре вміють інформувати батьків та пояснювати тонкощі освітньої діяльності з дітьми раннього віку, але їхні вміння слухати не є досконалими. Цілоком ймовірно, що вони бачать себе більше в ролі оратора, передавача інформації та порад, а не в ролі слухача.

Опис дослідження. Дослідження мало на меті визначити в майбутніх вихователів стан сформованості мотиваційної складової партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку. В межах дослідження було залучено 162 здобувача вищої освіти перших та других років навчання спеціальності 012 «Дошкільна освіта», які територіально перебували в 17 містах з 5 областей України (Закарпатська, Луцька, Хмельницька, Вінницька та Київська області). Опитування здобувачів здійснювалось на добровільній основі. Здобувачів першого та другого курсів було залучено до опитування шляхом надходження особистих повідомлень на електронні скриньки із запрошенням долучитись до дослідження, аналогічні

запрошення розміщувались в соціальних мережах (інстаграм, телеграм, фейсбук).

Збір та обробка даних здійснювалась шляхом онлайн-опитування за допомогою гугл форм. Отримані дані групувались та систематизувались в загальну таблицю програми Excel, оброблялись, порівнювались, аналізувались та перевірялись шляхом ранжування. Так, визначення рівнів залученості вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку відбувалось за допомогою опитувальника «Партнерські відносини між вихователем та батьками: версія для вихователів» (автор Л. Ющик). Опитувальник «Партнерські відносини між вихователем та батьками існує в двох версіях: для вихователів та для батьків. Опитувальник складається з 40 запитань, з яких 5 запитань було орієнтовно на отримання від здобувачів інформації загально статистичного змісту та 35 тверджень безпосередньо відображали думку респондентів щодо партнерських відносин з батьками дітей раннього віку. Опитування було анонімним. Респондентам було надіслано покликання на гугл форму, у вступному тексті якої містилась інформація про мету дослідження та інструкцію до його проходження: «Будь ласка, уважно прочитайте твердження та з-поміж запропонованих варіантів відповідей, оберіть той варіант, який, на Вашу думку, підходить саме Вам». Здобувачам першого та другого курсів пропонувалось надати відповіді за скороченою версією шкали Лайкерта, де 1 – повністю незгоден; 2 – частково не згоден; 3 – частково згоден; 4 – повністю згоден. Результати опитування підраховувались шляхом переведення шкали Лайкерта в аналогічні бали з наступним визначенням загальної суми отриманих балів, де 1 бал – залученість майбутніх вихователів до партнерства з батьками є мінімальною; 2 бали – залученість майбутніх вихователів до партнерства з батьками

є нейтральною; 3 бали – залученість майбутніх вихователів до партнерства з батьками є вираженою; 4 бали – залученість майбутніх вихователів до партнерства з батьками є максимально вираженою. На основі робочих балів було виокремлено рівні залученості майбутніх вихователів до партнерства з батьками дітей раннього віку, де 1–35 балів (початковий рівень); 36–70 балів (середній рівень); 71–105 балів (достатній рівень); 106–140 балів (високий рівень). Далі пропонуємо ознайомитись з результатами дослідження рівнів прояву мотиваційної складової готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку (табл. 1).

Так, згідно з результатами діагностичного обстеження, максимальну кількість (високий рівень) балів отримало 10,72% здобувачів. Результати дослідження рівнів прояву показника «Залученість вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку» подано в рисунку 1.

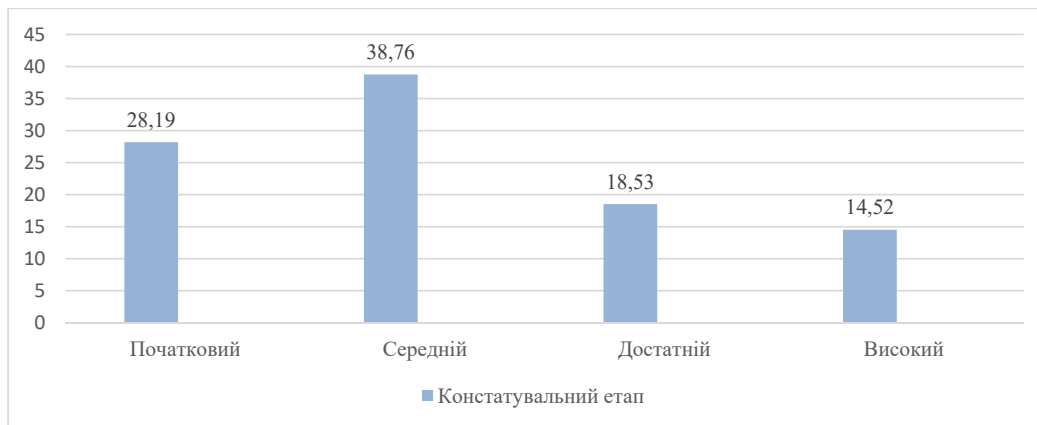
За показником «залученість вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку» достатнього рівня досягло 18,29% респондентів. На середньому рівні опинилось 36,51% майбутніх вихователів. На жаль 34,48% опитаних майбутніх вихователів не виказували залученість до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку.

Визначення здатності до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку відбувалось шляхом застосування опитувальника «Ставлення вихователів до партнерства з батьками» (автор Л. Ющик). Опитувальник складається з 20 запитань, з яких 5 запитань було орієнтовно на отримання від здобувачів інформації загально статистичного змісту та 15 тверджень безпосередньо відображали думку респондентів

Таблиця 1

Результати дослідження рівнів прояву мотиваційної складової готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку (констатувальний етап, у %)

Показники	Рівні сформованості (162 респонденти)							
	Початковий		Середній		Достатній		Високий	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Показник: «Залученість вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку»								
Опитувальник «Партнерські відносини між вихователем та батьками: версія для вихователів»		34,48		36,51		18,29		10,72
Показник: «Здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку»								
Опитувальник «Ставлення вихователів до партнерства з батьками дітей раннього віку»		28,19		38,76		18,53		14,52

Рис. 1. Результати дослідження рівнів прояву показника «Залученість вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку» (констатувальний етап, у %)

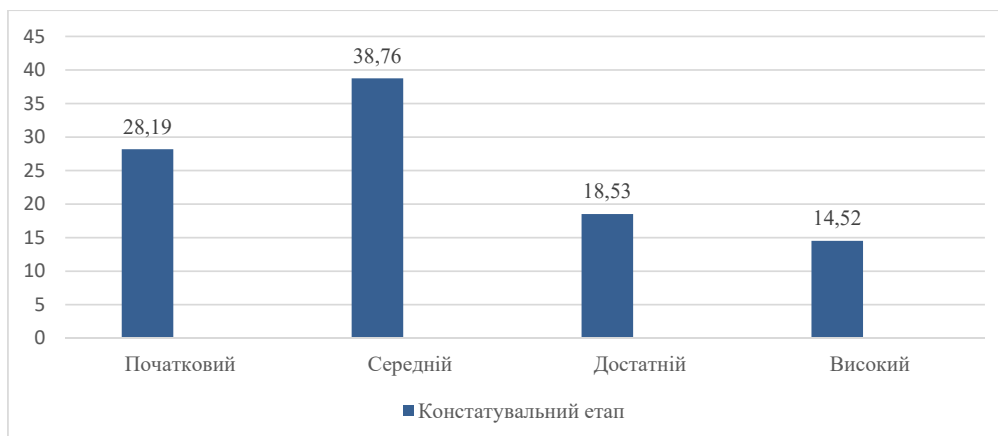
щодо ставлення вихователів партнерських відносин з батьками дітей раннього віку. Опитування було анонімним. Респондентам було надіслано покликання на гугл форму, у вступному тексті якої містилась інформація про мету дослідження та інструкцію до його проходження: «Будь ласка, уважно прочитайте твердження та з-поміж запропонованих варіантів відповідей, оберіть той варіант, який, на Вашу думку, підходить саме Вам». Здобувачам першого та другого курсів пропонувалось надати відповіді за скороченою версією шкали Лайкерта, де 1 – повністю незгоден; 2 – частково не згоден; 3 – частково згоден; 4 – повністю згоден.

Результати опитування аналогічно підраховувались шляхом переведення шкали Лайкерта в аналогічні бали з наступним визначенням загальної суми отриманих балів, де 1 бал – мінімальна здатність майбутніх вихователів до ініціативності у встановленні контактів з батьками дітей раннього віку; 2 бали – допустима здатність майбутніх вихователів до ініціативності у встановленні контактів з батьками дітей раннього віку; 3 бали – нейтральна здатність майбутніх вихователів до ініціативності у встановленні контактів з батьками дітей раннього віку; 4 бали – максимальна здатність майбутніх вихователів до ініціативності у встановленні контактів з батьками дітей раннього віку. На основі робочих балів було виокремлено рівні ставлення майбутніх вихователів до партнерства з батьками дітей раннього віку, де 1–15 балів (початковий рівень); 16–30 балів (середній рівень); 31–45 балів (достатній рівень); 46–60 балів (високий рівень). Результатами дослідження рівнів прояву здатності до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку подано в таблиці 1.

Так, результати діагностичного обстеження показника «Здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку» засвідчують, що високий рівень здатності до ініціативності у встановленні контакту з батьками продемонструвало 14,52% респондентів. Результати дослідження рівнів прояву показника «Здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку» подано в рисунку 2.

Достатнього рівня здатності до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку досягло 18,53% здобувачів вищої освіти. Згідно з отриманими даними, 38,76% майбутніх вихователів продемонстрували здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку відповідно до середнього рівня. Результати діагностичного обстеження відповідно до початкового рівня здатності до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку продемонструвало 28,19% осіб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Складовою готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку є мотиваційний критерій. Складовими мотиваційного критерію готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку: «залученість вихователів до встановлення партнерства з батьками дітей раннього віку» та «здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку». Розроблені діагностичні опитувальники дали змогу отримати результати на констатувальному етапі дослідження мотиваційної складової готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку. Вбачаємо, що отримані результати потребують більш

Рис. 2. Результати дослідження рівнів прояву показника «Здатність до ініціативності у встановленні контакту з батьками дітей раннього віку» (констатувальний етап, у %)

поглибленого аналізу та порівняння з іншими виокремленими критеріями та показниками готовності майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці системи підготовки майбутніх вихователів до партнерської взаємодії з батьками дітей раннього віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабюк С. М. Педагогічні умови фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу та сім'ї: автореф. дис. к.пед.н.: спец. 13.00.08 – Дошкільна педагогіка. Інститут проблем виховання НАПН України. 2011. 26 с.
2. Борин Г. В. Організаційно – педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів для роботи з батьками дітей раннього віку: автореф. дис. к.пед.н.: спец. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти. Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. 2009. 31 с.
3. Вахняк Н. В. Формування культури батьківства у взаємодії дошкільного закладу з молодими сім'ями: автореф. дис. канд.пед.наук: спец. 13.00.08 – Дошкільна педагогіка. Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2021. 34 с.
4. Врочинська Л. Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: автореф. дис. к.пед.н.: спец. 13.00.08 – Дошкільна педагогіка. Рівненський державний гуманітарний університет. 2009. 28 с.
5. Деснова І. С. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу: автореф. дис. к.пед.н.: спец. 13.00.08 – Дошкільна педагогіка. Кримський гуманітарний університет. 2011. 28 с.
6. Добош О. М. Педагогічна просвіта батьків у полікультурному середовищі Закарпаття (остання чверть ХХ століття): автореф. дис. к.пед.н.: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки. Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. 2008. 24 с.
7. Залізник А. М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. к.пед.н.: спец. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти. Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини. 2009. 27 с.
8. Макаренко І. В. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами: автореф. дис. к.пед.н.: спец. 13.00.05 – Соціальна педагогіка. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. 2009. 29 с.
9. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»» (від 19 жовтня 2021 року) № 755-21. Київ: file:///C:/Users/user/Downloads/61727cd c64def816302302.pdf
10. Незамай М. І. Формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб.: автореф. дис. доктор філософії: спец. 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями). ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ, 2021. 34 с.
11. Реброва О. Психологічний супровід батьків дітей раннього віку з особливими освітніми потребами: автореф. дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.08 – Спеціальна психологія. Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України імені Миколи Ярмаченка. Київ, 2023. 31 с.

12. Семенова Н. І. Формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: автореф. дис. к.пед.н: спец. 13.00.08 – Дошкільна педагогіка. Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2012. 28 с.
13. Феднова І. М. Розвиток готовності вихователів до просвітницько-консультативної діяльності з батьками у системі методичної роботи закладу дошкільної освіти: Доктор філософії: спец. 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями). Університет Альфреда Нобеля. Дніпро. 2021. 32 с.
14. Barton A. C., Drake C., Perez J. G., St-Louis K., & George M. (2004). Ecologies of parental engagement in urban education. *Educational Researcher*, 33(4), 3–12. <https://doi.org/10.3102/0013189X033004003>
15. Baum A. C., McMurray-Schwarz P. (2004). Preservice teachers' beliefs about family involvement: Implications for teacher education. *Early Childhood Education Journal*, 32(1), 57–61. <https://doi.org/10.1023/B:ECEJ.0000039645.97144.02>.
16. Cottle M., Alexander E. (2013). Parent partnership and «quality» early years services: Practitioners' perspectives. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(5), 637–659. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2013.788314>
17. Daniel G. (2015). Patterns of parent involvement: A longitudinal analysis of family-school partnerships in the early years of school in Australia. *Australasian Journal of Early Childhood.*, 40(1), 119–128. <https://doi.org/10.1177/183693911504000115>
18. Davis H., Day C., & Bidmead C. (2002). Working in partnership with parents: The parent adviser model. The Psychological Corporation
19. Dunst C. J., & Dempsey I. (2007). Family-professional partnerships and parenting competence, confidence, and enjoyment. *International Journal of Disability, Development and Education*, 54(3), 305–318. <https://doi.org/10.1080/10349120701488772>
20. Esler A. N., Godber Y., & Christenson S. L. (2002). Best practices in supporting home-school collaboration. In A. Thomas, & J. Grimes (Eds.), *Best practices in school psychology IV* (pp. 389-411). Bethesda
21. Evangelou M., Sylva K., Kyriacou M., Wild M., & Glenny G. (2009). Early years learning and development: Literature review. Research Report No. DCSF-RR176. Department for Children, Schools and Families. Retrieved October 29, 2019, from <https://dera.ioe.ac.uk/11382/2/DCSF-RR176.pdf>
22. Goodall J., & Montgomery C. (2014). Parental involvement to parental engagement: A continuum. *Educational Review*, 66(4), 399–410. <https://doi.org/10.1080/00131911.2013.781576>.
23. Hadley F., & Rouse, E. (2021). Educator partnerships with parents and families with a focus on the early years. In A. Hynds (Ed.), *Oxford bibliographies: education* Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/OBO/9780199756810-0272>
24. Hodge C., & Runswick-Cole K. (2008). Problematising parent-professional partnerships in education. *Disability & Society*, 23(6), 637–647.
25. Hornby G. (2000). *Improving Parental Involvement*. London and New York: Cassell.
26. Jaques D. (2000). *Learning in groups*. London: Kagan Page.
27. Kambouri M., Wilson T., Pieridou M., Flannery Quinn S., Liu J. Making Partnerships Work: Proposing a Model to Support Parent Practitioner Partnerships in the Early Years. *Early Childhood Education Journal*. 2022. № 50. P. 639–661 <https://doi.org/10.1007/s10643-021-01181-6>
28. Lareau A., Adia-Evans S., & Yee A. (2016). The rules of the game and the uncertain transmission of advantage: Middle-class parents' search for an urban kindergarten. *Sociology of Education*, 89(4), 279–299. <https://doi.org/10.1177/0038040716669568>.
29. Marzec B. Cooperation with Parents as an Aspect of the Teacher's Skills and Tools. *Pedagogical Contexts* 2020, No. 2(15) pp. 137–152 <https://doi.org/10.19265/kp.2020.2.15.274>
30. Melhuish E. C., Phan M. B., Sylva K., Sammons P., Siraj-Blatchford I., Taggart B. (2008). Effects of the home learning environment and preschool center experience upon literacy and numeracy development in early primary school. *Journal of Social Issues*, 64(1), 95–114. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2008.00550.x>
31. Murray M. M., & Mereoiu M. M. (2015). Teacher-parent partnership: An authentic teacher education model to improve student outcomes. *Journal of Further and Higher Education*, 40(2), 1–17. <https://doi.org/10.1080/0309877X.2014.971108>.
32. Pieridou, M., & Phtiaka, H. (2011). Professionals and parents of children with disabilities in primary schools in Cyprus: Cooperation or conspiracy? Proceedings of the Hellenic Education Society Conference. Education of children with special needs: A challenge for school and society, Thessaloniki: University of Macedonia. Palaiologou, Ioanna & Male, Trevor. Partnerships with parents. https://www.researchgate.net/publication/318457130_Partnerships_with_parents
33. Rouse E. (2012). Partnerships in early childhood education and care: Empowering parents or empowering practitioners. *Global Studies of Childhood*, 2(1), 14–25. <https://doi.org/10.2304/gsch.2012.2.1.14>

-
34. See B. H., & Gorard S. (2013). Do parental involvement interventions increase attainment? A review of the evidence. Nufeld Foundation. https://www.nufeldfoundation.org/sites/default/files/fles/ Do_parental_involvement_interventions_increase_attainment1.pdf
  35. Sylva K., Melhuish E., Sammons P., Siraj-Blatchford I., & Taggart B. (2004). The effective provision of pre-school education (EPPE) project technical paper 12: The Final Report-Effective Pre-School Education. The Institute of Education University of London. Retrieved October 29, 2019, from <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10005308/1/EPPE12Sylva2004Effective.pdf>
  36. Ware L. P. (1999). My kid and kids kinda like him. In K. Ballard (Ed.), *Inclusive education: International voices on disability and justice*. (pp. 54–77). Falmer Press
  37. Wilson T. (2015). *Working with parents, carers and families in the early years: The essential guide*. Routledge
  38. Wheeler H., & Connor, J. (2009). *Parents, early years and learning: Parents as partners in the early years foundation stage: Principles into practice*. National Children's Bureau
  39. Zoniou-Sideri A., & Nteropoulou-Nterou E. (2008). Cooperation between school and family: Analysis of the experience of disabled children's parents, in Phtiaka, H. (Eds.). *Drop by for a coffee. Schoolhome relationships at the edge of diversity*, pp. 69-86, Athens: Taxideutis.

Федорович Анна Василівна,

ORCID ID: 0000-0001-6289-5039

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Берега Світлана Богданівна,

ORCID ID: 0000-0003-2454-0709

викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ

BASIC MEANS OF EDUCATIONAL ACTIVITY IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

Стаття присвячена проблемі організації освітнього процесу у пенітенціарних закладах та використанню виховних засобів впливу на засуджених під час перебування в них.

Наголошено, що освітній процес у пенітенціарній системі стосується не лише можливості отримання фаху через організоване професійне навчання, але й використання засобів виховання, що сприяють виправленню особистості. Мова йде про освітньо-виховну спрямованість більшості заходів та видів діяльності, до яких залучаються засуджені, а також середовища (атмосфери) перебування у місцях позбавлення волі.

Підкреслено, що основними засобами освітньої діяльності з ув'язненими є: режим відбування покарання (порядок, умови, устрій життя, нагляд, безпека, правила взаємодії та поведінки з адміністрацією, персоналом, між собою тощо); праця (залучення до трудової діяльності, виконання обов'язків); навчання (отримання загальної середньої чи професійної освіти); соціально-виховна робота (гуртки, проведення дозвілля, спорт тощо); зв'язок з громадськістю (благодійність, волонтерство, релігійні заходи, соціальні проекти та ін.). Усі вони стосуються різних видів активності засуджених і передбачають їхню підготовку до успішної ресоціалізації.

Доведено, що високий рівень комунікативної культури працівників в'язниці є необхідною передумовою успішного перевиховання засуджених, оскільки дає змогу налагодити взаємини, підібрати (індивідуалізувати, диференціювати) способи дій для їхнього виправлення, запропонувати поради, допомоги, досягти згоди, знайти спільні інтереси, виробити соціально-етичні правила. Спілкування спонукає до внутрішніх душевних перетворень, вироблення активної життєвої позиції, бажання стати відповідальним за власну долю. Взаємодія з авторитетними, морально стійкими людьми дає змогу розширити знання, наслідувати їхній досвід, розкрити власні можливості, співпрацювати, визначити свої цілі, набути впевненості, утвердити необхідні соціальні цінності та навички.

Ключові слова: освіта у пенітенціарних закладах, засоби освітньої діяльності з ув'язненими, підготовка засуджених до ресоціалізації.

The article is devoted to the problem of organizing the educational process in penitentiary institutions and the use of educational means of influence on convicts during their stay in them.

It is emphasized that the educational process in the penitentiary system concerns not only the possibility of obtaining a profession through organized vocational training, but also the use of educational means that contribute to the correction of the individual. This refers to the educational and upbringing orientation of most events and activities in which convicts are involved, as well as the environment (atmosphere) of stay in places of detention.

It is emphasized that the main means of educational activities with prisoners are: the regime of serving a sentence (order, conditions, way of life, supervision, security, rules of interaction and behavior with the administration, staff, each other, etc.); work (involvement in labor activity, performance of duties); education (obtaining general secondary or vocational education); social and educational work (clubs, leisure activities, sports, etc.); public relations (charity, volunteering, religious events, social projects, etc.). All of them relate to different types of activity of convicts and involve their preparation for successful resocialization.

It is proved that a high level of communication culture of prison staff is a prerequisite for the successful re-education of prisoners, as it allows them to establish relationships, select (individualize, differentiate) ways of acting to correct them, offer advice, help, reach agreement, find common interests, and develop social and ethical rules. Communication encourages inner spiritual transformations, the development of an active life position, and the desire

to become responsible for one's own destiny. Interaction with reputable, morally stable people allows you to expand your knowledge, learn from their experience, discover your own capabilities, cooperate, define your goals, gain confidence, and establish the necessary social values and skills.

Key words: education in penitentiary institutions, means of educational activities with prisoners, preparation of prisoners for resocialization.

Постановка проблеми. Сучасне демократичне суспільство гарантує усім громадянам права і свободи, рівність перед законом та зорієнтоване на відкритість, толерантність, гуманізм до кожної людини. Однією з важливих можливостей особистості – є право на освіту, визнане Конституцією України та міжнародними документами. Воно означає «отримання освіти без дискримінації» й повною мірою стосується осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі. У пенітенціарній системі можуть простежуватися проблеми пов'язані зі слабким фінансуванням, недосконалістю механізму отримання та обмеженістю доступу до освітніх ресурсів, низьким рівнем освітніх стандартів, відсутністю адаптованих професійних програм підготовки для засуджених та ін., що актуалізує питання організації освітньої діяльності у ній.

Варто пам'ятати, що освіта є ефективним засобом відновлення та реабілітації осіб, що вчинили злочин. Через неї реалізується перевиховання, підготовка до повернення в соціум. Тому увага педагогічної науки має зосереджуватися на пошуку покращення шляхів та засобів надання освітніх послуг, спрямованих на забезпечення навчання та перевиховання засуджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань ресоціалізації, соціальної адаптації, перевиховання правопорушників займається пенітенціарна педагогіка [5]. Напрями її дослідження постійно розширюються, торкаючись організації виховання правосвідомості, психолого-педагогічної підтримки засуджених, профілактики правопорушень серед населення (А. Бабич, Н. Головка, О. Діденко, В. Оржеховська, С. Тарарухін, Н. Фоменко, М. Скрипник, О. Фатхутдінова [3] та ін.), перевиховання та освіта неповнолітніх злочинців (П. Вівчар, Л. Клевака, В. Кривуша, Т. Шанкова, О. Шевченко [4] та ін.) тощо. Попри це важливою залишається проблема пошуку освітніх та виховних ресурсів у пенітенціарних закладах задля їхнього вдосконалення.

Мета статі: проаналізувати вплив різних видів освітньої діяльності на виховання засуджених у пенітенціарних закладах.

Виклад основного матеріалу. Процес виправлення засуджених у пенітенціарних закладах ґрунтується на застосуванні загальноприйнятих у педагогіці принципів, форм та методів навчання

та виховання. Він визначається з однієї сторони системою відомих підходів, інструментів та засобів освітньої діяльності, а з іншої – врахуванням специфіки моральних впливів на ув'язнених та передбаченням можливостей для їхньої ресоціалізації. Обмеженість соціальних зв'язків призводить до реальних особистісних втрат та деформацій, що зумовлює необхідність застосування унікальних «механізмів» для набуття ув'язненими потрібних навичок життя у соціумі, формування прийнятних способів поведінки та готовності бути законослухняними громадянами у майбутньому.

У своєму дослідженні розглядатимемо освітній процес у пенітенціарній системі у широкому розумінні. Вважатимемо, що він стосується не лише можливості отримання фаху через організоване професійне навчання, але й використання засобів виховання, що сприяють виправленню особистості. Мова йде про освітньо-виховну спрямованість більшості заходів та видів діяльності до яких залучаються засуджені, а також середовища (атмосфери) перебування у місцях позбавлення волі [1], [3].

Виховання та перевиховання ув'язнених має свою специфіку, адже реалізується в умовах відокремлення від соціуму, регламентації кримінально-виконавчого законодавства, чітких та жорстких правових вимог та обмежень, правил режиму відбування покарання. Крім того, «вихованці» часто мають відхилення морально-правової свідомості, виражені психічні стани, особливості світогляду та різний ступінь соціальної небезпеки. Тому будь які дії з боку персоналу можуть ними не сприйматися або ж відчуватися як примусові [3].

Основними виховними засобами, що спонукають засуджених до виправлення є: режим відбування покарання (порядок, умови, устрій життя, нагляд, безпека, правила взаємодії та поведінки з адміністрацією, персоналом, між собою тощо); праця (залучення до трудової діяльності, виконання обов'язків); навчання (отримання загальної середньої чи професійної освіти); соціально-виховна робота (гуртки, проведення дозвілля, спорт тощо); зв'язок з громадськістю (благодійність, волонтерство, релігійні заходи, соціальні проекти та ін.) [3]. Як бачимо, усі вони стосуються різних видів активності ув'язнених і передбачають їхню безпосередню участь у них та нагромадження певних здобутків.

Найперше, зупинимося на важливості праці, головна функція якої, на думку О. Вишне-вського, стати «джерелом внутрішньої, духовної, животворчої сили, джерелом гідності, морально-сті і щастя» [1, с. 500]. Трудова діяльність – особливий засіб впливу на особистість, оскільки працюючи, вона має змогу набути соціально адекватних якостей та «відновити» втрачені характеристики працьовитості, старанності, дисциплінованості, поваги до себе та інших, правослухняної поведінки. Вона «дає» нагромадження та певну фінансову незалежність (економічну вигоду), а також забезпечує господарські потреби пенітенціарного закладу. Водночас є засобом навчання трудових навичок, збільшує можливості комунікації з іншими (співпраця, вирішення конфліктів, взаємодопомога, взаєморозуміння), сприяє формуванню позитивних моральних якостей (відповідальності, сумлінності, організованості). Тобто праця – надзвичайний мотиватор, засіб самореалізації та самоутвердження. Увага до її організації та залученість до неї – обов'язковий елемент пенітенціарної системи. Власне трудова (професійна) діяльність у майстернях (швейній, столярній, слюсарній, токарній, ремонтній, обслуговування електроприладів та ін.), «зовнішніх роботах» уможлиблює вдосконалення професійних навичок засуджених, допомагає визначитися зі своїми здібностями та бажаннями, а також розширити власні межі. Дізнаючись про свої потреби, ув'язнені мають змогу покращити трудові та фахові вміння та навички, удосконалитися, здобути освіту.

Очевидно, що такі перспективи підтримуються функціонуванням загальноосвітнього та професійного навчання у межах закладів позбавлення волі. Отримання освіти (рівня кваліфікації) є ще одним потужним фактором успішної ресоціалізації. При цьому безпосередня участь в освітньому процесі дає змогу підвищити не лише необхідні для певної професії навички, а спричинює підвищення культурного рівня ув'язнених, формування у них почуття гідності та поваги. Адже під впливом навчання відбувається виховання та розвиток людини. Вона не лише розширює світогляд, пізнає глибше особливості функціонування природи та соціуму, а й виправляється, набуває нових звичок, позитивних якостей, утверджує переконання, вчиться долати перешкоди. Обдумуючи різні ідеї, погляди, точки зору, формуються власні цінності та переконання, своєрідні відносини з довкіллям. Очевидно, що рівень освіченості засуджених прямо впливає на виконання обов'язків, поведінку, ставлення до роботи [4].

У сучасних пенітенціарних закладах розвинутою є загальна і професійна освіта, котра підтримується нормативними документами, має свою структуру, матеріально-технічну базу для підготовки засуджених. Безпосередньо на території може бути організоване виробництво для набуття практики, професійного зростання, надання роботи. Крім того, наявність відповідної підготовки та диплома відкриває можливості для отримання вищої освіти у майбутньому. Сьогодні можливості навчання збільшуються та завбачують додаткове проходження курсів, тренінгів, участі у різних видах освітньої діяльності [5, с. 156].

Розуміємо, що в пенітенціарній системі навчання та праця тісно пов'язані та мають виховний вплив на ув'язнених, їхній соціальний розвиток, прояви емпатії та порозуміння. Відомим є, хоч і умовний, але функціональний поділ праці на фізичну та інтелектуальну. Це ще раз доводить, що окремо такі види діяльності не існують. Щоб працювати фізично, необхідно володіти певними знаннями та можливостями, і навпаки – інтелектуальна праця потребує додаткових фізичних зусиль. Загалом, і навчання, і праця вимагають чітких кроків, терпеливості, самодисципліни, організованості, що позитивно впливає на становлення характеру та вдосконалення необхідних навичок життя в соціумі. Обидва засоби уможлиблюють виявлення свого потенціалу, зацікавленості у подальшому розвитку, що є надійною основою вдалої соціальної реінтеграції після звільнення.

Ще одним важливим аспектом виправлення є дозвілєва діяльність, котра завбачує належні умови відпочинку, можливість участі у гуртках, організацію центрів культурного розвитку та бібліотек, час на хобі чи захоплення. Для цього можуть організовуватися й окремі спортивні секції. Йдеться про корисне проведення часу, зайнятість [3].

До прикладу, бібліотеки можуть мати різні ресурси (журнали, книги, аудіо книги, підручники, освітні матеріали) навчального, розважального контенту та різної тематики (духовної, релігійної, психологічної, щодо здорового способу життя, саморозвитку, критичного мислення та ін.). У них ув'язнені здобувають нові знання та навички, проводять час з користю. Доцільним у бібліотеках, вважаємо, обмежений доступ до Інтернету чи інших інформаційних ресурсів, з метою навчальних цілей, що розширить можливості для освітньої діяльності.

Вагоме місце серед засобів дозвілєвої діяльності займають спортивні ігри (теніс, біг, футбол,

баскетбол, ходьба, шахи, йога та ін.). Їхня організація забезпечує фізичне, інтелектуальне, психологічне здоров'я засуджених. Через участь у спортивній діяльності підтримується дисципліна, порядок, а також завбачається зміна різних видів активності, релаксація, емоційне благополуччя, самодисципліна.

Важливим засобом підтримки та перевиховання ув'язнених є релігійна діяльність, можливість спілкування з душпастирами із зовнішнього світу. Етичні та духовні способи впливу мають неабияке освітньо-виховне значення, спрямовані на реалізацію громадських, соціальних проєктів. «Патронат» церкви передбачає проведення служб, молитов, біблійних занять; організацію релігійних та державних свят; освітню та просвітницьку діяльність, навчання, тренінги, біблійні студії; психологічну підтримку; допомогу під час переходу до життя в соціумі (пошук роботи, житла); матеріальне сприяння (харчування, одяг, гігієнічні засоби, лікарські препарати, книги) та покращення умов перебування засуджених тощо [2].

Священик є носієм сили та впевненості. У сучасних пенітенціарних закладах він здійснює діяльність у спеціальних приміщеннях (капличках, кімнатах). Також він відвідує в'язнів, розмовляє з ними на духовні та моральні теми, може викладати у тюремній школі, задовольняє потреби супроводу, підтримки та опіки, індивідуального консультування (порад), залучає до добровільної діяльності, є посередником у конфліктних ситуаціях. Розширення досвіду морального виховання, духовного розвитку, служіння, допомоги, взаємодії слугує формуванню особистості, покращенню соціальних навичок, проявам милосердя, розуміння, співчуття, стає опорою у складних життєвих обставинах, «утворює» надійний фундамент ресоціалізації та відновлення засуджених.

Місія капелана зводиться не лише до підтримки ув'язнених, а й передбачає допомогу персоналу в'язниці у формі консультування щодо подолання стресу, втоми, труднощів, конфліктів, етичної підтримки, розв'язання моральних проблем та завдань, сприяння налагодженню міжособистісних навичок взаємодії та порозуміння. Адже педагогічні працівники здійснюють свої обов'язки і функції в обмежених та складних умовах, закритому просторі, що спричиняє емоційно-психологічне напруження. Вони повинні поєднувати різноманітні освітньо-виховні впливи з обмежувальними вимогами режиму, здійснювати стримуючі, профілактичні, корекційні заходи. Своєю чергою, це ставить перед ними підвищені вимоги

щодо їхньої кваліфікації та професійної компетентності.

На нашу думку, особливим засобом покращення навчання та виховання ув'язнених у цьому контексті є спілкування з педагогічним (корекційним) персоналом та адміністрацією, позаяк довіра до них визначає успішність цього процесу. Комунікація стимулює, заспокоює, підносить, спонукає «розкрити душу», стати кращим. Тому працівники пенітенціарного закладу повинні надихати своїм зовнішнім виглядом, впевненістю, моральною стійкістю, можливістю надати психологічну, моральну, правову допомогу, рекомендації, знайти індивідуальний підхід до засудженого. Для цього необхідними є навички взаємодії, спілкування, що передбачають авторитет, упевненість, силу, тактовність, оптимізм, доброзичливість, віру, зацікавленість, уважність, чуйність та ін. Навпаки, грубість, неввічливість, зневага, поспіх, неухважність, байдужість, зловтіха погіршують освітньо-виховні впливи.

Власне високий рівень комунікативної культури працівників в'язниці є необхідною передумовою успішного перевиховання, оскільки дає змогу налагодити взаємини, підібрати (індивідуалізувати, диференціювати) способи дій для виправлення засуджених, запропонувати поради, допомоги, досягти згоди, знайти спільні інтереси, виробити соціально-етичні правила. Спілкування спонукає до внутрішніх душевних перетворень, вироблення активної життєвої позиції, бажання стати відповідальним за власну долю.

Таким чином, можна вплинути на самовиховання засуджених, їхню самоучасть у відновленні та підготовці до повернення в суспільство. Тоді вони зможуть будувати плани, використовувати час у в'язниці корисно (отримання освіти, читання книг, фізична активність, участь у групах самодопомоги, добровільних справах тощо).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, виховання, перевиховання, ресоціалізація засуджених здійснюється через використання різноманітних освітніх способів та інструментів. Особливе місце відводимо таким засобам, як праця, навчання, спілкування. Вони поєднуються між собою та стосуються можливості отримання загальної чи професійної освіти, працевлаштування. Не менш важливими є дозвілєва та релігійна діяльність у пенітенціарних закладах.

Названі види активності обов'язково повинні супроводжуватися не лише професійним, а й особистісним спілкуванням з педагогічними

працівниками та капеланом в'язниці. Взаємодія з авторитетними, морально стійкими людьми дає змогу розширити знання, наслідувати їхній досвід, розкрити власні можливості, співпрацювати, визначити свої цілі, набути впевненості, утвердити необхідні соціальні цінності та навички. Це стане надійною основою підготовки засуджених до суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник. Дрогобич: Коло, 2003. 528 с.
2. Проскура В. Роль церкви у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Український соціум*. 2015. № 2. С. 17–25.
3. Фоменко Н.А., Скрипник М.І., Фатхутдінова О.В. Правова педагогіка: навч. посіб. Херсон: Олді+, 2020. 326 с.
4. Шевченко О. Взаємодія пенітенціарної, освітньої та державно-правової систем з питань, що стосуються забезпечення права на здобуття освіти засудженими до позбавлення волі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 2. Том 3. С. 33–35.
5. Ягунов Д. Пенітенціарна реформа як загроза правам людини. *Право України*. 2017. № 4. С. 154–160.

Хома Ольга Михайлівна,
ORCID ID: 0000-0002-0778-1431
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

FORMATION OF THE CULTURE OF WRITTEN COMMUNICATION AMONG YOUNGER SCHOOLCHILDREN

У статті зацентовано увагу на формуванні культури писемного мовлення, що є сьогодні актуальною проблемою. Однією із ключових компетентностей законодавством України визначено здатність особистості володіти державною мовою. Проаналізовано підходи учених до формулювання поняття «культура мовлення», охарактеризовано окремі порушення писемного мовлення молодших школярів.

Метою статті є окреслення шляхів формування культури писемного мовлення на уроках української мови в учнів початкової школи. Професійний досвід автора, спостереження за діяльністю учителів дали можливість виокремити такі напрями роботи: засвоєння графічної системи української мови на адаптаційно-ігровому етапі (1–2 класи); формування орфографічної, пунктуаційної компетентностей; визначення системи вправ та завдань, спрямованих на оволодіння писемним мовленням упродовж усього курсу «Українська мова та читання».

Найбільше помилок у молодших школярів спостерігається під впливом специфіки усного українського мовлення (орфоєпії), несформованих правописних умінь. Важливими методичними умовами розвитку культури писемного мовлення визначено: забезпечення взаємозв'язку фонетичної, графічної, граматичної систем української мови й основ орфографії, системна цілеспрямована робота над формуванням практичних умінь.

Підкреслено, що формування правописної навички є довготривалим процесом й проходить кілька етапів: розвиток фонетико-графічних умінь, оволодіння графічною системою української мови (1 клас), засвоєння правила й розпізнавання орфограми, уміння його застосувати й переносити на інші подібні приклади, автоматизація набутих навичок. Пріоритетне значення надається застосуванню системи тренувальних вправ та завдань (списування, навчальні диктанти, орфографічний аналіз, робота із словниками).

На думку автора, успішному засвоєнню правил орфографії сприяють такі методи: традиційні – пояснювально-ілюстративний, евристична бесіда, індукція, дедукція, практичних вправ та інші; інноваційні – дослідження, спостереження над мовним явищем, кубування, «мікрофон», складання інтелект-карти, алгоритмізації та інші. 3-поміж прийомів доречними є: імітація, показ артикуляції, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Ураховуючи Концепцію Нової української школи щодо наскрізного виховання школярів, сфокусована увага на формуванні мовленнєвої текстової компетентності. На конкретному прикладі показано комплексну роботу над текстом.

Ключові слова: початкова школа, українська мова, писемне мовлення, методи й прийоми, орфографічна компетентність.

The article focuses attention on the formation of the culture of written communication, which is a topical issue nowadays. One of the key competences defined by the legislation of Ukraine is the ability of an individual to master the state language. The approaches of scientists to the formulation of the concept of «speech culture» were analyzed, and certain disorders of the written speech of younger schoolchildren were characterized.

The purpose of the article is to outline the ways of forming the culture of written communication in Ukrainian language lessons for primary school students. The professional experience of the author, observation of the activities of teachers made it possible to single out the following areas of work: mastering the graphic system of the Ukrainian language at the adaptation-game stage (grades 1–2); formation of spelling and punctuation skills; definition of a system of exercises and tasks aimed at mastering written communication throughout the course «Ukrainian language and reading».

The majority of errors made by younger schoolchildren are observed under the influence of the specifics of oral Ukrainian speech (orphoepy), unformed spelling skills.

It is emphasized that the formation of spelling skills is a long-term process and goes through several stages: the development of phonetic and graphic skills, mastering the graphic system of the Ukrainian language (1st grade), mastering the rules and recognition of spelling, the ability to apply it and transfer it to other similar examples, automation of acquired skills. Priority is given to the application of a system of training exercises and tasks (writing down, educational dictations, orthographic analysis, work with dictionaries).

According to the author, the following methods contribute to the successful learning of spelling rules: traditional: explanatory and illustrative, heuristic conversation, induction, deduction, practical exercises and others; innovative: research, observation of the language phenomenon, cubing, «microphone», making an intelligence map, algorithmization and others. Among the methods appropriate are: imitation, demonstration of articulation, analysis, synthesis, comparison, generalization.

Taking into account the concept of the New Ukrainian School regarding the comprehensive education of school-children, attention is focused on the formation of speech and text competence. A specific example shows complex work on the text.

Key words: primary school, Ukrainian language, written communication, methods and techniques, spelling competence.

Постановка проблеми. Закон України «Про освіту» передбачає формування ключових компетентностей (Розділ 2 стаття 12) [2]. З-поміж них вкрай важливе значення має «вільне володіння державною мовою», що дає можливість оволодіти усіма іншими компетентностями. Усне й писемне мовлення як взаємопов'язані форми мовленнєвої діяльності забезпечують формування комунікативної компетентності. Державний стандарт початкової освіти мовно-літературної освітньої галузі, типові освітні програми спрямовані на розвиток мовленнєвої особистості, яка здатна соціалізуватися у суспільному житті та володіти культурою усного й писемного мовлення.

У фокусі нашого дослідження проблема розвитку культури писемного мовлення. Актуальність вивчення зумовлюється роллю української мови у розвитку української національної ідентичності, відповідно й сучасними підходами до навчання її у початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання наукової літератури засвідчує, що ця проблема вивчається низкою науковців (Н. Бабич, Д. Ганич, А. Коваль, М. Пентилюк та інші). У рамках початкової освіти методика оволодіння українською мовою розкривається у наукових працях Т. Білявської, М. Вашуленка, О. Вашуленко, Т. Котик, К. Пономарьової та інших. Поняття «культура мовлення» трактується, як дотримання літературних норм вимови, наголошення, слововживання, побудови словосполучень, речень, текстів; нормативність усної й писемної мови, що виражається в її правильності, точності, ясності, чистоті, логічності, доречності, виразності, а також у різноманітності граматичних конструкцій, багатстві словника, дотриманні в писемному мовленні орфографічних і пунктуаційних норм [3, с. 18]. За словами С. Шевчук, І. Клименко культура мови кодифікує норми, стандарти репрезентації мовної системи. Вона не лише утверджує норми літературної мови, а й пропагує їх, забезпечуючи стабільність і рівновагу мови. ... Культура мовлення – невід'ємна складова загальної культури особистості [7, с. 67–68].

Окрема частина учнів початкової школи мають порушення звукового аспекту мови, недостатньо у них сформовані фонетико-фонематичні уміння, що впливає на культуру писемного мовлення. Л. Руденко досліджує порушення писемного мовлення молодших школярів, зокрема дисграфії, з погляду логопедії [5].

Сучасними лінгводидактами розроблена методика роботи на уроках української мови з проблеми розвитку культури усного й писемного мовлення. М. Вашуленко у навчально-методичному посібнику [1] розкрив особливості методики навчання інтегрованого курсу «Українська мова» (1–2 класи) на засадах компетентнісного підходу з урахуванням вимог Нової української школи. Науковець підкреслює, що навчання молодших школярів/школярок української мови в наш час набуває особливої значущості. Нині вчительство має піклуватися про чистоту, виразність, багатство мовлення своїх вихованців, прищеплювати їм любов до української мови, необхідність і бажання спілкуватися нею не тільки в навчальній діяльності на уроках, а й у повсякденному житті, формуючи таким чином ключову комунікативну компетентність [1, с. 4–5].

Мета статті: розкрити шляхи формування культури писемного мовлення на уроках української мови в учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Професійний досвід автора статті, спостереження за діяльністю учителів початкової школи дали можливість виокремити напрями формування культури писемного мовлення на уроках української мови у початковій школі:

- 1) оволодіння графічною системою української мови на адаптаційно-ігровому етапі (1–2 класи);
- 2) формування орфографічної, пунктуаційної компетентностей;
- 3) визначення системи вправ та завдань, спрямованих на оволодіння писемним мовленням упродовж вивчення курсу «Українська мова та читання».

Як показує наше дослідження, найбільше помилок у писемному мовленні учнів початкової

школи спостерігається під впливом специфіки усного українського мовлення (орфоєпії), несформованими правописними вміннями.

Культура писемного мовлення включає грамотне, акуратне й охайне письмо відповідно до мовних норм. У цьому процесі взаємодіють слуховий, зоровий, мовно-артикуляційний, руховий аналізатори, які у молодших школярів не всі розвинені на належному рівні. Окрім того, слід зважити на те, що письмо вимагає як фізичного, так й психічного напруження.

Важливими методичними умовами розвитку культури писемного мовлення вважаємо: забезпечення взаємозв'язку фонетичної, графічної, граматичної систем української мови й основ орфографії, системну цілеспрямовану роботу над формуванням практичних умінь.

Проаналізуємо напрями формування культури писемного мовлення на уроках української мови, названі вище.

Вкрай важливе значення має оволодіння графічною системою української мови на адаптаційно-ігровому етапі (1–2 класи). Добукварний, букварний та післябукварний періоди навчання грамоти закладають основи засвоєння графічної системи мови. Написання елементів букв, букв, поєднання їх у склади, слова, речення є першими навчальними діями до оволодіння письмовим мовленням. При цьому важливо дотримуватися відповідного аналітико-синтетичного методу навчання, прийомів аналізу й синтезу.

Засвоєння написання нової букви, поєднання її у склади передбачає дотримання такого алгоритму: 1) показ взірця букви з поясненням елементів; 2) написання букви вчителем на дошці з методичним коментарем; 3) виведення букви учнями у повітрі; 4) написання дітьми букви у зошиті; 5) аналіз написаного; 6) складання складів, слів, речення. Водночас формуються практичні вміння вживання великої букви на початку речення, у власних назвах, у вживанні апострофа (учні знайомляться з апострофом як з небуквеним знаком). У школярів першого класу зустрічаються помилки на пропуск чи заміну букв, неправильне її зображення.

За дослідженнями О. Прищепи необхідна диференційована додаткова робота щодо навчання дітей правильному й безпомилковому сприйманню форми кожної букви і письму її в рядку зошита [4, с. 16].

Цю роботу вбачаємо у проведенні ігрових вправ: складання букви із використанням леґо-конструктура, намистинок, казкового персонажа

«буквоїда», візуального методу «скрайбінгу» та інш.

У другому класі продовжується робота над розвитком техніки письма, культури оформлення письмових робіт. У практиці роботи вчителів початкової школи мають місце каліграфічні хвилянки («Пишу гарно»).

В учнів формуються такі вміння:

- зображати розчерки для розвитку рухів руки уздовж рядка, розчерки схожі з елементами літер;
- зображати прості геометричні фігури, контури предметів безвідривним рухом руки;
- писати окремо літери за зразком з попереднім аналізом і поясненням учителя на дошці;
- писати літери під лічбу «один-і»...;
- писати літери, буквосполучення у складі розчерку, який регулює їхній нахил, паралельність елементів, однакову відстань... [4, с. 30].

Значна увага звертається на формування орфографічної компетентності через засвоєння окремих правил написання слів, що має своє продовження у 3–4 класах, зокрема: вживання великої літератури, написання слів з буквами, що позначають ненаголошені у корені слова, написання слів із префіксами, вживання апострофа, написання окремих частин мови та інші.

Формування орфографічної компетентності відбувається у процесі засвоєння всього курсу «Українська мова та читання». Спеціального розділу «Орфографія» у початковій школі не спостерігається. Правила написання засвоюються під час вивчення тем «Звуки й букви», «Будова слова», «Частини мови», а правила пунктуації – при вивченні теми «Речення». Типовими освітніми програмами передбачено взаємозв'язок усіх змістових ліній мовно-літературної освітньої галузі, наскрізне оволодіння правилами написання слів.

Успішному засвоєнню правил орфографії та пунктуації сприяють такі методи:

- 1) традиційні: пояснювально-ілюстративний, евристична бесіда, індукція, дедукція та інші;
  - 2) інноваційні: дослідження, спостереження над мовним явищем, кубування, «мікрофон», складання інтелект-карти, алгоритмізації та інші.
- 3-поміж прийомів рекомендуємо такі: імітація, показ артикуляції, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Слід підкреслити, що формування правописної навички є довготривалим процесом й проходить кілька етапів: засвоєння правила й розпізнавання орфограми, вміння його застосувати й переносити на інші подібні приклади, автоматизація набутих навичок. Пріоритетне значення надаємо

застосуванню системи тренувальних вправ та завдань, спрямованих на оволодіння писемним мовленням упродовж усього курсу «Українська мова та читання»: списування, навчальні диктанти, орфографічний аналіз, робота зі словниками.

Списування (дослівне, творче, вибіркоче) є досить ефективною навчальною вправою, оскільки в його процесі беруть участь кінестетичні, зорові аналізатори; здійснюються розумові операції – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Воно має на меті: формування каліграфічного письма; закріплення правил написання слів через зорове сприймання; активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток швидкості письма. Матеріалом для списування можуть бути слова, речення, тексти. Особливу увагу слід сконцентрувати на списуванні текстів, позаяк вони є кодом певної інформації й надають можливість проведенню комплексного мовного аналізу.

Навчальні диктанти є вправою, що спрямована на розпізнавання й застосування учнями правил орфографії чи пунктуації. Вони є показником сформованості орфографічної й пунктуаційної грамотності. Слухові диктанти дають можливість школярам практично встановлювати асоціативні зв'язки: звук-буква; зорово-слухові спрямовані на розвиток в учнів слухового й зорового сприйняття слова, (словосполуки), орфографічної пильності. Контрольний диктант й діагностувальні роботи дають можливість учителю здійснити моніторинг щодо сформованості в учнів орфографічної та пунктуаційної компетентностей у межах програмових вимог.

Як показує наше дослідження, вкрай важливого значення набуває робота із словниками – шкільним тлумачним, орфографічним, синонімів та антонімів, етимологічним та іншими (для початкових класів). Види робіт над словниками повинні бути спрямовані на формування мовної, мовленнєвої компетентностей та сприяти розвитку усного й писемного мовлення. Зміст деяких завдань для учнів 4 класу:

1) за орфоепічним словником дослідіть написання та вимову перших п'ятьох слів на букву Д д, запишіть їх у формі таблиці «вимовляю», «пишу»;

2) за орфографічним словником випишіть десять слів на букву В в, у яких вживається апостроф. Виконайте орфографічний аналіз одного із них;

3) за шкільним тлумачним словником запишіть три слова з буквою Г г, складіть з ними речення;

4) складіть твір-есе «Чому слід користуватися словниками?»

Нами рекомендується системне проведення орфографічного аналізу слів упродовж усього навчання української мови. Вважаємо, що ефективним він буде за умови супроводжувального пояснення алгоритму написання слова.

Приклад, завдання для учнів 4 класу: пояснити написання слова «м'ята». Учень міркує таким чином: як напишу це слово – з апострофом чи без апострофа; досліджую місце апострофа у будові слова; апостроф у корені слова; з'ясовую умови його написання; апостроф написаний після букви ем перед буквою я; використовую правило: після букв б, п, в, м, ф перед буквами я, ю, є, ї у корені слова пишеться апостроф.

Засвоєння правил правопису у різних розділах програми супроводжується розвитком мовленнєвої компетентності. За дослідженнями О. Чупріної, до специфічних методів формування мовленнєвої компетентності учнів на уроках української мови віднесено: методи формування мовленнєвої текстової компетентності, спрямовані на поступове формування мовленнєвих знань і розвиток видів мовленнєвої діяльності (метод спрямованого читання й обмірковування, метод смислового бачення тексту, метод бесіди за змістом сприйнятого тексту, метод проєктів, складання історій за допомогою сюжетних малюнків, есе, гра та ін.); методи формування мовленнєвої комунікативної компетентності (діалогування, рольова гра, кейс-метод та ін.) [6].

Важливо упродовж усього курсу «Українська мова та читання» показати красу й багатство рідної мови, залучити учнів до вивчення традицій й звичаїв українського народу через його зміст; збагачувати й активізувати активний словник; вивчати й аналізувати мовні явища за усіма рівнями: фонетичному, морфологічному, синтаксичному.

Приклад проведення комплексної роботи над текстом.

Україна – це моя держава. Вона славиться лісами, джерельними водами, швидкоплинними річками. Але найбільше її багатство – це працюючі люди. Сьогодні ми пишаємося нашими захисниками, які захищають Україну від ворогів.

Завдання:

1. Прочитайте текст, закінчіть думку 2–3 реченнями. Задайте один одному запитання щодо змісту.

2. Подивіться відеоролик (2 хвилини) про одного із захисників України. Що ви йому написали б?

3. Знайдіть у тексті слова, в яких звуків менше, ніж букв. Обґрунтуйте свій вибір.

4. Виконайте такі види мовного розбору у другому реченні: установити зв'язок слів у реченні, комплексний аналіз слова «річками».

5. Порівняйте написання й вимову слів: славиться, джерельними, багатство. Висловіть свою думку щодо цього.

6. Запишіть каліграфічно текст у зошити, поясніть з'єднання букв у слові «сьогодні».

Завдання можуть виконуватися в усній чи письмовій формах, колективно та індивідуально.

Підкреслимо, що у цьому процесі в учнів початкової школи розвивається критичне мислення, виробляються такі якості особистості, як акуратність, старанність, відповідальність та інші, формуються загальнодемократичні, морально-етичні цінності молодшого школяра. Наскрізне виховання особистості є важливою складовою Концепції Нової української школи, що слід урахувати, формулюючи мету

та завдання уроку й добираючи систему тренувальних вправ. Українська мова та читання є тим предметом, який формує національно-мовленеву особистість.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у статті окреслено шляхи формування культури писемного мовлення в учнів початкової школи. Виокремлено й проаналізовано такі напрями роботи: засвоєння графічної системи української мови на адаптаційно-ігровому етапі (1–2 класи); формування орфографічної, пунктуаційної компетентностей; визначення системи вправ та завдань, спрямованих на оволодіння писемним мовленням упродовж усього курсу «Українська мова та читання».

Перспективою подальшого дослідження є застосування інтерактивних технологій навчання у процесі формування культури писемного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
2. Закон України. Про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика. К. : Вежа, 1994. 230 с.
4. Прищепа О. Ю. Формування і розвиток навичок письма молодших школярів на засадах диференційованого підходу: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 72 с.
5. Руденко Л. В. Порушення писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку: сучасний погляд. *Вісник Сковородинівської академії молодих учених* [Електронне видання] : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. С. 315–320.
6. Чупріна О. В. Методи розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*: серія «Педагогіка та психологія» Випуск 2 (8) 2018. С. 170–173.
7. Шевчук С. В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : Підручник. 2-ге вид., виправ і доповнен. К.: Алерта, 2011. 696 с.

Хома Тетяна Василівна,
ORCID ID: 0000-0002-9458-4056
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PECULIARITIES OF THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE FOR THE PROFESSIONAL ACTIVITY

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. Охарактеризовано сучасні підходи науковців до означеної проблеми, з'ясовано зміст ключових дефініцій. Встановлено, що «діяльність» передбачає регульовану свідомістю людини активність, зумовлену потребами; мотивований процес досягнення мети та систему заходів і прийомів для її реалізації. «Професійна діяльність учителя» базується на створенні умов щодо її особистісного розвитку та підготовки до виконання соціальних ролей, визначених у суспільстві.

Узагальнено, що творчий потенціал педагога ґрунтується на володінні комплексом фахових умінь і навичок, а також вирізняється здібністю до критичного аналізу ситуацій; здатністю до самовдосконалення. Сформульовано власне бачення професійної діяльності вчителя фізичної культури, що визначається сукупністю фахових умінь та навичок, належною фізичною підготовленістю й спрямуванням на розв'язання освітніх завдань, формування у здобувачів освіти здорового способу життя, усвідомлення ними важливості рухової активності для забезпечення життєдіяльності організму. Закцентовано увагу на необхідності застосування інтерактивних методів навчання у процесі викладання фахових дисциплін. Досліджено, що такий підхід сприяє мотивації здобувачів вищої освіти до глибокого аналізу ситуацій, розвиває критичне мислення й формує навички розв'язання педагогічних задач у подальшій професійній діяльності. Описано упровадження активних методів навчання під час проведення занять із дисципліни «Основи педагогічної майстерності». Зосереджено увагу на особливостях застосування лекції-діалогу, міні-лекції, лекції-прес-конференції. Наведено приклади їх використання у процесі вивчення окремих тем із курсу. Узагальнено, що впровадження активних методів навчання сприяє інтенсивності взаємодії педагога й слухачів, стимулює пізнавальну діяльність, розвиває дослідницькі навички, формує уміння аналізувати новітні наукові дослідження з метою подальшого їх використання у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: діяльність, професійна діяльність, учитель фізичної культури, критичне мислення, інтерактивні методи навчання.

The article examines the theoretical and practical aspects of professional training of future physical education teachers for professional activity. Modern approaches of scientists to the given problem are characterized; the content of key definitions is clarified. It has been established that "activity" implies action regulated by human consciousness, determined by needs; a motivated process of achieving a goal and a system of measures and techniques for its implementation. «Professional activity of a teacher» is based on the creation of conditions for his/her personal development and preparation for the performance of social roles defined in society. It is summarized that the creative potential of a teacher is based on the possession of a set of professional skills and abilities, and is distinguished by the ability to critically analyze them; ability to self-improvement. The own vision of the professional activity of a physical education teacher is formulated, which is determined by a set of professional skills and abilities, proper physical preparation and a focus on solving educational tasks, the formation of a healthy lifestyle of students, and their awareness of the importance of physical activity to ensure the vital activity of the body. Emphasis is placed on the need to use interactive teaching methods in the process of teaching professional disciplines. It has been studied that this approach contributes to the motivation of students of higher education to in-depth analysis of situations, develops critical thinking and forms skills for solving pedagogical problems in further professional activity. The implementation of active learning methods during classes in the discipline «Fundamentals of Pedagogical Mastery» is described. Attention is focused on the features of using lecture-dialogue, mini-lecture, lecture-press conference. Examples of their use in the process of studying individual topics from the course are given. In general, the implementation of active learning methods contributes to the intensity of interaction between the teacher and students, stimulates cognitive activity, develops research skills, forms the ability to analyze the latest scientific research with the aim of further using it in future professional activities.

Key words: activity, professional activity, physical education teacher, critical thinking, interactive learning methods.

Постановка проблеми. У сучасних умовах організації освітнього процесу одним із ключових напрямів визначено ефективний розвиток фізичної культури і спорту, спрямований на формування здорового способу життя здобувачів освіти, їх особистісне становлення, забезпечення естетичного, морально-емоційного та психологічного комфорту. Серед складових загальнонаціональної програми Президента «Здорова Україна» [3] першою визначено модель здорової школи, що охоплює вісім компонентів зміцнення здоров'я й імунітету учнів закладів загальної середньої освіти по всій території країни, з-поміж яких виокремлюємо освіту в галузі здоров'я та безпеки й фізичну культуру та рухову активність. У зв'язку з цим акцентується увага на теоретичних та практичних аспектах фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури, здатних до ефективної професійної діяльності, вирішення педагогічних завдань, уміння творчо інтегрувати традиційні групові методи навчання з особистісно-орієнтованими, що мотивують школярів до щоденної активності, вироблення рухових навичок, дотримання належної фізичної форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури у сучасних наукових розвідках базується на різноманітних методологічних підходах. За О. Безкопильним, творчий потенціал педагога ґрунтується на володінні комплексом фахових умінь і навичок; здібності до їх критичного аналізу; здатності до самовдосконалення; виробленні індивідуального стилю професійної діяльності; умінні імпровізувати й ефективно використовувати досвід роботи в нових умовах, вирішувати складні педагогічні ситуації, базуючись на інтуїції. Сучасний учитель фізичної культури повинен застосовувати різноманітні інноваційні технології в системі фізичного виховання школярів, позаяк від результативності фахової діяльності значною мірою залежить здоров'я здобувачів освіти [1].

Науковці одностайні у думці, що для професійного становлення майбутнього педагога важливими є уміння «планувати фізкультурно-оздоровчі заходи не епізодично, а як систему, що здійснює вплив на моральний і фізичний аспекти життєдіяльності дітей, формування їхньої особистості, тим самим організовуючи фізкультурно-оздоровче середовище закладів загальної середньої освіти» [5, с. 729].

Готовність майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, на думку Г. Грибана, відображається через систему організаційних

і психолого-педагогічних заходів, які спрямовані на формування у здобувачів умінь, навичок і вироблення досвіду проведення різних форм фізичної культури й фізкультурно-оздоровчих заходів [2].

Особливості проведення уроків фізичної культури в інклюзивних класах узагальнено Н. Щеко-тиліною [8]. Закцентовано на розумінні майбутніми педагогами індивідуальних особливостей дітей з порушеннями інтелектуального розвитку й диференційованому підході до вибору форм рухової активності, як на уроках, так і в позаурочний час, вказано на важливості підвищення працездатності через максимальне залучення школярів до занять фізичними вправами.

Проведений огляд актуальних досліджень дав змогу засвідчити, що роль учителя полягає у проєктуванні особистісно-орієнтованого розвитку учнів, доборі ефективних форм комунікації, використанні диференційованої системи оцінювання, застосуванні методів і прийомів навчання, спрямованих на формування ключових і предметних компетентностей, мотивації до збереження власного здоров'я та оточуючих.

Таким чином, нами здійснено аналіз наукових розвідок із проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності у закладах загальної середньої освіти, вказано на необхідності оновлення змісту освітнього процесу студентів та впровадження інтерактивних методів і технологій навчання.

Мета статті – охарактеризувати особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. На початковому етапі наукової розвідки визначимо педагогічну складову дефініцій «діяльність», «професійна діяльність». У Словнику-довіднику з професійної педагогіки висвітлено декілька значень поняття: «Діяльність Activity – специфічно людська, регульована свідомістю активність, зумовлена потребами і спрямована на пізнання та перетворення зовнішнього світу людини; фізична та психологічна форма активності суб'єкта; мотивований процес досягнення усвідомлено поставленої мети з використанням тих чи інших засобів та прийомів для її досягнення» [7, с. 60]. Виокремлено професійну діяльність учителя, яка характеризується спрямованістю передачі культури та досвіду здобувачам освіти, «створення умов щодо її особистісного розвитку та підготовку до виконання соціальних ролей, визначених у суспільстві» [7, с. 152].

Студіювання фахової літератури [4] дало змогу розглянути готовність майбутніх учителів

фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності в закладах загальної середньої освіти як особистісну якість людини, яка володіє належним рівнем знань в галузі фізкультурно-спортивної роботи та вирізняється мотивацією до професійного становлення.

За С. Приймаком, професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури ґрунтується на засвоєнні знань про людину й фізичну культуру, формуванні моральних норм, емоційно-ціннісних переконань. Освітній процес, на думку вченого, повинен спрямовуватися на засвоєння студентами змісту традиційних та інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту, медико-біологічних, психолого-педагогічних і соціокультурних основ традиційних та інноваційних технологій. Майбутні педагоги повинні уміти чітко планувати й організувати різні види занять, упроваджувати сучасні засоби і методи фізичного виховання, адекватні змісту технологій, здійснювати систематичний контроль за якістю освітнього процесу, проводити самоаналіз професійного становлення, долучатись до проведення наукових досліджень з фізичної культури і спорту [6].

Узагальнивши зміст базових понять, можемо стверджувати, що професійна діяльність учителя фізичної культури характеризується сукупністю фахових умінь та навичок, належною фізичною підготовленістю й спрямована на розв'язання освітніх завдань, формування у здобувачів освіти здорового способу життя, усвідомлення важливості рухової активності для забезпечення життєдіяльності організму. Використання у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури тільки традиційних методів навчання, акцентування уваги на методиці проведення уроків без урахування запитів закладів загальної середньої освіти на конкурентоспроможних фахівців, здатних формувати здоров'язбережувальну компетентність школярів, не сприяє їх професійному розвитку, творчому становленню.

Вбачаємо особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності у застосуванні активних методів навчання, що мають місце при викладанні фахових дисциплін. На нашу думку, такий підхід мотивує здобувачів вищої освіти до глибокого аналізу ситуацій, пошуку нестандартних рішень їх розв'язання, критичного мислення. Охарактеризуємо застосування методів навчання у процесі проведення занять із дисципліни «Основи педагогічної майстерності». Зосередимо увагу на лекції як одній із головних форм організації освітнього процесу у закладах

вищої освіти. Виокремлюємо ключові аспекти у підготовці до проведення лекцій, що передбачають: висвітлення стану досліджуваної проблеми з фізичної культури і спорту у сучасних наукових розвідках; фокусування на базових поняттях, повнота розкриття змісту питань, доступність викладу, взаємозв'язок із попередніми темами; зацікавлення слухачів, що, на нашу думку, досягається дотриманням виразності мовлення, дикції, чіткості вимови, застосуванням логічного наголосу, а також доречним використанням допоміжних засобів – інтонації, жестів, міміки; оптимальний темп викладу матеріалу, формулювання проблемних питань для самостійного опрацювання. З метою налагодження активної взаємодії зі студентами, окрім традиційного викладу матеріалу, рекомендуємо проводити лекції-діалоги, мінілекції, лекції-пресконференції.

Лекція-діалог спонукає здобувачів освіти до активного сприйняття навчального матеріалу. Викладач пропонує слухачам проблемну ситуацію та шляхи її розв'язання. Студенти, на основі раніше набутих знань, обирають найоптимальніший спосіб вирішення завдання, обґрунтовують його, узагальнюють зміст досліджуваного питання. До прикладу, у процесі опрацювання теми «Мовлення вчителя як засіб педагогічної діяльності» викладач виокремлює низку умов, за яких мовлення вчителя фізичної культури стає інструментом для ефективного розв'язання педагогічних ситуацій. Студенти на основі пошуку й аналізу сучасних фахових розвідок та попереднього обговорення теоретичних питань характеризують означені умови, доводять їх ефективність, роблять висновки. Лекція-діалог сприяє формуванню культури дискусії, розвиває комунікативні уміння, здатність швидко й креативно порівнювати різні точки зору на проблемне питання.

Мінілекція відзначається викладом об'ємного навчального матеріалу за короткий проміжок часу. Рекомендується для узагальнення й систематизації низки тем чи розділу або попередньої підготовки до проходження практики. Викладач акцентує увагу на правильності використання нормативно-законодавчих актів, виокремлює перелік завдань проблемно-пошукового характеру професійного спрямування, які слід розглянути самостійно. Опрацювання теоретичного матеріалу включає постановку проблеми, створення проблемної ситуації, шляхи її розв'язання. До прикладу, у процесі вивчення теми «Педагогічний такт вчителя та його майстерність у розв'язанні педагогічних конфліктів» викладач з'ясує

зміст поняття «педагогічний такт», характеризує типи конфліктних особистостей та моделі їх поведінки за певних обставин, демонструє ситуації, що можуть мати місце у професійній діяльності й пропонує обрати найоптимальніші шляхи їх розв'язання та визначити роль учителя у розв'язанні конфліктів.

Лекція-пресконференція спрямовується на усвідомлення важливості змісту теми, її практичної значущості у майбутній професійній діяльності, вирізняється інтенсивністю взаємодії педагога й слухачів, стимулює пізнавальну активність, розвиває дослідницькі навички. Викладач пропонує студентам самостійно ознайомитися із питаннями, що розглядатимуться на занятті, сформулювати низку питань у письмовій формі й передати лектору. Викладач систематизує питання й на основі відповідей висвітлює зміст лекції. Студенти можуть ставити додаткові або уточнюючі питання, лектор висвітлює матеріал цілісно у формі узагальненої відповіді. Наприклад, вивчення теми «Технології організації педагогічної взаємодії у процесі спілкування» передбачало ознайомлення слухачів із поняттями «технологія», «педагогічна технологія», розповідь та дискусія як модель педагогічної діяльності, інноваційні технології організації педагогічної взаємодії. Студенти

формулювали питання, відповіді на які дадуть змогу вдосконалити процес комунікації у подальшій педагогічній діяльності.

Характерною особливістю сучасної лекції вважаємо взаємодію викладача та студентів, формування у них уміння критично мислити й аналізувати новітні наукові дослідження з метою подальшого їх використання у майбутній педагогічній діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, нами проаналізовано особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. Розкрито зміст базових дефініцій «діяльність», «професійна діяльність», встановлено, що робота учителя фізичної культури вирізняється сукупністю фахових умінь та навичок, належною фізичною підготовленістю й спрямована на розв'язання освітніх завдань, формування у здобувачів освіти здорового способу життя, усвідомлення важливості рухової активності для забезпечення життєдіяльності організму. Запропоновано проведення лекції-діалогу, мінілекції, лекції-пресконференції.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у використанні інтерактивних методів навчання на практичних заняттях із фахових дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безкопильний О. О. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі: теорія та методика : монографія. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. 552 с.
2. Грибан Г. Л. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої діяльності в загальноосвітній школі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 3К (176) 2024. С. 190–194. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).41](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).41)
3. Загальнонаціональна програма «Здорова Україна». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/model-zdorovoyi-shkoli-skladova-programi-prezidenta-zdorova-ukrayina>
4. Карасевич С. А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності у закладах загальної середньої освіти, монографія. Уманський держ. пед. унів-т імені Павла Тичини. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 204 с.
5. Кучай О. В., Біда О. А., Кучай Т. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до групової взаємодії учнів. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 2(20) 2024. С. 726–732. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-726-732](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-726-732)
6. Приймак С.Г. Професійна діяльність учителя фізичної культури. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. *Педагогічні науки*. Випуск 43. 2020. С. 131–140. DOI: 10.31376/2410-0897-2020-2-43-131-140
7. Словник-довідник з професійної педагогіки. За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
8. Щекотиліна Н. Ф. Основи підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Психолого-педагогічний супровід підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти: збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти», присвяченої 205-річчю Університету Ушинського, (6 червня 2022 р.)* [редкол. : А. М. Богущ, Л. І. Березовська, Ю. А. Руденко]. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2022. С. 101–105.

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА:
СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

№ 3

Коректура • *Наталія Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Оксана Молодецька*

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10,7.
Замов. № 0524/347. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.